

magazin istoric

SERIE NOUĂ — IULIE 1990

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică — anul XXIV nr. 7 (280) iulie 1990

SUMAR

● Bonum et malum: Anton Dumitriu... 2 ● 21-22 decembrie 1989 — secvențe sibiene... 3 ●
Revoluția din decembrie 1989 salvează de la dispariție Biblioteca Academiei: Gabriel Ștrempel... 6
● Cu buldozerul împotriva mănăstirilor Pantelimon: Sergiu Iosipescu... 8 ● ● Manipulare în
Grecia clasică: Gheorghe-Vlad Nistor... 11 ● Teroare în Palatul Primăverii: Vasile Adam... 12
● Cine a fost adevăratul Dracula?: Radu R. Florescu, Raymond T. McNally, Gh. David... 13 ●
Critobul din Imbros și Vlad Țepeș: R.T. McNally... 17 ● Primii cititori ai Istoriei Imperiului
otoman: Virgil Cândea... 19 ● Interviu cu directorul general al UNESCO, Federico Mayor;
ministrul de externe al Vaticanului, Arhiepiscop Angelo Sodano; cardinalul Parisului
J.M. Lustiger și ambasadorul H.G. Barnes jr... 21 ● George Barițiu și... științele tehnice:
Horia Colan... 25 ● Documente inedite: cavalerii teutoni și românii: Eugen Glück... 28
● Suedia, 1944 — o „filială” a rezistenței norvegiene?: Bernt Balchen... 31 ● 1941-1944. Minis-
trul Elveției la București transmite... (IV): Andrei Șiperco... 33 ● 1920. Ion Flueraș — în culi-
sele afilierii la Comintern: Florian Tănăsescu, Marian Ștefan... 37 ● Cine era sau cine nu era
Shakespeare: J.D. Reed... 41 ● În București, acum 50 ani... 46 ● Toledo — răscruce a Recon-
quistei: L.M.J. Ortuño... 49 ● Familia Medici — operații financiare și combinații politice: Jean
Delumeau... 52 ● Berla — sfârșitul unui criminal: A. Antonov-Ovseenko... 56 ● Rebus istoric...
62 ● Dialog cu cititorii... 63.

COPERTELE NOASTRE

① ④ Arta miniaturisticii cunoaște în sec. XVII, atât în țările române, cât și în sud-estul Europei, o dezvoltare deosebită, artiștii vremii realizând adevărate capodopere ale genului. Coperta ①: miniatură de Anastasie Crimca, mitropolit al Moldovei, cărturar și artist caligraf, autorul unor realizări artistice deosebite; coperta ④: miniatură dintr-un manuscris slav, inițială dintr-un **Liturghier** arhieresc și altă miniatură dintr-un manuscris grecesc — toate trei lucrările păstrate în fondurile Bibliotecii Academiei Române (**Revoluția din decembrie 1989 salvează de la dispariție Biblioteca Academiei**, p. 6)

② În sec. XV, bancherul era un personaj puternic, la care se intra cu teamă și cu pălăria în mină. Miniatură realizată de un artist din școala francezului Jean Fouquet (1420-1481) (**Familia Medici — operații financiare și combinații politice**, p. 52)

③ Investiția unui cavaler teuton; secvență din bogatul ceremonial consacrat unui astfel de eveniment. Tablou de la începutul secolului XX aflat în colecțiile Capitulului ordinului teuton din Viena (**Misiunea cavalerului Rube**, p. 28)

BONUM**ET****MALUM**

În contextul cultural al unei epoci sau al altora s-au încercat diverse explicații ale acestei ființe excepționale — omul — „care face și Binele și Răul”. Religiiile au impus, în general, unele comandamente, dintre care unul principal este „să nu ucizi”. Budhiștii au mers chiar mai departe și au lărgit această ordonanță interzicând și sacrificarea animalelor. Dar toate acestea nu au fost capabile să oprească pe om de la uciderea omului, să realizeze o umanitate morală, ci tot timpul ne-am găsit în fața unei omeniri care pendulează între Bine și Rău. Se prea poate ca indivizii izolați să se realizeze ca exemplare de excepție, dar nu ei caracterizează istoria faptelor omenirii. Ceea ce pare și mai ciudat este că și atunci când omul și-a propus ca scop Binele, el a luptat pentru realizarea lui, în majoritatea cazurilor, tot sub dominația Răului. Constatările care se impun, având în vedere trecutul istoric și lumea contemporană, adică faptele, [este] că nu există o singură epocă în care Binele să fi fost dominant, oricât de nobil și înalte ar fi fost scopurile urmărite.

Pe de altă parte, filosofii, prin sistemele lor teoretice, au căutat și ele să fundeze ideea de Bine și de Rău; aproape fiecare mare filosof având concepută în cadrul operei lui o etică, dar influența lor asupra comportamentului uman a fost și mai mică, decât nu neglijați.

S-a căutat a se înlătura amenințarea omului de către om și prin ideea de constrângere sau de utilitate. Pentru aceasta s-au creat legi și penalități, cu urmări aproape neglijați, rezultatul de ansamblu al tuturor concepțiilor fiind vizibil în timpul nostru, când omul a devenit, în cea mai civilizată societate din istorie, o primejdie pentru întreaga viață de pe pământ, punând în balanță organizarea societății și însăși existența ei...

Pentru a avea un cadru în care să putem discuta ideile de care este vorba în acest capitol, credem că nu este lipsit de interes să spunem câteva cuvinte despre concepția lui Socrate, primul care crede că există o știință a Bineului și Răului, o „știință” în sensul grecesc al cuvintului, nu o știință în înțelesul modern, adică de „știință deductivă”, cu un grup de axiome și de teoreme deduse după anumite reguli

bine stabilite de la început. Poate ar fi mai bine, fiindcă este vorba despre principii — și în cazul acestora, Aristotel a spus că „nu există știință” — să vorbim despre „cunoașterea teoretică”. Care este principiul pe care Socrate îl descoperă la baza ideilor morale? Concepția lui ne este redată de Aristotel astfel: „Socrate avea dreptate când spunea că nu poate exista virtute fără înțelepciune”. Sau, cum rezumă Zeller², textele referitoare la această problemă — referindu-se și la Memorabilia lui Xenophon: „Știința este, cu un cuvânt, rădăcina oricărei activități morale; neștiința este temelul tuturor greșelilor”. Dar, este vorba, de care știință? Adevărata știință este pentru Socrate „cunoașterea pe tine însuși”, maxima apolinică. Prin aceasta, el vrea, bineînțeles, să cunoască, așa cum urmărea în toate cercetările lui, ceea ce este universal și permanent în natura umană. În acest sens, în dialogul Menon, găsim o serie de observații din care rezultă că sufletul face unele lucruri folositoare și altele nefolositoare, după cum sint sau nu călăuzite de rațiune, deoarece, la om, toate depind de suflet, iar facultățile sufletului depind, la rândul lor, de această facultate. Așadar, conchide Socrate, „virtutea este rațiune, fie în întregime, fie numai în parte”. În Phaidon, el întărește cele spuse, și arată că singurul temel al virtuții este gândirea.

Deci, pentru a ști ce este bine și ce este rău, trebuie să pătrunzi în propria ta ființă să descoperi sursa Bineului și a Răului. De aceea, referitor la prima „știință” — cunoașterea de sine — și în Phaidros celebrul atinian ne spune că ar fi de risul lumii dacă ar căuta înțelesul celor străine de el, fără să se cunoască mai întâi pe sine. Ignoranța adevăratului Bine și a adevăratului Rău este de fapt, după cum spune Xenophon în Memorabilia, ignoranța de sine însuși. Numai ignoranțul este rău, termen care vrea să însemne aici acela care nu a ajuns la cunoașterea esenței lui umane, iar în dialogul Gorgias Socrate arată că numai omul superior este bun (kalos kagathos). În același sens observa și istoricul francez al filosofiei, Emile Boutroux că „nu există pentru om altă știință de dobândit decât aceea a omului”.

Pentru Aristotel, vom vedea, lucrurile se schimbă mai mult în terminolo-

gie. Binele suprem depinde și pentru Stagirit³ de rațiune... Trebuie să precizăm însă că pentru Aristotel, Binele, „care se spune în multe feluri”, este în sensul lui cel mai înalt virtutea în act ca fiind o activitate a spiritului, iar bunurile exterioare, cind sint modificate, servesc ca instrumente ale acestei activități, iar cind sint excesive, o contrariază...

Dacă trecem la filosofia care a continuat-o, prescolastică și scolastică, perioadă care a dominat gândirea europeană până la Renaștere, vom întâlni mai multe încercări de a fonda logica Binelei și prin aceasta de a explica apariția Răului în lume... Ne vom opri numai la concepția a două mari personalități ale acestei epoci. Una de la începutul cercetărilor filosofice ale acestei lungi perioade, Augustin (354-430 e.n.) și a doua, o mare personalitate a filosofiei scolastice, Thomas de Aquino (1225-1274) din pragul epocii umaniste.

Augustin pleacă de la ideea că originea Binelei se află în existența absolută și autonomă a Ființei, dar voința omului îl îndepărtează de la această stare și provoacă Răul, care este, de fapt, o „lipsă” a Binelei. Binele are astfel o cauză eficientă (causa efficiens) iar Răul are o cauză deficientă (causa deficiens). Pentru acest gânditor deci, numai Binele are o existență reală, substanțială, fiindcă este un aspect al Ființei absolute, pe cind Răul nu are o natură proprie a lui, ci reprezintă numai o lipsă a Binelei — omisio boni. Din acest motiv nu poate exista un „Rău în sine”, el are o poziție accidentală față de Bine, care ordonează lumea. Deși integrat acestei ordini, el îi este într-un fel subordonat.

În ceea ce privește pe Thomas de Aquino, care urmărește, cel puțin în intenție, să interpreteze în mod corect pe Aristotel, el trece în revistă, ca și filosoful grec, virtuțile etice și dialectice; găsind fundamentul Binelei în visio divinae essentiae — „contemplația esenței divine”. Există scopuri, spunea el, pe care le urmărim în vederea obținerii unui alt lucru, dar există și un scop al acțiunilor noastre pe care-l urmărim numai pentru el însuși, spre el tinzind în final și toate celelalte acțiuni, și acesta este Binele cel mai mare, și care în ultima analiză este visio. ■

Anton DUMITRIU

¹ Binele și Răul, au însoțit istoria omenirii de-a lungul întregii ei existențe — așa cum arată profesorul Anton Dumitriu, în lucrarea domniei sale, *Humo Universalis*, — aflată în manuscris — din care ne-a permis să reproducem și acest fragment.

² Eduard Zeller (1814-1908), filosof german, istoric al filosofiei antice, autor al lucrării clasice *Filosofia grecească în istoria omenirii*.

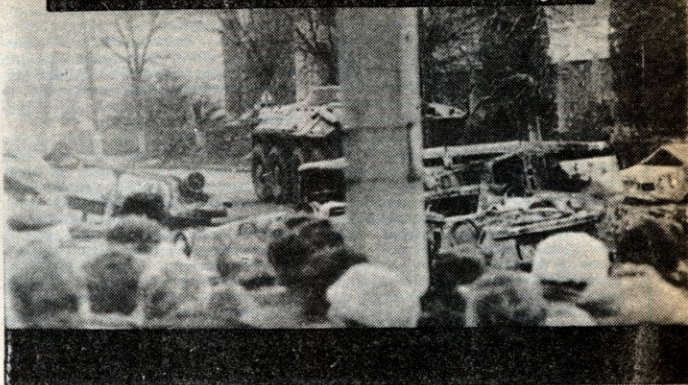
³ Cognomen dat lui Aristotel pentru a desemna faptul că era originar din orașul Stagira.

Continuăm publicarea seriei de mărturii consacrate revoluției de la Sibiu, în zilele de 21 și 22 decembrie 1989. Ele aduc cititorului date și fapte care vor contribui la o mai bună cunoaștere a desfășurării revoluției în această zonă a țării.

„Oameni buni, tiranul a fugit!”

LIVIU TIPURITĂ (muncitor): Dimineața, 21 decembrie, ora 8.00. Colegii mi sînt spun că, seara, a fost anunțată prin afișe o manifestație pentru astăzi, ora 9.00, în fața hotelului „Continental” din Piața Unirii. La ora 9.00 ajung în Piața 6 Martie (Ringul Mic). Oamenii de pe străzi par liniștiți. Mă îndrept spre centru — str. N. Bălcescu. În Piața Republicii (Ringul Mare) sînt grupuri de oameni, nu mai mulți de 7-8 în grup. În dreptul hotelului „Împăratul romanilor”, din spre capătul opus al străzii, vine un ARO al miliției plin cu indivizi cu câști și scuturi. Nu se oprește, patru-lează. Grupuri de oameni se opresc în fața Telefoanelor și privesc spre ceva, fără să-mi dau seama spre ce anume. Funcționarii de la Telefoane sînt și ei strînși la ferestre. Mă îndrept spre hotelul „Continental”. Pe strada ce coboară spre Teatru, alți indivizi cu câști și scuturi. Mă întorc. În dreptul Farmaciei, cîțiva oameni împart din niște pungi fișii tricolore cu margini indoliate și rostesc: „Pentru cei din Timișoara”. Lumea se îngheșule în jurul lor. Se aud strigăte: „Spre Piața Republicii, Spre Catedrală!” O iau înainte și ajung în Piața Republicii. Se scandează, la început sporadic, apoi tot mai tare: „Ti-mi-șoa-ra! Ti-mi-șoa-ra!”. În piață continuă să sosească noi grupuri. La un moment dat, cineva strigă: „Jos ceaușescu!” și pentru o clipă se face liniște. Apoi iz-

Pentru o arhivă a Revoluției

21-22 decembrie 1989:

SECVENȚE SIBIENE

bucnesc alte voci: „Jos ceaușescu! Jos tiranul!”. Una din mașinile ARO ale miliției este răsturnată. E ora 10-10.30 și o fată reușește să-i dea foc. În jurul mașinii incendiate, oamenii se prind de miini și dansează Hora Unirii. Pe trotuare mulțimea este compactă. Apare un camion din care coboară militari și formează un cerc cit piața. Sînt mașini de pompieri

22 decembrie: mulțimea demonstranților în fața sediului miliției

La ora 12.20 de la etajul ultim al clădirii miliției se deschide focul asupra mulțimii...

...care fuge pe trotuarul opus, spre zidul U.M. 01512, lăsînd pe asfalt victime (fotografii de Horst Buchfelner)

și mai tirziu două camioane din care debarcă milițieni cu cini. Lumea îl huidule, determinându-i să plece. Tensiunea crește. Nu-mi pot da seama ce se petrece, dar la un moment dat, soldații ridică armele spre cer și trag o rafală. Cineva, venit din partea opusă a pieței, îmi spune că sub turnul Bisericii catolice sînt doi răniți. Lumea scandează: „Armata e cu noi! Armata e cu noi!”...

Mă urc într-o mașină și plec din zona pieței. Pe străzile orașului circulă tancuri. La fabrica „Steaua”, muncitorii care ies ne opresc și ne întrebă ce se întâmplă în centru. Le spunem că s-a tras. Toată lumea pornește apoi grăbită spre centru... Este ora 11.45. Foarte multă lume s-a strîns în fața clădirii consiliului județean. Străzile învecinate sînt și ele înțesate de oameni. Soldații apără intrarea în clădire. În fața sînt postate și două tancuri. Peste 2 000 oameni scandează pentru libertate...

16-16.30. Coloana demonstrațiilor se îndreaptă spre sediul miliției. Lumea cere să fie eliberați areștații. În fața U.M. 01512 se află un cordon de soldați...

Plec spre casă în jurul orei 17-17.30...

Vineri, 22 decembrie, ora 8.00. Coloana de demonstrații vin în Piața Republicii. Pe pancarte și vitrinele magazinelor se poate citi: „Jos ceaușescu! Jos pantofarul! Jos dictatura! Jos p.c.r.!” „Lingă Farmacia 24, o lozină mare: „Jos savanta Leana!” „Mii de oameni din toate întreprinderile orașului sînt pe străzi și scandează: „Veniiți cu noi!”. Multimea este adunată compact din fața Teatrului pînă la sediul consiliului județean și Catedrală. În fața Catedralei, oamenii îngenunchează în tăcere și aprind lumînări. Clopotele bat. Se cîntă O, ce veste minunată. Soldații primesc pachete cu mâncare de la oameni și fac semnul victoriei cu mina.

Ora 10. În fața sediului miliției se află circa 10 mașini arse. Cîteva geamuri de la etajul doi al clădirii sînt sparte și înnegrite de fum, iar pe ziduri se văd urme de gloanțe. Pe la 11.45 se aud strigăte: „Vor să fugă prin spate!”. Lumea fuge într-acolo. Se aud împușcături. O femeie din balconul unuia din blocurile apropiate ne spune că unul dintre urmăritori a fost împușcat. Fugim spre grupul masiv din fața clădirii și spunem ce se întâmplă. 12-12.30. Dintr-un balcon de deasupra librăriei „Luceafărul” o femeie ne strigă: „Oameni buni, oameni buni, ceaușescu a căzut! Tiranul a fugit!”...

Garda la drapel își face datoria

Colonel ION TRANDAFIR (U.M. 01512): La declararea alarmei din 17 decembrie 1989, am fost convocat la unitate în vederea organizării acțiunii de prevenire a oricărui atac din afară. În 21 decembrie subunități din școala noastră au fost scoase în Piața Republicii, dar ele n-au acționat. Se scanda: „Armata e cu noi!”. De undeva dintr-un turn s-a tras cu armă cu lunetă, fiind lovit un copil, un bărbat și o femeie din agenția CEC.

În noaptea de 21 decembrie, demonstrații masive în fața sediilor miliției și securității solicitau eliberarea areștaților din cursul zilei. Se scanda: „Jos ceaușescu! Fără violență! Azi la Timișoara, mine-n toată țara!”. Spiritul s-a aprins. S-a aruncat cu pietre în geamurile miliției și securității. Mașinile lucrătorilor M.I. și ale celor de la miliție aflate în parcare au fost răsurnate și li s-a dat foc.

În 22 decembrie, la ora 9.00 demonstrații s-au prezentat din nou acolo. Erau mii de oameni. Un ofițer de securitate a ieșit să parlamenteze cu reprezentantul mulțimii, la al cărui semn energetic lumea a amuțit. S-a cerut eliberarea areștaților. I s-a spus că nu există așa ceva în sediu. Vociferările au reînceput. Lumea a forțat intrarea. Ofițerul a revenit; a acceptat să conducă o delegație a demonstrațiilor în interior, spre a verifica cele afirmate. Delegația a adevărat că la securitate nu se afla nici un arestat. Ofițerul de la securitate a sugerat: „Căutați-i la miliție!”. Multimea s-a deplasat spre clădirea vecină. Intrarea și scările fiind blocate pe dinăuntru cu fișete metalice, demonstrații s-au cățărât pe peretele exterior pînă la etajul I. Au înălțat plăci cu titlatura instituției. Geamurile au fost sparte cu pietre de către demonstrații.

Comandantul nostru, lt. col. Dragomir, a aprobat ca o echipă de ofițeri, împreună cu reprezentanți ai demonstrațiilor, să controleze subsolul clădirii, acolo fiind culese arestulul preventiv. Delegația a confirmat că nici în clădirea miliției nu se mai afla nici un arestat. La această precizare, demonstrații, neîncetători, au luat cu asalt clădirea miliției. Au arborat pe fațadă steaguri tricolore cu stema smulșă și prapori bisericești. Deoarece scările erau blocate, s-a pătruns în interior prin geamuri. Înainte de ora 12 a venit o coloană masivă de la „Mecanica”. Sediul miliției era aparținut de militarii batalionului de pază și securitate de la unitatea militară de pe str. Popăci. Mașina care îl adusese, fixată în dreptul intrării, forma și ea un obstacol pentru demonstrații.

La ora 12.20 de la etajul ultim al clădirii miliției, spre strada Berăriei, s-au tras primele focuri asupra mulțimii. Soldații noștri elevi s-au retras în școală. TAB-urile care blocau strada s-au retras, de asemenea, eliberînd calea demonstrațiilor. Cînd ultimul grup de elevi, sub comanda maiorului Balint și a lt. major Județu se retrăgea, elevul Mițu a fost lovit mortal, iar lt. major Județu rănît la picior. Cînd elevii au văzut scena, au deschis focul asupra sediului miliției. Din cîteva puteam să văd de la geamul biroului, cred că s-a tras nu numai de la miliție, ci și din clădirea securității. Demonstrații își ridicau morții și răniții. Schimbul de focuri între cele două tabere (armată și cei de la miliție și securitate) a continuat cîteva ore. Demonstrații s-au retras pe străzile învecinate. Intersecția era goală. La un moment dat, 8-10 înși au ieșit din sediul miliției municipale. Ajunși în stradă, au tras foc de acoperire, spre a nu fi urmăriti de demonstrații, și au escaladat gardul unității noastre, continuînd să tragă. Trei dintre ei au vrut să forțeze ușa de protocol a U.M.

01512, cu holul în care erau drapelul unității și panoul cu șefii de promoții. Restul s-a îndreptat spre intrarea de serviciu. Deși antrenati și bine pregătiți, cei trei au fost uciși în mod imediat de către elevul de gardă la drapel doar cu 5 cartușe; altfel, ei ar fi putut bloca comandamentul. Cei de la intrarea de serviciu au fost întîmpinați cu foc de elevi, unii fiind uciși iar alții imobilizați. În acest schimb de focuri a fost ucis și un elev, iar un ofițer rănit.

După vestea fugii lui Nicolae Ceaușescu, armata a scos TAB-urile și pentru că din cele două clădiri nu înceta focul, a fost adus și un tanc. La primul proiectil, focul s-a oprit și o parte dintre angajații miliției, lucrătorii civili și femeile, s-au predat armatei.

Furia mulțimii crunt încercate de cei care trăseseră asupra ei era teribilă. Abia după ce s-a întunecat, s-a lăsat liniștea. Dar pentru scurtă vreme, căci focul a reînceput. Se trăgea asupra U.M. 01512 din clădiri învecinate. Astfel de clădiri au fost pe străzile Ștefan cel Mare, Gh. Gheorghe-Dej [actualmente b-dul General Vasile Milea]; s-a tras din blocul vecin miliției, din clădirile aflate în preajma U.M. 01606. Trăgătorul ucis pe blocul de lângă miliție n-a fost însă identificat nici de cei de la miliție, nici de cei de la securitate. Nici cei anihilați de plutonierii Ungureanu nu au putut fi identificați. Focul din casele din preajma U.M. 01512 a continuat și în ziua de 23 decembrie...

Tribuna salută revoluția

ANCA BIȚU SÎRGHIE (profesoară, doctor în filologie): Prima împușcătură pe care o auzisem în dimineața zilei de 21 decembrie 1989, în jurul orei 9.30-10.00 refuzasem s-o explic altfel decît ca pe o pocnitoare a copiilor din curtea Școlii generale nr. 5, aflată în vecinătatea locuinței mele. Ieșii în stradă, aflăm că o demonstrație pornită din zona Spitalului C.F.R. și întîind pe bulevardul „23 August” fusese respinsă de miliții în dreptul magazinului „Dumbrava” din Piața Unirii, spre a nu ajunge în fața sediului fostului comitet județean p.c.r. Pe bulevardul Victoriei soseau spre centru orașului camioane cu militari înarmați, iar în zona județenei fuseseră parcate mașini de pompieri. Am aflat însă curînd că punctul de foc era altul — Piața Republicii, de unde și pornise în acea dimineață toată frămîntarea. Spre piață se îndreptau toți muncitorii întreprinderilor care refuzaseră să participe la adunările de adeziune la comunicatul prin care Nicolae Ceaușescu calificase drept huliganică ridicarea la luptă a timișorenilor. În zona Pieței Mari aveau să sosească coloane de muncitori de la „Balanta” 1 și 2, „Independența” 2, I.U.P.S., I.P.A.S., Uzina Mecanică etc. Miliția încerca să opereze areștări, dar mulțimea se opune.

Spre amiază, alte coloane de demonstrații venite din cartierul Cibin își continuau pelerinajul pe bulevardul „N. Bălcescu” spre hotelurile „Continental” și „Bulevard”, după care se

întorc în fața sediului" județenei de partid. Ori de câte ori demonstrații încearcă să se apropie de sediul județenei, mulțimea este întimplată cu jeturi de apă și grenade lacrimogene. În dreptul Institutului de învățământ superior simt și eu furia jetului de apă. Mulțimea, ca la un semnal, începe să scandeze: „Noi sintem poporul! Armata e cu noi! Vrem libertate! Ieri în Timișoara, azi în toată țara!”. Coloanele străbat orașul până în cele mai depărtate cartiere...

După ora 17, reintru în șuvoiul demonstrațiilor. Din spate și de pe laturi aud voci: „D-na profesoară, veniți cu noi?” Descopăr elevi de-a mei din mai multe promoții. Întâmpîm pe str. Tribunalului spre Catedrala Ortodoxă. Demonstrații așteaptă binecuvîntarea preoților care în acel moment se pregătesc de slujbă. Biserica e împinzită de oameni. Se aprind sute de lumini și după voința demonstrațiilor clopotele încep să bată.

Fac o vizită familiei istoricului Nicolae Jurca. Întorși dintr-o călătorie la Alba Iulia, soții Jurca nu știu mai nimic despre cele întimplîte în orașul nostru.

...Către ora 21, mîile de manifestați s-au masat în preajma județenei de partid și mai ales în fața inspectoratului de miliție și securitate din Sibiu, unde rămîn întreaga noapte, scandînd lozinci și cerînd eliberarea celor ce fuseseră arestați în cursul zilei...

În 22 decembrie, abia trezită, sint convocată telefonic la o întrunire în casa medicilor Moldovan de pe strada N.D. Cocea, unde istoricul N. Jurca chemase și alți intelectuali. În toul discuțiilor ne-a uluit vestea morții generalului Milea. Ne-am răspîdit cu prudență în dreptul Casei de cultură a sindicatelor era adunată o mulțime imensă. În jurul orei 12, da o fugă pînă acasă, unde aflui vestea veștilor: „Tiranul a fugit!”

Da ce se întîmplă atîră? De ce se trage atît de bezmetic? Toată după-mia răpălit armelor nu conțenește. Armata s-a alăturat, însă, mulțimii.

...Se lăsase bine întineruc, cînd de la celălalt capăt al firului aud glasul lui Emil David, redactor-șef al Tribunei: „Scrie repede ceva despre revoluție și adu-ne la redacție, căci vrem să scoatem ziarul!”

Scriu pe nerăsuțate articolul Bună dimineață, Românie! După verificările de rigoare ale militarilor de la intrarea în sediul întreprinderii poligrafice, sint condusă spre birourile redacției. Aici forțata e în to. „Transcrie textul citit, se aude o voce, căci n-are cine să bată la mașină...” Nu sint nici mese, nici scaune de ajuns. Toți sint însă cuprinși de dorința de a-și face meseria cit mai bine.

...Revenită acasă, nu-mi găsesc liniștea la gîndul că oamenii aceia au rămas acolo și vor lucra toată noaptea. Intru-n tîrziu, sun la telefon „Da, ar fi bună niște cafea și ceva de mincat, mi spune redactorul șef; îi trimit o mașină... Avem nevoie de ajutoare la corectură”.

Era aproape miezul nopții. Ideea nu i s-a părut rea nici bălătului meu, student. În drum, o luăm și pe Lia Traudă, o prietenă venită din București. Nici nu intrăm bine în clădirea întreprinderii poligrafice și rafeale se dezvăluie din nou. Temători, Emil David

sună la comandamentul militar, cerînd locotenent-colonelului Dragomir să ne întărească paza. Răspunsul acestuia este, însă, descurajator: „Deocamdată, descurăți-vă cu voi puțeli, cu paza ce-o aveți, căci chiar în aceste momente comandamentul nostru este puternic atacat din toate părțile...”

Reporterii trimiși în punctele-chele ale orașului aduc vești. Urmărim anunțurile Televiziunii Române Libere la un aparat portativ adus de către unul dintre redactori. Oboseala începe să răzbătă dincolo de efectul cafelelor. Mișcăm zorii. Deodată cineva strigă: „Corectura! Corectura!”. Cum e și normal, fiecare dorește să-și citească propriul articol. Redactorul șef adună în jur cîțiva colegi; discută așezarea materiei în pagină. Apoi corectorii anunță că și-au terminat lucrul. „Și ce trebuie făcut acum?”, scap din nou întrebarea mea de novice. Mă simt luată de mină de către unul dintre redactori, care nu înțeleg de unde mai găsesc energia necesară spre a mă liniși. Nu protestez; nici bălătul meu, curios să vadă tot ce se întîmplă pe tot traiectul apariției unui ziar. Îndreptîndu-ne spre secția culegere, mă privește dintr-odată mirat, întrebîndu-mă: „Cum, mamă, nici d-la n-ai mai văzut cum se tipărește un ziar?” Eram mai mult mîndră decît rușinată de întrebare. Da, pentru că aici, acum, Tribuna izbutea să devină un ziar independent...

686 misiuni

Sinteză din Jurnalul de luptă al Școlii militare de ofițeri „Nicolae Bălcescu” (U.M. 01512): În dimineața zilei de 22 decembrie, orele 06.30, subunitățile de elevi ale Școlii militare de ofițeri activi „N. Bălcescu” au fost dispuse în dispozitiv pentru apărarea localurilor unității și pentru prevenirea distrugerii unor obiective importante din municipiul Sibiu, cum sint: Banca Națională, Casa Armatei, CEC-ul, Depozitul PECO, Centralele telefonice ale orașului, Spitalul Militar, Oficiul de calcul, Muzeul Brukenthal, Aeroportul Sibiu.

Cunoscînd că populația Sibiului respectă armata, în jurul orei 07.45 se formează un cordon de protecție din elevii școlii și comandanții lor în fața clădirilor fostei miliții și securității. Menționăm că acesta era mai mult simbolic, întrucît elevii aveau ordin expres să nu tragă, să stea cu arma la umăr sau la spate, fără a opune nici un fel de rezistență.

De pe străzile Moscova, Ștefan cel Mare, Berăriei, Armata Roșie, Gh. Gheorghiu-Dej șosec demonstrații între orele 09.00 și 10.45, înconjurînd sediile fostei miliții și securității, scandînd: „Libertate! Armata e cu noi! Noi sintem poporul! Jos dictatorul!”

La orele 10.45, cu aprobarea eșaloanelor superioare, se constituie o delegație formată din 3 ofițeri ai școlii și 5 reprezentanți ai demonstrațiilor, care pîtrund în incinta sediului miliției, verifică încăperile pentru arestații și constată că deținuții fuseseră eliberați în ziua de 21.12.1989.

Delegația iese pe platforma din fața sediului miliției județene la 11.15 și

anunță demonstrațiilor că nu se găsește în sediu nici un arestat.

Comandantul școlii se adresează demonstrațiilor, îndemîndu-i la calm, liniște, ordine și disciplină...

Reprezenții școlii care au participat la controlul în clădirea fostei miliții s-au retras în cazarmă. Cînd aceștia au ajuns în cazarmă, din sedile fostei miliții și securității s-a deschis focul asupra populației și elevilor din cordon, pe direcția străzilor Ștefan cel Mare și Armata Roșie. Aici a fost omorît elevul Miști Dan și rănit lt. major Județu Alexandru. Aceștia au fost transportați în cazarmă de către maior Balint Florea și demonstrații aflați în stradă. Elevii din cordon s-au retras în școală. Pe timpul retragerii elevilor în cazarmă, asupra școlii și demonstrațiilor se executa foc din fostele sedii ale miliției și securității. Sub acoperirea focului executat din cele două clădiri, un grup de ofițeri și subofițeri din miliție și securitate, trăgînd cu pistoale și pistoale-mitrălieră, a escaladat gardul școlii, pîtrundînd cu forța și îndreptîndu-se: parte spre intrarea principală a comandamentului, către drapelul de luptă al școlii și biroul comandantului (îlîngă care se găsea instalat încă din dimineața zilei de 22 decembrie 1989, orele 06.30, grupul de comandă al fostului inspector județean al M.I. — col. Rotariu Iulian, lt. col. Petrișor Teodor, maior Nicu Silvestru), iar o altă parte spre centrala telefonică. La acest atac direct, personalul școlii a răspuns cu foc, toți cei care au încercat să pîtrundă în clădirea comandamentului fiind omorîți sau răniți.

Ca urmare, statul major a luat măsura evacuării drapelului de luptă al școlii și depozitărea lui într-un loc sigur. În același timp, la aproximativ 250 metri spre sud, pe aceeași latură a cazărml, a mai escaladat gardul un grup de 4 indivizi, care s-au predat subunităților din dispozitiv. Menționăm că toți cei care au atacat școala erau îmbrăcați în haine civile, salopete, iar sub acestea aveau haine militare.

În jurul orei 12.20, asupra școlii se executa un foc circular din toate laturile cazărml, cu armament dispus în podurile clădirilor înconjurătoare celor două localuri [ale școlii] (în total 41 de puncte).

Pînă în jurul orei 17.00 sint predate de către populație 120 cadre și personal civil din M.I. aflate în sediul fostei miliții și al securității. Luptele au continuat cu înverșunare în toată după-amiaza zilei de 22, noaptea de 22 spre 23 și în zilele următoare, pînă pe 26 decembrie 1989.

Subunitățile au rămas în dispozitiv, asigurînd paza și apărarea a 36 obiective importante de pe raza municipiului Sibiu și intervenind în alte numeroase puncte din municipiul și județul Sibiu. În perioada 22 decembrie 1989-30 ianuarie 1990, efectivele școlii au îndeplinit 686 misiuni de luptă în afara cazărml, pentru paza și apărarea obiectivelor din municipiul și județul Sibiu. Ca urmare a luptelor purtate, a acțiunilor desfășurate în această perioadă, din școala au căzut la datorie 6 persoane, iar 19 elevi și cadre au fost răniți. ■

Grupaj realizat de
Marian ȘTEFAN

REVOLUȚIA DIN DECEMBRIE 1989

SALVEAZĂ DE LA DISPARIȚIE

BIBLIOTECA ACADEMIEI

● Peste 700 000 documente istorice înstrăinate ● Cinci mutări în 12 ani ● De ce era necesar „Fondul S”? ● Frigul din depozite și din sălile de lectură ● Verificarea cititorilor

Instituție cu un bogat trecut în slujba culturii și științei românești, pentru propășirea idealurilor unității naționale, Biblioteca Academiei Române a fost, încă de la începuturile ei (s-a înființat în 1867, aproape concomitent cu fondarea Academiei) depozitara unor reprezentative mărfuri de cultură și civilizație făurite de oamenii acestui pământ, precum și a unui însemnat fond de valori spirituale aparținând tezaurului universal.

Ca multe alte instituții de cultură, ca in-

săși cultura română, Biblioteca Academiei fusese condamnată, în anii dictaturii ceaușiste, la o lentă dispariție. Cum s-a petrecut aceasta? Cum a putut fi salvat patrimoniul ei inestimabil? Care sînt proiectele colecției Bibliotecii? Iată câteva probleme abordate în convorbirea noastră cu domnul GABRIEL ȘTREMPEL, director adjunct al Bibliotecii Academiei Române, vechi și statornic colaborator al revistei noastre.

— În nr. 4/1989 al *Magazinului istoric* am evocat unele momente din bogatul trecut cultural, patriotic al Bibliotecii Academiei. Nu pot să nu menționez și cu acest prilej faptul că fondurile ei s-au constituit prin strădaniile unor personalități de seamă ale culturii și științei românești, cum au fost Ion Ghica, Al. Odobescu, V.A. Urechiă, M. Kogălniceanu, D.A. Sturdza, B.P. Hasdeu, N. Iorga, I. Bianu. Prin donații — unul dintre marii donatori ai Bibliotecii a fost D.A. Sturdza —, prin achiziții și schimburi cu alte instituții de cultură, Biblioteca Academiei își constituise un fond cultural de mare valoare: întreaga cultură scrisă a românilor de pînă la primul război mondial se afla reprezentată aici; erau, de asemenea, tezauri-zate bogate colecții de ma-

nuscrise, corespondență, stampe, hărți, incunabule, monede, medalii etc. Prin strădaniile lui Ion Bianu și, apoi, ale generalului Radu R. Rosetti aceste colecții au fost organizate și integrate circuitului cultural. În anii 1936-1937 Biblioteca a primit actualul ei edificiu, căruiu în 1962 i s-a adăugat încă un corp.

— Care a fost evoluția Bibliotecii după 1944?

— Pînă prin 1969 lucrurile au mers destul de bine, în sensul că, în condițiile date s-a putut desfășura totuși o activitate normală. S-au îmbogățit colecțiile, s-a mărit numărul personalului de specialitate, am primit statut de institut de cercetare, în 1955, aveam relații cu peste 100 biblioteci și instituții similare de peste hotare. După 1969 însă...

— Ce s-a întâmplat în acel an?

— A început să se accentueze operațiunea de subminare a Academiei, de minimalizare a rolului ei în viața științifică și culturală a țării, de distrugere a ei, în fapt. Și cum Biblioteca aparținea Academiei, am urmat și noi acest traseu al dezintegrării impus de la cel mai înalt nivel, îndeosebi de „cabinetul 2”.

— Concret, ce s-a întâmplat?

— Au început să fie reduse posturile, specialiștii să fie înlocuiți cu personal adus din alte sectoare de activitate, să ni se taie fondurile bănești, să ni se disloce unele colecții. Faptul cel mai grav a fost că în anii 1978-1979 ne-a fost luat întregul fond de documente istorice (cca. 700 000, din sec. XIII-XIX) și transferat la Arhivele Statului. Erau di-

plome maramureșene deosebit de prețioase pentru istoria românilor, erau documente de la voievozii Moldovei și Munteniei încă de pe vremea lui Alexandru cel Bun, erau documente ale satelor etc., etc., majoritatea nepublicate încă. Am pierdut colecția numismatică (peste 300 000 piese), colecția filatelică, cu multe unicate sau rarități. Toate acestea în intenția constantă de a se distruge Biblioteca prin dezmembrarea colecțiilor ei. Numai din 1980 încoace am fost de trei ori pe punctul de a fi desființată. Ultima dată chiar la sfârșitul lui noiembrie 1989, când se preconiza înglobarea noastră în cadrul... Bibliotecii Centrale de Stat. Astfel, în mod concret, putem afirma că Revoluția noastră din decembrie 1989 a salvat Biblioteca Academiei de la o iminentă dispariție căci, în mod sigur, „savanta de la cabinetul 2” nu ar fi renunțat la intențiile ei de a distruge Academia și Biblioteca. Neînțelegerea rosturilor culturii și informării științifice de către cei din fruntea statului — cu precădere de către stăpîna „cabinetului 2”, impusă ea însăși „academiciană” — a dus la diminuarea treptată a fondurilor pentru achiziționarea de noi lucrări, pentru abonamente, pînă la anularea lor totală. Dacă prin anii '60 Biblioteca avea peste 800 abonamente numai la publicații occidentale, anul trecut (și în anii precedenți) *nu mai aveam nici un abonament*. Ceea ce primeam ne venea în virtutea statutului nostru de „depozit legal” (de care beneficiam din 1885) și prin schimburile internaționale. *Pe lângă acestea, ne-am confruntat, în ultimii ani, și cu o situație care viza pur și simplu distrugerea fizică, atît a noastră cît și a cititorilor: frigul*. Patru-cinci luni pe an Biblioteca noastră era neîncălzită. Înghețau instalațiile, se spargeau conductele, provocând inundații periculoase. Nu de puține ori veneam în

miez de noapte să salvăm de la distrugere vreun depozit inundat.

— Depozitele Bibliotecii sînt numai în localul de pe Calea Victoriei sau și în alte părți?

— Avem mai multe depozite în afara incintei, în diferite imobile din oraș, în care se află cca. 1,5-2 milioane tipăriți (dublete, publicații ale Academiei etc.). Nu ni s-au asigurat însă condiții corespunzătoare de păstrare și a trebuit să ne tot mutăm. În ultimii 12 ani ne-am mutat depozitele de cinci ori, de fiecare dată fără nici un sprijin, doar cu eforturile personalului nostru. Și, ca un făcut, aprobările pentru mutări veneau fie toamna târziu, fie primăvara pe zloată. Vă imaginați în ce condiții.

— Ce s-a întimplat cu așa-zisul „Fond S”?

— Acest fond a fost creat prin 1949-1950, după modelul altor țări comuniste ca o colecție în care erau incluse toate cărțile și periodicele apreciate a avea orientare de dreapta sau împotriva comunismului, unele publicații democratice sau de stînga din perioada interbelică, precum și unele lucrări ale unor personalități din trecut sau din prezent, din țară și de peste hotare, socotite indezirabile de regim. De asemenea, erau trecute în mod automat aici toate lucrările celor care plecau din țară. Ca o aberație, menționez și faptul că ziarele românești de pînă în 1965 (inclusiv *Scînteia*) puteau fi consultate după 1970 tot la „Fondul S”. Au fost măsuri profund arbitrare, ofensatoare pentru orice intelectual, pentru orice om, care au generat multe greutăți, atît pentru noi cît și pentru cititori. Aceștia, cititorii, trebuiau „verificați” nu numai în privința recomandărilor către Biblioteca Academiei, dar și de alte organe care veneau periodic să controleze cine și ce ci-

tește. Se menținea astfel o stare de tensiune, de nesiguranță. „Fondul S” a fost desființat *chiar în primele zile de după Revoluția din decembrie 1989 din dispoziția guvernului, la propunerea noastră*. În prezent, fișele „S” au fost trecute la catalogul general, toate publicațiile fiind la dispoziția oricărui cititor.

— Ce se întreprinde acum pentru revenirea Bibliotecii la o activitate normală?

— În primul rînd, ne completăm personalul căci, datorită indicației venite direct de la „cabinetul 2” de a nu mai fi ocupat nici un post rămas vacant, ajunsesem anul trecut să avem mai puțin de două treimi din minimul necesar de oameni. Urmărim, de asemenea, specializarea noilor încadrați, deoarece practic, de peste două decenii, în România nu a mai existat o formă de pregătire a specialiștilor în biblioteconomie. Întreprindem demersuri pentru readucerea în cadrul fondurilor noastre a tuturor colecțiilor care au fost dislocate. Vom continua munca de cercetare desfășurată și pînă acum, cînd, în pofida tuturor dificultăților, colectivul Bibliotecii noastre a pregătit și a dat la tipar cîteva importante lucrări de specialitate, dintre care amintesc *Bibliografia românească modernă* (4 vol.), *Catalogul manuscriselor românești* (4 vol.), primul volum din *Bibliografia Eminescu* ș.a.

— Vă mulțumesc pentru discuția avută și dorim colectivului Bibliotecii Academiei mult spor în ceea ce întreprinde pentru reușita instituției și spre binele cititorilor în noile condiții de deplină libertate de gîndire, de cercetare și de exprimare din țară.

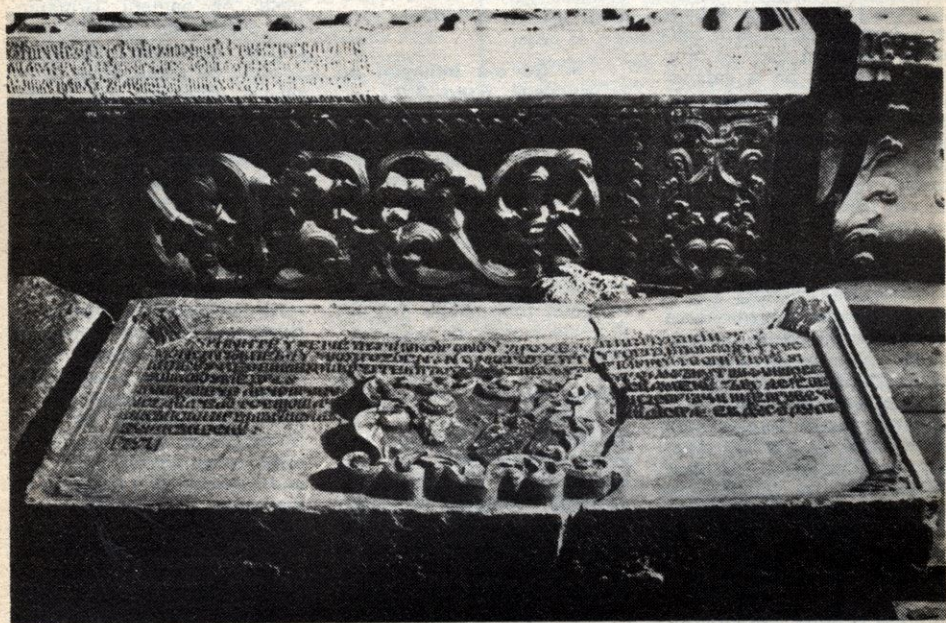
A consemnat:
Ioan LĂCUSTĂ

Nu fără dificultăți, sicriul greu de plumb fu scos din mormint și adus la vedere¹. Prin geamlicul de cristal, licărirea aurului aprinse poftete și decizia a fost luată: învelitoarea de plumb fu sfirtecă și miinile se întinseră spre lăntșorul cu cruce de aur ce atîna la gîtul mortului. Cu grabă au fost cercetate și miinile, doar-doar va mai fi rămas vreun inel. Apoi, trupul scos din racla de plumb a căzut pradă amatorilor de rarități. Ghetre atît de bine păstrate, intacte, excelente piese de colecție! Cum încălțămîntea nu se des-

prindea de trupul mumificat, piciorul fu smuls și prețioasele ghetre, curățite de cios-virtele de oase și carne ale mortului, intrară în posesia noului stăpin.

Ficțiuni ale unui roman de groază? Nici-decum: ne aflăm într-o margine a Bucureștilor „epocii de aur“, în iunie 1985. Asistăm la epilogul tragic al distrugerii mănăstirii Pantelimon: momentul pingării mormintului lui Alexandru Dimitrie Ghica (1794-1862), primul domn regulamentar al Țării Românești (1834-1842).

CU BULDOZERUL ÎMPOTRIVA MĂNĂSTIRII PANTELIMON

Pisania fîntîni și a foisorului (1751)

După potrivita expresie a ambasadorului francez la Poartă din vremea Unirii principatelor, Edouard Thouvenel, domniile Ghiculiștilor (*Magazin istoric*, nr. 7-8/1978) în țările române reprezentaseră, din punct de ve-

¹ Autorul mulțumește domnișoarei Constanța Costea și domnului Radu Ciuceanu pentru binevoitorul lor sprijin la realizarea acestor pagini.

dere monarhic, între 1659 și 1856, „legitimitatea intermitentă a țării“. Intermitentă pentru că ocîrmuirii lui Gheorghe Ghica (1659-1660) și celei a fiului său Grigore (1660-1664; 1672-1673) le-a urmat abia cea a lui Grigore II Ghica (1733—1735; *Magazin istoric*, nr. 2/1984) nepotul de fiu al ultimului. De altfel, neamul, probabil de origine al-

baneză, s-a românizat curînd. Au contribuit desigur și înrudirile cu boierimea pămînteană și dregătorii ocupate. Astfel că, după revoluția de la 1821, cel ales să restabilească în Tara Românească domniile pămîntene a fost unul dintre Ghiculești, marele vornic și caimacam Grigore Dimitrie Ghica (1822-1828).

„O frumoasă și minunată biserică“

Într-un studiu publicat acum 60 ani, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, Nicolae Iorga evoca Cea dintîi vizită domnească la monumente istorice și opera lui Grigore Matei Ghica. Atenția lui Iorga fusese atrasă de o însemnare făcută pe un manuscris românesc, păstrat la Biblioteca Academiei Române și publicat de Ion Bianu: „La veleat 7241 [1732] septemvrie, singur, dentru sini îndemnat, domnul nostru luminat Gligorii Ghica-Vodă, ca să vază scaonul bătrîn al domnilor, unde este cetate Sucevii, mai mult pentru sfintele mănăstiri, cetînd mările sa hronograful țării și auzînd că sînt la aciste părți de sus, purcis-au cu toată curte mării sale, întru carii era și boieri mari, Constantin Costachi vel logofăt, Ion Niculci, vel vornic, Sandul Sturza hatman. Și au mersu la Roman, la Niamțu și la citate în Bae, la Slatina mănăstire [...] Și au purces în Dragomirna și în Suciavă di au văzut citate și alte toate. Și cu cheltuiala mării sale m-au pus [e] pitrop să copăr biserica gospod [domnească], ce este în mijlocul tîrgului, în numele Sfîntului mari mucenic Dimitrie“, scria proaspătul vornic de Cîmpulung, Șerban biv vel medelnicer. Interesul avizat pentru monumentele trecutului românesc, urmat de cuvenitele măsuri de păstrare, restaurare și adăugire vor caracteriza domniile primului dintre Ghiculeștii Secolului Luminilor. De grijă domnească se vor bucura și curțile princiare de la Tirgoviște, degradate după moartea lui Brîncoveanu. Și dacă la Iași mănăstirea și casele domnești, grădina — „faptură de Tarigrad“ — cu havuzuri de piatră și felurite flori, cerdacuri și foșoare au rămas, cu numele de Frumoasa, să amintească pe ctitor, la București gîndul domnului s-a îndreptat spre ostrovul de pe apa Colentinei, la răsărit de oraș. *Cronica Ghiculeștilor* consemnează lapidar faptele: „Acest domn a zidit pentru bolnavii săraci și străini un spital lîngă București, la locul numit... [loc alb în text], cu o frumoasă și minunată biserică avînd hramul Sfîntul fără de arginți și tămăduitorul părinte Pantelimon, împresurată cu un zid înalt, cu mărețe case domnești cu două caturi, cele de jos pentru

Grigore Dimitrie Ghica (1822-1828), portret aflat la Spitalul Pantelimon

iană, iar cele de sus pentru primăvară, cu spișerie și spișer, cu medic numit pentru îngrijirea bolnavilor; în fața porții era o fântină cu apă de băut adusă de departe cu multe cheltuieli”.

Spitalul alinător de suferințe

Grigore II Ghica, fiul lui Matei și al Ruxandrei Mavrocordat, fata Exaporitului (mare dragoman și sfetnic de taină al Porții) — a domnit în mai multe rânduri în Moldova (1726-1733, 1735-1741, 1747-1748) și Țara Românească (1733-1735, 1748-1752), în total aproape 20 ani. De o vie inteligentă, cunoscător al mai multor limbi — între care greaca, latina și italiana, de neapărată trebuință la Poartă — mare dragoman și apoi domn al Moldovei, Grigore Ghica se căsătorește cu Zoe, fiica doctorului Mihail Mano, un discipol al marelui medic și botanist olandez Boerhaave. Faptul nu a rămas fără urmări, atât pentru politica pe care a dus-o, ajuns principe, în domeniul sanitar, dar din nenodire, și pentru viața sa, așa cum vom vedea mai încolo.

Începută în prima domnie a lui Grigore II Ghica în Țara Românească mănăstirea, spitalul și amenajarea interioară au fost încheiate în anii 1750-1751, ispravnic (supraveghetor al șantierului) fiind marele clucer Sandul Bucșănescu. Stemele reunite ale Moldovei și Țării Românești — simbol al stăpînirii succesive în ambele principate — pecetluiau pisanile din marmură albă ale bisericii și fântinii. Lângă aceasta se afla un minunat foisor sau chioșc, cu pitorească prive-liste asupra grădinii ce cobora în trepte spre eleșteul făcut pe apa Colentinei.

Încă de la 29 septembrie 1750, pitarul Rizea Bălăceanu, cu nepoții și vărul său, dădeau spitalului Pantelimon partea lor din Dobroești. În noiembrie, mitropolitul Țării, Neofit, adăuga satul Obileasca, din Ilfov, fost al mănăstirii Cernica. Domnul Grigore Ghica însuși dăruia spitalului, la 4 decembrie 1750, balta Grecii. Pirvu și Mihail Cantacuzino — acesta din urmă avea să fie mare ban, istoriograf și apoi general în imperiul Rusiei — i-au închinat schitul Lespezi din Prahova (1 martie 1752). Constantin Năsturel Ferăscul (Herescu), marele vornic, dădea pentru pomenirea sa și a răposatei soții, Anuța, Dedilești. Veniturile locurilor domnești din mahalalele bucureștene Delea, Popa Nan, Popa Soare, Lipsanii, Hagiului, Oltenilor, Lucaci, Sfîntul Pantelimon, Iancului, Ceaușul Radu, Olarilor, popii Drăgușan — toată marginea răsăriteană a Capitalei — era dată, la 6 august 1752, spitalului Pantelimon. Era ultima danie din timpul vieții lui Grigore vodă Ghica. Lovit de o boală gravă la 23 august 1752 și tratat de socrul său Mihalachi Mano zis și Mamonas cu o doză ex-

cesivă din atunci uzitatul soporific „theriaca celeste”, principele a intrat într-un somn letargic de 36 ore și, după o scurtă revenire, a murit la 26 august. Condus de o mare mulțime, sicriul cu corpul neînsuflăit a fost înmormintat în dreapta bisericii Pantelimonului, sub un sarcofag de marmură albă cu o dantelărie de sculpturi ajurate. La căpătii, pe un soclu de piatră avînd sculptate stemele reunite ale Moldovei și Țării Românești și inițialele domnului, se găsea o coloană de lemn, pictată în culorile principatului, ce susținea candelă de argint, odinioară veșnic aprinsă. Același mormînt avea să primească, peste numai cîțiva ani, trupul neînsuflăit al soției domnului, Zoe Ghica.

Milostivirile către spitalul alinător de suferințe au continuat. Hagi Tănase și tovarășul său Iorga, giuvaergii, Maria, soția lui Zaharia Moraitul cupețul (negustorul), marele paharnic Matei Cantacuzino, Manciul vătăful de măcelari din mahalaua Băteștii, Nicola Baro din Ocelele Mari, Scarlat și Alexandru vodă Ghica. Principele Alexandru Moruzi acorda, la 28 martie 1793, „fumăritul de peste Olt, care iaste mila ospitalurilor ot S[fe]lți Pantelimon”. Inițiativa particularilor, deopotrivă cu aceea domnească, făceau să funcționeze unul dintre marile așezăminte spitalicești ale țării și dădeau un înalt rost vieții monahale închinată astfel izbăvirii sufletului prin salvarea și ajutorarea suferințelor aproapelui.

Mănăstirea — adăpostitoare a incurabililor, chiar a ciумаților la 1784 și 1797 — avea să fie, prin poziția sa, la răsăritul drumurilor mari spre Silistra și Brăila, și prin fortificațiile sale, unul dintre punctele alese pentru proiectata rezistență antiotomană de la 1821.

Alături de odoare bisericești, condicele mănăstirii cuprindeau și o altă bogăție, cel puțin pentru istoric: cîteva mari hotărînici ale Țării Românești din partea muntoasă și de la Dunăre.

Să se „demonteze”!

La începutul secolului nostru, Pantelimonul se înfățișa călătorului prin „cea mai necunoscută dintre țări” — cum i se părea lui Nicolae Iorga România — ca o păstrătoare a farmecului vechii fundații a lui Grigore vodă Ghica, îmbinare bucureșteană a tipului de casă de piatră cu chioșcul, grădina și apa. Spitalul, pe atunci cel mai impozant din București, încorporea și biserica Ghiculeștilor, ultimă amintire a mănăstirii, după secularizarea din 1863. Cu un an înaintea acesteia, la 1862, un impresionant convoi funerar adusese la Pantelimon sicriul de plumb al fostului principe Alexandru Dimitrie Ghica, nepotul de frate al ctitorului. A fost depus în sarcofagul de marmură de Carrara, decorat cu vulturii, hlamida și coroana, ce se voia locul de odihnă veșnică a inimosului domnitor și apoi caimacam al Țării Românești.

Copil fiind, am pătruns în incinta fostei mănăstiri, străjuită de clădirile înalte ale spitalului refăcut sub domnia regelui Carol I. Mă ațrăgeau biserica, pridvorul rezemat pe patru coloane de piatră cu sculpturi vegetale și vulturul bicefal cit și, dincolo de ușile de lemn cu stemele principatelor române, chipurile pictate ale domnilor și mormintele lor. Refacerile „din temelii” după cutremurele din 1802 și 1940 nu alteraseră proporțiile lăcașului, conservaseră ancadramentele ușilor, coloanele pridvorului, pisanile și cenotafurile. Se păstrase și cite ceva din mobilierul bisericii, între altele un jilt domnesc. Cutremurul din 1977 a produs noi stricăciuni lăcașului, dar nimeni nu s-a mai gândit să îndrepte ceva.

L-am revăzut într-un iunie cumplit al anului 1985, cînd alergasem cu priceputul fotograf al Editurii Militare, domnul Constantin Mihăiță, să fixăm pe peliculă cit mai mult din ceea ce mai era Pantelimonul. Spitalul fusese desființat și în locul lui urma să se înalte un stabiliment hotelier. O decizie a fostului Consiliu al culturii și educației socialiste prevedea „demontarea” bisericii! În curtea fostei mănăstiri a Ghiculeștilor, mergînd cu aceeași tragică resemnare înaintea buldozerelor, domnul Radu Ciuceanu scotea la iveală, prin săpăturile arheologice din preajma bisericii, temeliile caselor domnești din secolul XVIII. Biserica Sfîntului Pantelimon a fost distrusă în aceeași lună iunie a anului 1985. Au căzut coloanele, pisanile, s-au risipit cele două straturi de frescă tocmai identificate. Crima fusese comisă.

• •

Studii antropologice americane recente au impus atenției o noțiune nouă: *dimensiunea ascunsă*. Ea desemnează teritoriul din jurul oricărei ființe care îi este necesar pentru echilibrul său. La om, această dimensiune este deopotrivă o caracteristică instinctivă, cit și una de civilizație. Pînă unde putem fi agresati și teritoriul intimității noastre încălcat? Totalitarismul a redus *dimensiunea ascunsă* la o ficțiune, generatoare a celei mai cumplite alienări, într-o hibernare animalică. Un sondaj între bucureșteni în zilele distrugerii Văcăreștilor, Pantelimonului, Sf. Spiridon Vechi constata reducerea oamenilor la lupta cotidiană pentru hrană, pentru supraviețuire. Era un grav avertisment.

Istoricii, noua serie a revistei *Magazin istoric* trebuie să lupte pentru ca nimeni, niciodată, să nu mai îngăduie distrugerea universului nostru cultural, fie biserici, cimitire, sinagogi, moschei, castele, cetăți și conace, cărți și potire, lucruri și oameni. Ei vor contribui în felul acesta la protejarea *dimensiunii ascunse* de care fiecare dintre noi are atîta nevoie. ■

Sergiu IOSIPESCU

Manipulare în Grecia clasică

Tiraniam greacă reprezintă deci o excrescență aberantă a cetății. Ea nu se substituie ci se suprapune instituțiilor acesteia. Personaje supradimensionate reușesc să deturneze puterea în interesul lor, existînd însă la marginea și nu în centrul cetății, atîta vreme cît tirania nu este o instituție.

Efervescenta epocii arhaice produce tiranie în Grecia, realitățile particulare ale veacurilor al VII-lea și al VI-lea determinînd coagularea acestei realități.

Pe de altă parte, secolul al VI-lea marchează perioada unei tot mai vizibile restructurări a instituțiilor politice, ocazie cu care este destul de evidentă participarea tiraniei la stimularea practicii și teoriei democratice grecești.

Un exemplu elocvent ni se pare instituția clisteniană a ostracismului, formula de conservare a autorității colective, de evitare a oricăror tentative tiranice la Atena, expresie a psihozei antitiranice.

Astfel, conform acestei instituții, era exilat din cetate, pentru 10 ani, orice supradimensionat, deci orice personaj care prin personalitatea sa putea fi un pericol pentru autoritatea omogenă a corpului cetățenesc. Deci reforma clisteniană eradica tirania, chiar și teoretic. Teamă greșilor de tiranie era obsesivă în secolul al V-lea, cetatea eliminînd orice individ care ar beneficia de calități politice ce i-ar putea permite uzurparea puterii colective.

Stotuși, chiar și această instituție prin excelență democratică a putut deveni obiectul manipulării în beneficiul unor elite. Contextul manipulării, ca al tuturor manipulărilor, l-a reprezentat lipsa de consistență culturală a masei cetățenilor atenieni și deci incapacitatea de înțelegere realităților la contextului politic imediat. Și astfel, chiar dacă toți cetățenii, în condițiile unei formule democratice directe, participau sau puteau participa la adunările poporului, influență și aderență a ideilor nu puteau avea decît cei în stare să construiască un discurs articulat, coerent. Un asemenea discurs presupunea instrucție, beneficiarii instrucției fiind membrii unei categorii oarecum închise.

Mulți dintre cetățenii Atenei clasice erau deci manipulați prin capacitatea persuasivă a liderilor politici, sau mai rău chiar, analfabeți fiind, erau uneori convinși să prezinte și deci să susțină ideea ostracizării unor adversari politici ai celor care îi influențau. Există și dovezi materiale în sensul acestei idei — în *agora* Atenei au fost descoperite numeroase „cioburi” pe care erau înscrise aceleași nume de aceeași mînă. Deci chiar și democrația ateniană permitea, era într-un fel chiar condiționată, de manipulare.

În veacul al IV-lea obsesia antitiranică va fi eludată și tirania va fi din nou o realitate pentru multe cetăți. Sigur, în unele zone chiar și secolul al V-lea înregistrase fenomenul tiranic (spre pildă Sicilia greacă), dar numai veacul următor va marca reala recrudescență a tiraniei, în contextul special al răsturnării tuturor valorilor tradiționale ale cetății. Lumea greacă se află în criză, iar această criză va afecta totalitatea structurilor permițînd totodată apariția unor noi formule tiranice.

(Va urma)

Gheorghe-Vlad NISTOR

În perioada de aproape un deceniu și jumătate petrecută, ca bucatar, în Palatul Primăverii (și în diferite călătorii ale dictatorului în țară sau în străinătate) am avut prilejul să cunosc și pe alți membri ai familiei acestuia: în primul rând, părinții lui și mama ei, apoi copiii — încă elevi și studenți, pe vremea când am lucrat acolo. Ce mi s-a întipărit în minte — ca o caracteristică generală — a fost aroganța poruncitoare și disprețuitoare cu care eram tratați, noi cei din personalul de serviciu, nu numai de către cei doi dictatori, dar și de ceilalți membri ai familiei. Deși cum am mai precizat, aparținea unui organism ce se chema gospodăria de partid — într-un partid zis pentru oamenii muncii — în realitate eram considerați ca simple slugi ale celor doi și ale celorlalți din familie, obligați să ne supunem fără să crîcnim feluritelor capricii ale acestora. Și vă asigur că asemenea manifestări se găseau din belșug la fosta familie dictatorială.

Dintre toți, singurul la care întrezăream momente omești era Andruța, tatăl dictatorului. Și aceasta, pentru că rareori era treaz. De cele mai multe ori l-am văzut amețit de băutură. Ori de cîte ori reușea să scape de sub „controlul” discret la care îl supunea fiul-dictator, o zbughea pe poartă și nu se oprea decât la bufetul din colțul pieții Dorobanți. Acolo, ca la crîșma din satul de obîrșie, cerea un țoi pentru el și un rînd, pentru ocazionali clienți aflați în bufet, cărora le spunea în gura mare cine era și mai cu seamă al cui tată era. De la ofițerii însărcinați cu paza, am dedus că unii clienți veneau special la acest bufet, pentru a se distra pe seama sporovăitului bătrînelui. De altfel, pentru a curma astfel de escapade, pînă la urmă s-a procedat ca în gluma cu canapeaua; a fost desființat bufetul. Nu bea mai mult de un țoi, pentru că — dat fiind, probabil, gradul de uzură al organismului — băutura îl toropea, bătrînel

adormind cu capul pe masă. Ofițerii trebuiau să-l ia cu grijă, dar și să-l ducă cu vorba, deoarece nu o dată, bătrînel se împotriva. Cînd i se raporta cîte o nouă escapadă, dictatorul trecea la represalii, suspendînd temporar sursele de venituri. Andruța răbda cît răbda, de obicei nu prea mult, pînă cînd...

Atunci își aștepta fiul și în clipa cînd acesta intra cu mașina pe poarta locuinței se proțapea chiar în fața lîmizinei și spre hazul — ascuns cu grijă — al nostru, celor din personalul de serviciu, începea să-i strige:

**TEROARE
ÎN PALATUL
PRIMĂVERII
(IV)**

— Bă, tu să nu mă scoți din sărite și să-mi dai ceea ce mi se cuvine că eu am pensia mea și nu stau la milă ta. Oi fi tu al mai mare și mai tare în țară, da, cu mine nu-ți merge!

Și cîte și mai cîte nu-i spunea! Ceaulescu se-ntunea la față, pînă se înnegrea de minie, dar bătrînel nu se dădea în lături. Încît, pînă la urmă, încercînd un zîmbet strîmb, dictatorul se adresa unuia dintre ofițerii însoțitori — el nu purta niciodată bani asupra sa — cerîndu-i o sută sau două, după împrejurări, pe care i le dădea bătrînelui. Abia după ce era astfel vămuit, putea să intre în curte. Aș fi nedrept totuși, dacă n-aș mărturisi că bătrînel nu era singurul simpatice, reușind măcar cîteodată să ne descrețească frunțile, să ne facă să ne simțim puțin mai ușurați pentru umilințele de care aveam parte zilnic și din belșug.

Îndeosebi mama dictatoru-

lui — Alexandra — excela prin răutate. Nimeni nu-i plăcea, nimeni nu-i convenea, permanent găssea ceva de obiectat, amenințîndu-ne în fel și chip, că-i mîncăm pîinea degeaba, că-l furăm, cîte și mai cîte. Și nu se rezuma doar la amenințări, ci le transpunea în fapt. De multe ori, aveam impresia că întărîta și mai mult pe cei doi împotriva noastră, că turna — cum se spune — „gaz peste foc”. Dar culmea răutăților a atins-o în perioada cînd a fost bolnavă, o agonie lungă și foarte grea. Îmi amintesc de disperarea asistentelor care trebuiau s-o supravegheze permanent, în trei schimburi, 24 de ore din 24. Sărmanele, nu aveau voie să răsfioască o carte, nu puteau, noaptea, să aștească un minut. Cum le vedea — din cauza durerilor nu putea dormi — începea să strige, amenințîndu-le cu pedepse dintre cele mai aspre, terorizîndu-le pur și simplu.

S-a comentat mult, în numeroasele articole și reportaje apărute după Revoluție și consacrate feluritelor palate ale dictatorului despre izolarea în care trăiau el și soția sa. Palatul de la Snagov, cel de la Neptun și multe altele erau rezervate numai celor doi dictatori și copiilor lor, chiar înalții demnitari de partid și de stat nu aveau acces decât rareori în aceste locuri; în unele palate, nici măcar ei. Explicația constă, cred, în egoismul paroxistic în care trăiau cei doi, egoism care îi determina să excludă orice relație, realmente omenească, cu alți semeni ai lor. Suspicioși, în aceeași măsură cu egoismul, ei nu aveau — în pofida unor vizite de familie pe care le făceau cîțiva apropiați din conducerea partidului — nici un fel de prieteni. De fapt, nici puținii, foarte puținii care aveau acces în cercul familial nu erau decît „favoriți” provizorii. La primul semn (sau măcar suspiciune) de lipsă de venerație, erau îndepărtați. Și dizgrația nu se oprea doar aici. ■

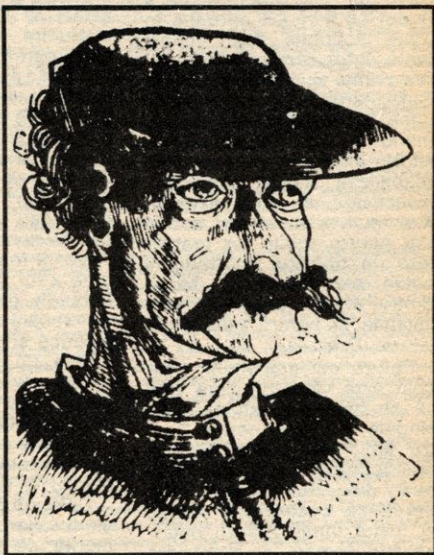
Vasile ADAM

Vlad Tepeș (gravură germană din sec. XV)...

În numărul 4/1989 al revistei Magazin istoric, profesorul american Raymond T. McNally anunța apropiata apariție a unei noi cărți despre Vlad Tepeș, la care lucra împreună cu Radu R. Florescu (Magazin istoric, nr. 12/1969). Sosit în România curind după Revoluția din decembrie 1989, domnul Florescu a adus la redacție un exemplar al lucrării, semnată de cei doi cunoscuți investitori ai vieții și faptelor controversatului domn al Țării Românești. Titlul ei: Dracula, Prince of Many Faces. His Life and his Time (Dracula, principele cu o multitudine de chipuri. Viața și vremea sa). Cartea a apărut în excelente condiții tipografice, fiind bogat ilustrată. Am desprins, cu acordul autorilor, pentru citirii revistei Magazin istoric, o serie de concluzii, pe care le reproducem, cu titlul original, într-o formă ușor prescurtată. Cei doi autori folosesc o bogată bibliografie istorică românească, pe care o menționează chiar în deschiderea lucrării. Interpretările

CINE A FOST ADEVĂRATUL DRACULA?

...sau Dracula? (imagine ce însoțea o lucrare apărută la Leipzig, în 1493)

date unor acțiuni ale lui Vlad Tepeș pot părea șocante cititorului român, mai puțin familiarizat cu o serie de modalități de lucru ale istoriografiei americane actuale și îndeosebi cu interpretările de psihoistorie. Am considerat util să prezentăm totuși și un asemenea punct de vedere, putînd-o face neîngrădiți de false prejudecăți patriotarde, considerînd că locul lui Vlad Tepeș în istoria națională nu poate fi prejudiciat.

Toată lumea are nevoie de eroi

În mod sigur, Dracula nu este singura personalitate controversată a istoriei. Multe alte personaje istorice, precum Henric VIII, Richard III sau Gilles de Rais¹ au suferit

un tratament similar din partea posterității. Ca și în cazul lui Dracula, scriitori, uneori chiar istorici, au preferat să pună accentul pe aspectele infamante ale personalității

1404-1440. În castelul său de la Tiffauges, din Vendée, unde s-a retras din 1434, ar fi omorât între 140-800 copii și adolescenți, în cursul unor experiențe de alchimie. A fost arestat și executat.

lor. Henric VIII este adesea descris drept un om molatic, lacom, crud, un „omorător de femei”. Aceasta este imaginea populară. În mare măsură, lucrul este valabil și pentru Richard III (Magazin istoric, nr. 9/1972), regele Angliei din casa de York. El a împărțit în bună parte soarta lui Dracula, ca arhetip

¹ Mareșal al Franței, a trăit între

al ticălosului. În ochii detractorilor din casa Tudor se considera că el i-a omorât pe cei doi veri, Eduard VI și Richard, în Turnul Londrei. Totuși, cînd pătrundem mai adînc în viațile unor asemenea personaje controversate, sîntem invariabil confrunțați cu o problemă serioasă. Dacă Henric VIII era, într-adevăr, un tiran atît de sîngeros, cum ne putem explica faptul că a reușit aproape în toate acțiunile sale importante, între care și îndepărtarea primei sale soții, populara Caterina de Aragon, iubită de lume, și desprinderea de romano-catolici? Pe ansamblu, istoria modernă a încercat să reabiliteze aceste personaje, inactivate în mod excesiv. Mai mult, s-au format societăți pentru totala lor reabilitare, în opoziție cu tradițiile ostile ale trecutului. Multe dintre aceste observații sînt valabile și pentru personajul istoric Dracula.

Pentru cei mai mulți, Dracula este vampirul care vine să ne bîntuie și să ne sugă sîngele la miezul nopții. Pentru alții, mai puțini, el este aristocraticul conte transilvănean din estul Europei, care dorea să cucerească Anglia și restul lumii. Pentru naționalistul român, el reprezintă eroul nemuritor al neamului, gata să se scoale din mormînt în apărarea pămîntului strămoșesc în ceasul de cumpănă, pentru a-l parafraza pe poetul Eminescu. Imortalitatea, atît a eroului, cît și a antieroului, iată trăsătura comună a celor două imagini extreme: Dracula și Vlad Țepeș.

Inspirîndu-se din narațiunile germane ale sec. XV, Bram Stoker (*Magazin istoric*, nr. 3/1974) nu a făcut decît să dea forma finală celei mai persistente povestiri de groază cu vampiri din toate timpurile. În acest sens, „contele vampir” este într-adevăr nemuritor și va dăinui, în diversele sale forme, pe micile și marile ecrane. Tributul pe care trebuie să îl plătim creației lui Stoker, de inspirație germană, este faptul că, fără vampirism, perso-

nalitatea istorică a omului Vlad ar fi lîncezit perpetuu în obscuritate. Complimentul nostru final este cel mai bine exprimat în simpla afirmație că fără elementul vampir, prezenta carte nu ar fi văzut lumina zilei.

Dar privind în mod realist personalitatea eroică, nu putem să alungăm din mințile noastre portretul lui Dracula creat de poporul român, care astăzi se bucură de o nouă strălucire, mai ales după comemorarea a 500 ani de la moartea lui. Desigur, România nu este singura națiune care a mitologizat figuri semiobscur dezgropate din trecut. Orice țară are nevoie de eroi de tipul germanului nemuritor Frederic Barbarossa sau a loanei d'Arc, patrioata sanctificată a Franței. Această foarte puternică imagine a lui Vlad Țepeș-eroul a îmboldit pe fiecare profesor de școală din România să justifice și să-i idealizeze acțiunile, nu numai pentru a încuraja pe elevi să-și treacă examenele, dar și pentru că o națiune încă amenințată de o dominație străină are nevoie de greutatea eroilor ei mitici pentru a supraviețui.

Cele două portrete extreme ale lui Vlad, ticălosul și eroul, merită, de aceea, să fie menționate și recunoscute. Nu este mai puțin adevărat, cele două chipuri ale lui Dracula au creat o serioasă problemă, cu implicații negative asupra efortului istoricului de a stabili adevărul. Este datoria cercetătorului să încerce să reconcilieze multiplele imagini ale lui Dracula create de contemporani și de cronicarii de mai târziu.

Poezii, cîntece populare și panegiriști

Trebuie să recunoaștem în mod cinstit sîrăcia surselor care să permită restabilirea unei biografii amănunțite a lui Dracula. O asemenea întreprindere este posibilă în cazul unora dintre contemporanii săi din sec. XV, precum

Carol VII, Lodovico Sforza, împăratul Frederic III sau chiar Matei Corvin. Dar pentru Europa de est și Rusia din sec. XV este caracteristică lipsa informațiilor, datorită distrugerii masive a izvoarelor și lipsei unor cronicari de curte. Știm foarte puține despre viața intimă a lui Vlad, relațiile de familie, iubitele și soția lui, despre aspectele vieții de la curte. Asemenea lacune fac, desigur, munca istoricului mai incitantă, dar și mai grea. Pentru a compensa numărul mic de surse primare, am utilizat rapoartele diplomaților străini, date scoase din relații personale, folclorul, analize ale portretelor, studiul monedelor, investigațiile arheologice și cercetările genealogice.

Multe probleme ridică relațiile anecdotice contemporane, din care am extras material pentru o mare parte a prezentării personajului istoric Dracula. În mod sigur, ele nu pot fi respinse dintr-o multitudine de rațiuni drept simple ficțiuni, cum s-a sugerat. Sînt solid bazate pe relații ale unor martori oculari identificabili, dau detalii despre denumirile și aspectul zonelor geografice, nume de persoane și date. Au toate ingredientele unui document întru totul real, în ciuda distorsiunilor la care sînt adesea supuse. Trebuie subliniat că fiecare povestitor oferă doar acele detalii ale acțiunii de care a fost mai strîns legat; de exemplu, Beheim își concentrează atenția asupra Transilvaniei pentru că sursa lui, fratele Iacob, cunoștea acea regiune. Kuriŭn, trimisul rus, povestește despre activitatea lui Dracula în exil și dă amănunte despre familia lui, pe care o cunoștea cel mai bine. În schimb, cronicile turco-osmane, cît și scriitorii bizantini își îndreaptă atenția asupra campaniilor militare ale lui Dracula, pentru că, fie le-au urmărit, fie au auzit despre ele. Documentația privind campania lui Dracula contra lui Mehmed, în 1462, datorită abundenței de relații ale martorilor oculari din ambele părți, reprezintă una

O precizare

În diferite publicații, de la noi și din străinătate, cruntul regim dictatorial ceaușist a fost asemuit cu... acela al lui Dracula. Dacă în privința publicațiilor străine această apropiere poate fi înțeleasă, dată fiind notorietatea producțiilor cinematografice inspirate din romanul irlandezului Bram Stoker, intitulat *Dracula*, măturism că ne surprinde adoptarea acestor formule și de către unele ziare și reviste românești. Și lată de ca.

Prototipul romanului și al numeroaselor aventuri brodate pe seama lui de diferite benzi desenate, filme de groază ș.a. este domnul Țării Românești, Vlad Tepeș. Ciclu de legende germane și slave, care au circulat, încă din secolul XV în legătură cu acest personaj, i-au creat în-adevăr falma unui stăpînitor care a aplicat pedepse de o deosebită cruzime supușilor săi. Pînă aici, asemănarea cu ororile comise de regimul dictatorial ceaușist s-ar justifica. Dar numai pînă în acest punct. Pentru că, în celelalte privințe, ele diferă fundamental. Iată, de altfel, în ciclul de povestiri slave, motivația atitudinii lui Vlad Tepeș: „Și așa de mult ura răul în țara lui, încît, dacă cineva făcea un rău, furt sau tîlhărie sau vreo minciună sau nedreptate, niciunul dintre aceștia nu rămînea viu. Fie că era boier mare sau preot sau călugăr sau om de rînd, chiar dacă cineva avea mare bogăție, nu se putea răscumpăra de la moarte”. De asemenea, în altă povestire citim că în urma celebrului atac de noapte împotriva taberei otomane, „pe cel care au venit cu dinul din această luptă, a început el însuși să-l cerceteze. Care era rînit în față, același îl dădea mare cinste și-l făcea viteaz al său, care era rînit la spate, pe acela porunceau să-l pue în țepă”.

Observăm, așadar, că velleodul Țării Românești pedepsea cu toată asprimea tocmai acele năvăliri care au făcut casă bună cu dictatura: hoția, lașitatea, minciuna, trîndăvia. Observăm că prețuia — i-o recunosc înseși legende compuse de adversarii săi, care n-au decît cum să fie suspectate de părtinire — cinstea, adevărul, curajul. Adică, tocmai calitățile pe care le-a reprimat constant, printr-o multitudine de mijloace, dictatura.

În altă ordine de idei, cruzimea lui Tepeș se inscrie într-o practică frecventă a lumii vascului XV, la aproape toate curțile europene, pe cînd opresiunile regimului înfăptuit de la putere la sfîrșitul anului trecut au constituit o tragică experiență în viața politică europeană de la acest sfîrșit de mileniu. În sfîrșit, lucrări istorice alcătuite pe baze științifice, nu doar la noi în țară, ci și peste hotare au relevat inconsistența multora dintre fațetele puse în seama domnitorului român, atît de legende contemporane lui, cît și de plămînuirile literare pseudo-fantastice de mai tîrziu. A face apropierea Ceaușescu—Dracula ar echivala cu o gravă impletaie asupra memoriei unuia dintre reprezentativi eroi ai istoriei medievale românești, rămas în conștiința poporului (care este supremul judecător al istoriei), ca unul dintre prototipurile luptei pentru independență și libertate ale românilor.

De altfel, este greu, deosebit de greu, să încercăm vreo asemănare între ororile comise de dictatura ceaușistă (orori de care, luăm act cu copieleștoare revoltă, în depina lor gravitate) și orice altă perioadă de istorie românească, din atît de grelele încercări pe care i-a fost dat să le trăiască acest popor. Ele nu pot fi comparate nici cu actele de cruzime comise de Ion vodă cel Cumplit, almat de asemenea de o aprigă dorință de libertate și, de aceea, urmat cu înfăcșurare de popor. („Așa Ion vodă umplîndu pe toți cu nădejde — spune cronicarul — cu glas mare strigară că lîngă dinșul vor peri, cum s-au și întimplat”) și nici măcar cu anii de cruntă exploatare al stăpînirii lui Gheorghe Duca vodă, copleșit de remușcări, atunci cînd a auzit reproșurile pe care i le făceau locuitorii țării: „Ș-a-giungîndu la Suceavă, la un sat... — relatează Ion Neculce —, au poftit puțintel lapte să mîncînce. Iar femeia gazdă i-au răspuns că «n-avem lapte să-ți dăm, c-au mîncat Duca vodă vacili din țară, de-l va mîncă vermil la duzul cel neadormit». Că nu știe acîle că este singur el Duca vodă. Iar Duca vodă, dacă au auzit că este așa, îndat-au început și a plînge cu amar”. Ceea ce — întreaga țară a văzut la procesul din 25 decembrie 1989 — n-a fost cazul dictatorialului și al soției sale, cărora nici una din atrocitățile pe care le-au comis împotriva poporului nu le-au putut stîrni o undă de regret.

Nu! Cei aproape 25 de ani de dictatură intronați de defunctul exconducător nu suportă, prin fapte și consecințe, nici o comparație cu perioade anterioare. El sînt — așa cum îi plăcea atît de des să repete — „fără precedent” în toată istoria țării.

Gheorghe DAVID

ales tragerea în țepă pentru a scăpa de dușmanii săi, a utilizat și multe alte tehnici, precum arderea pe rug, opărire, jupuirea de viu, tăierea membrilor, fără deosebire de sex, naționalitate sau vîrstă. Desigur, punem sub semnul îndoielii statistica oferită de

legatul papal, episcopul de Erlau, care spunea că Dracula ar fi omorît 100 000 oameni, cînd țara lui număra aproximativ 500 000. Dacă statistica ar fi adevărată, Dracula ar deveni, din punct de vedere al cifrelor, unul dintre cei mai mari măcelari din

dintre cele mai complete surse pentru studierea unei campanii majore purtate în sec. XV. Cu toate diferențele de opinie exprimate de diverși autori asupra multor aspecte ale vieții lui Dracula, există o remarcabilă coincidență de fapte și teme între naratori, istorici oficiali de curte și diplomați. Această concordanță, exprimată în multe limbi (italiană, latină, rusă, germană și altele) ar fi putut cu greu să fie rezultatul unui complot pus la cale cu abilitate.

Cheia potrivită

Foarte convingător este faptul că tradiția orală românească, în ciuda încercărilor ei de a explica crimele lui Dracula, coincide într-o mare măsură cu narațiunile germane, grecești, otomane, slave și chiar sud-dunărene. Deși folclorul trebuie utilizat cu precauție acolo unde nu există altfel de documentație, el este un instrument legitim de studiu, mai ales pentru evenimente petrecute mai înainte cu 200 ani sau mai puțin, cînd poveștile despre Dracula au fost notate prima oară de către cronicari (spre exemplu, construirea Cetății lui Dracula). În ciuda distorsiunilor următoare, de ce să nu acorzi încredere poeziilor și cîntecelor populare și să pui un temei exagerat pe istoricii oficiali și memorialiști, care aproape întotdeauna laudă stăpînii în solda cărora au fost. Lucrul cel mai fascinant în legătură cu Dracula este că deși, în mod sigur, au existat conducători mai importanți în trecutul României, el este unul dintre puținii pe care conștiința colectivă și-l reamintește cu respect, generînd un bogat folclor care nu a fost încă studiat în întregime. În general, am încercat să dăm mai multă credibilitate acelor evenimente înregistrate de o mare varietate de surse diferite, spre deosebire de faptele menționate doar într-o singură relatare.

Sursele indică, fără puțință de tăgădă, că avem de-a face cu un crud artist într-ale crimei, care, deși a folosit mai

toate timpurile. Noi nu avem încredere în această cifră pe simplul temei că statistici cu toptanul de acest gen sînt aproape invariabil false și că nici o altă referință nu confirmă acest număr. Altei, ca în cazul celor 20 000 boieri măcelăriți în interiorul curții de la Tîrgoviște, la începutul domniei, o simplă măsurare a suprafeței curții palatului, care putea cuprinde cel mult cîteva sute de oameni, ne-a permis să respingem cifra respectivă. Asasinate în masă, la castelul de la Argeș, care adăpostea o garnizoană ce nu depășea 100 oameni, sînt, de asemenea, de neconcepție.

Refuzînd aceste cifre, s-ar putea încă sugera că totuși crimele lui Dracula ar fi depășit pe cele ale celorlalți tirani ai Renașterii, cel puțin în privința numărului. A omorî el pentru plăcerea de a omorî, așa cum au afirmat detractorii lui cînd l-au comparat cu cei mai depravați împărați ai Romei? Era vorba de acea bucurie morbidă la vederea victimelor zvîrcolindu-se în durere, asociată în mod obișnuit cu crimele lui Ivan cel Groaznic al Rusiei sau Gilles de Rais?

Într-un cuvînt, a fost el psihopatul pe care îl prezintă narațiunile germane, care a distrus vieți fără rost? A fost un sadic? Sînt întrebări pe care avem dreptul să ni le punem, chiar și în absența unor documente mai pertinente privind natura psihologică a lui Dracula.

Problema cruzimilor lui Dracula, independent de statistici, este sporită de metodele prin care omora și de prezența sa, fapt recunoscut, în momentul execuției. În plus, folosirea unor variate forme de tortură psihologică menționate în izvoare este relevantă. O linie de apărare, la care s-a făcut deja apel în suficientă măsură, o constituie nivelul scăzut al eticii politice existente în Europa în sec. XV, chiar înainte de zilele lui Machiavelli. Mai mult, să ținem cont că întreaga viață a lui Dracula trebuie văzută printre gratiile in-

chisorilor, căci el a petrecut un număr de ani aproape dublu în închisoare față de cei petrecuți pe tron, iar în tot acel interval de timp viața i-a fost amenințată. Istoricul capătă în acest fel o cheie potrivită pentru a înțelege de ce Dracula prețuia viața atît de puțin. Se poate adăuga și faptul că de mic nu a avut o viață de familie. Pe cînd era copil, a fost trimis ca ostăteci la o curte îndepărtată și străină, știind că tatăl său urmărea să pună în aplicare o politică opusă promisiunilor făcute suveranului. A fost martor la abuzurile sexuale la care a fost supus fratele său mai tînr, Radu, și la orbirea celorlalți ostăteci. Mai tîrziu, a aflat că tatăl său a fost asasinat iar fratele mai vîrstnic a fost îngropat de viu. A luat cunoștință de asasinarea unchiului său, prințul Bogdan (tatăl lui Ștefan cel Mare). A fost confruntat cu trădarea în masă a boierilor și comploturile organizate de membrii familiei sale, inclusiv de către vărul lui, Ștefan. În sfîrșit, regele Matei, în care avea încredere, l-a trădat. Asemenea factori sînt, totuși, insuficienți pentru ca istoricul sec. XX să îl absolve pe Dracula.

Problema integrității mințale a personajelor istorice, în special pentru acea perioadă, este extrem de dificil de rezolvat, în ciuda progreselor pe care le-a făcut psihoistoria sau chiar analiza psihologică a personalităților istorice. Privat de știința și experiența psihologului, istoricul este îngrădit de cerințele domeniului său: documentul scris, în acest caz, nu este de mare ajutor pentru analiza psihologică aprofundată a personalității lui Dracula. Acei puțini psihanalisti care s-au hazardat să ofere explicații freudiene sau de altă natură asupra lui Dracula nu au fost foarte convingători. Lipsiți de o adevărată cunoaștere istorică, acești „savanți” tind să forțeze faptele să se potrivească teoriilor lor individuale.

Un istoric român din secolul trecut, B.P. Hasdeu, a făcut apel la frenologie sau

studiul fizionomiei pentru a stabili trăsăturile de caracter ale personalității lui Dracula.

Un om — mai multe ipostaze

Dracula nu a fost, probabil, nebulă, așa cum a fost Ivan cel Groaznic. El a salvat pe români de cucerirea otomană din 1462. Persecutarea călugărilor catolici a împiedicat îndepărtarea de la ortodoxism, într-o perioadă de prozelitism unguresc. Lupta cu Dăneștii era o problemă de supraviețuire, la fel de esențială ca și Războiul Rozelor¹ în Anglia. Chiar și atacul lui Dracula asupra negustorilor sași din Transilvania poate fi justificat prin faptul că încuraja nașterea unei clase mijlocii naționale. Dracula, căruia îi acordăm această raționalitate intrinsecă, ar fi putut fi — asemenea multor tirani din istorie — victimă a unor circumstanțe adverse în timpul tinereții sale. Izvoarele sînt explicite în a releva că Dracula căuta mîngiere și refugiu în castele sau mănăstiri izolate, preferate față de agitația capitalei sale, Tîrgoviște. Asemenea lui Ivan cel Groaznic, îi plăcea să bîntuie prin țară.

Ca o contrapondere la cruzimea lui, noi punem în lumină curajul personal pe care Dracula îl arăta în bătălie. Au fost, într-adevăr, cîteva situații — faimosul „atac de noapte” din vara lui 1462, de exemplu — cînd Dracula și-a riscat propria viață, așa cum o atestă și detractorii lui otomani.

În concluzie, trebuie să îl vedem pe Dracula în mai multe ipostaze: eclesiastul, omul de stat și oșteanul. După căderea Constantinopolului, el, asemenea multora

(Continuare în p. 18)

¹ Astfel este cunoscută lupta pentru tronul Angliei dintre reprezentanții casei de Lancaster (blazon „Trandafirul roșu”) și cei ai casei de York („Trandafirul alb”), ce a durat din 1455 pînă în 1485 și s-a încheiat cu victoria lui Henric VII, întemeietorul dinastiei Tudorilor.

Critobul din Imbros și Vlad Tepeș

Pentru un istoric este esențial să nu se bazeze în cercetarea sa numai pe edițiile publicate ale unui manuscris, ci să meargă la original¹. Mi-am întărit această convingere analizând manuscrisul original al lucrării lui Critobul din Imbros, aflat la Biblioteca Palatului Topkapı din Istanbul. Este catalogat cu numărul trei și făcea parte, se pare, din biblioteca originală a sultanului Mehmed II. Am observat cu acel prilej, spre surpriza mea, că în ediția standard a prof. Karl Müller au fost lăsate deoparte o serie de cuvinte ce apar în mod clar în manuscrisul original, iar altele au fost schimbate pentru a se potrivi cu noțiunile sale despre un text clasic. Ca să nu mai menționăm faptul că prof. Stanford Shaw, în sinteza sa de istorie otomană, se referă la „*Tarih-i Sultan Mehmet Han-ı Sani* (Istoria sultanului Mehmed II) a lui Kritoboulos, scrisă în parte în grecește, la porunca sultanului”, deși textul este scris în întregime în limba greacă.

¹ La sugestia autorului reproducem acest articol, într-o formă prescurtată, din publicația *East European Quarterly*, nr. 1/1987. Autorul este cunoscut cititorilor revistei noastre pentru contribuțiile sale la elucidarea unor aspecte ale domniei lui Vlad Tepeș (*Magazin istoric*, nr. 12/1969, 10/1984).

Cu prilejul ultimei călătorii de studii în țara noastră profesorul Raymond T. McNally ne-a vizitat în mai multe rânduri la redacție, pentru a-și completa documentația și iconografia privitoare la domnia lui Vlad Tepeș. Într-unele dintre aceste vizite, istoricul american a fost însoțit de dr. Ștefan Andreescu, cu care a întreprins și o călătorie de documentare prin țară. În urma acesteia, dr. Ștefan Andreescu și prof. Raymond T. McNally au ajuns la o serie de concluzii științifice, pe care au convenit să le comunice și publicului larg, cu prioritate, prin intermediul revistei noastre. Intrucât istoricul american s-a înnoptat în S.U.A., de toate operațiile legate de publicarea articolului s-a îngrijit colegul nostru Ștefan Andreescu. Textul a apărut în numărul

Critobul, originar din insula Imbros, situată în Marea Egee, afirma că a scris lucrarea „cu credința că evenimente atât de importante și frumoase, ce au loc în vremea noastră, nu trebuie să rămână neînregistrate”. Dar admitea că nu a fost martor ocular chiar la toate cele descrise. A căutat să îl imite pe Thucydide, inclusiv scriind în limba greacă folosită de acesta și utilizând toponime antice. Locuitorii Țării Românești, de exemplu, erau numiți geți.

Se știu puține lucruri despre Critobul. La sozirea otomanilor, a rămas pe insulă. S-a împrietenit cu Hamza pașa. În 1459 a fost numit guvernator al Imbrosului. Istoricul german Babin-ger l-a catalogat pe Critobul, în mod pripit, drept panegrist al lui Mehmed II. Aprecierii a făcut școală, până când cercetătorul grec Andriotti, urmat apoi de profesorii Semavi Eyice (*Magazin istoric*, nr. 11/1988) și Gerhard Emrich, au atacat acest

8/1988, sub semnătura celor doi istorici. Pentru a elimina orice confuzie să precizăm că dr. Ștefan Andreescu este una și aceeași persoană cu semnatul articolului publicat în revista 22, din 16 februarie, care denumește *Magazin istoric* „una dintre cele mai periculoase oficine de diversiune ideologică din țara noastră”. Și pentru că domnia sa își încheia considerațiile — măgulitoare, de altfel, pentru o revistă atacată înainte de 22 Decembrie 1989 de Dan Zamfirescu pentru prea puțin „zel patriotic” și de Ștefan Andreescu, după aceeași dată, pe considerentele expuse mai sus — cu angajamentul de a-și supune unui sever examen critic activitatea de jure istoric, ne permitem să îi sugerăm un posibil început. Să explice de ce a omis să îi comunice prof. Raymond T. McNally (nu avem pretenția să ne fi prevenit și pe noi) că descoperirea din articolul publicat în *Magazin istoric*, nr. 8/1988 aparține de fapt unui alt istoric, Emil Stoian, care a făcut-o publică în *Revista muzeelor și monumentelor*, nr. 6/1981, pp. 74-77. Noi ne oprim, deocamdată, aici (n. red.).

cliseu, nuanțând interpretarea operei cronicarului grec.

În istoria sa, Critobul se referă în mai multe rânduri la domnia lui Vlad Tepeș (*Magazin istoric*, nr. 6/1970, 3/1974, 9/1976, 10/1984). Dedicăția către Mehmed II amintește despre „revolta lui Drakouli” și „ridicarea la luptă a geților”, despre modul cum sultanul a suprimat răscoala lui „Dracula” din 1462 și l-a instalat pe tron pe fratele său, Radu cel Frumos. Fapt semnificativ, Critobul nu desemnează pe domnul român cu apelativul folosit de otomani, *Kazikli* (Tepeș) *voyvoda*.

Pricipala referire la domnul român se află în Cartea IV a manuscrisului original, paginile 246-249, sub titlul „Revolta lui Drakouli, conducătorul geților”. Pe cînd Mehmed II era preocupat cu organizarea orașului Istanbul, în timpul iernii — ne spune Critobul — a sosit vestea că „Drakoulis, conducătorul geților, se pregătea să conducă o revoltă, că strînsese o armată considerabilă, cu cai și arme, pentru a se ridica împotriva sultanului”. Se făcea apoi o precizare privind evenimentele anterioare: „Acest om [Tepeș] și fratele său [Radu] fugiseră cînd Ioan Getul [Iancu de Hunedoara], conducătorul paeonilor [ungurilor] și al dăcilor, venise cu o mare armată și îl omorise pe tatăl lor, dînd conducerea altui om. Tatăl actualului sultan [Murad II] i-a primit la el pe acești doi fugari”. Cronologia este un pic încălțită de Critobul, dar faptele sînt, în general, corect prezentate. În 1444, Vlad Dracul și-a lăsat cei doi fii ca ostateci la curtea sultanului, o practică

destul de răspîndită în acele zile. lăncu de Hunedoara (*Magazin istoric*, nr. 7/1967, 6/1972) a condus o campanie contra lui Vlad Dracul în noiembrie 1447, l-a omorît și a instalat pe tron pe Vladislav II. În octombrie 1448, Vlad Tepeș a devenit domn, cu sprijinul otomanilor, pentru o scurtă perioadă. Deci, Critobul a confundat această primă domnie cu cea principală, dintre 1456-1462.

Urmează apoi o descriere a campaniei militare purtate de Vlad Tepeș în 1462, a atacului său peste Dunăre și tragerii în țeapă a trimișilor sultanului. După ce descrie „atacul de noapte” (*Magazin istoric*, nr. 1/1977, 1/1986, 11/1987), Critobul relatează despre fuga lui Vlad Tepeș peste Carpați, în Transilvania, unde „paeonii [ungurii] l-au arestat și l-au închis”. În ciuda unor distorsiuni mi-

nore, relatarea lui Critobul se suprapune foarte bine peste datele pe care le avem din alte izvoare. Cum am mai spus, foarte mulți istorici au respins, cu multă ușurință, relatarea lui Critobul ca fiind pro-otomană. Este adevărat că el nu a manifestat o ură evidentă împotriva otomanilor, dar nu este un argument suficient pentru a-i ignora opera.

Ar mai fi o singură problemă de lămurit: de ce se oprește manuscrisul său cu relatarea la anul 1467, deși autorul își exprima intenția clară de a continua? S-a spus că ar fi murit, dar nu s-a adus vreun argument convingător în favoarea acestei ipoteze. Emrich afirma, fără a aduce dovezi în sprijin, că s-ar fi retras la Athos și ar fi devenit călugăr. Și adăuga: „Se pare că a pierdut brusc încrederea sultanului”. De

ce? Probabil — credem noi — pentru că Mehmed II nu era un om prost și poate a sesizat că textul lui Critobul constituia, în fapt, o propagandă acoperită în favoarea grecilor. Dar este greu de precizat în faza actuală a cercetărilor. Ceea ce îmi apare clar este faptul că manuscrisul lui Critobul nu îl arată nici pro, nici anti-otoman. În afara unor afirmații privind caracterul „aspru și arogant” al lui Vlad Tepeș sau „reaua lui voință față de Mehmed II”, relatarea privind faptele domnului român este cit se poate de corectă și echilibrată, mai ales dacă o comparăm cu cea a lui Chalcocondil. Manuscrisul original al lui Critobul trebuie să își găsească locul ca o sursă de referință pentru cunoașterea acelor vremi atît de agitate. ■

Raymond T. McNALLY

CINE A FOST ADEVĂRATUL DRACULA ?

(Urmare din p. 16)

dintre succesorii săi, s-a considerat singurul patron independent și apărător al Ortodoxiei răsăritene, cu secole înainte ca Rusia să-și asume această mantie tradițională. Ca om politic, deși în mare măsură asemenea condotierului clasic care dorea să obțină puterea doar de dragul ei, Dracula, poate la fel ca Ioana d'Arc, avea o noțiune vagă a unității spirituale a poporului român din toate cele trei provincii: Țara Românească, Transilvania și Moldova. Această idee a fost cel mai elocvent exprimată în ajunul ultimei sale domnii,

cînd voluntari din cele trei provincii s-au unit în urmărirea țelurilor naționale în fața pericolului otoman comun. Dincolo de țara sa, totuși, se afla conceptul mult mai larg al civilizației europene, care trebuia apărât de o credință străină. El a moștenit această misiune de la mentorul său lăncu de Hunedoara și vechii cruciați.

Nereușind să realizeze puterile Europei în apărarea ținuturilor de graniță ale civilizației europene, a fost silit, datorită mijloacelor fragile puse la dispoziția sa, să ducă la capăt această sarcină în calitate de membru al Ordinului Dragonului. În acest conflict crucial, Dracula poate fi cu greu inclus între marii tacticieni ai războiului, precum Napoleon sau Alexandru cel Mare. Cu toate acestea, folosind un amestec de tactici într-adevăr extraordinare, foarte bine adaptate

terenului țării sale, a fost capabil să respingă o armată de trei ori mai mare decît a sa și să provoace lui Mehmed Cuceritorul una dintre cele mai mari umiliri din viața lui. Această acțiune militară, exploatată de diplomația fratelui lui Dracula, Radu, a fost cea care a salvat țara de la rușinea și umilirea de a fi redusă la statutul de provincie otomană. De asemenea, a asigurat Europei un răgaz de neprețuit pentru a-și organiza apărarea contra pericolului comun. Doar în acest sens poate fi înțeles complimentul indirect al sultanului Mehmed II: iată un om pe deplin capabil să cucerească universul. Întîmplător, același scop era atribuit contelui vampir de către Stoker! ■

Radu R. FLORESCU,
Raymond T. McNALLY
În românește de
Dorin MATEI

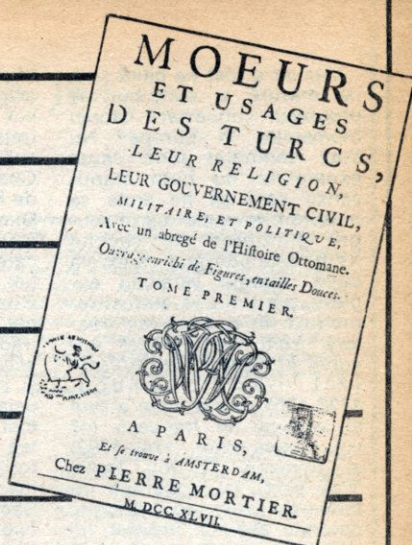
Un dosar deschis:

PRIMII CITITORI

AI „ISTORIEI

IMPERIULUI OTOMAN“

de DIMITRIE CANTEMIR

Românii amintesc cu îndreptătită mândrie faptul că un compatriot al lor, Dimitrie Cantemir, principele Moldovei, a fost cunoscut în secolul XVIII în toată Europa ca istoric de autoritate al Imperiului otoman, prin cartea sa publicată în engleză (1734-1735), franceză (1743), germană (1745), tradusă (cel puțin parțial) în italiană și rusă: *Incrementa atque decremента Aulæ Othomanicæ (Creșterea și descreșterea Curții otomane)*.

Se poate măsura însă reputația acestei cărți și influența exercitată de ea în lumea savantă de acum două secole? Există, firește, câteva criterii sigure. Mai întâi numărul traducerilor: cinci, dintre care patru în limbi de mare circulație la vremea editării lucrării.

Mult citată

și apreciată

Un alt criteriu este numărul edițiilor. Versiunea engleză a lui Nicholas Tindal a fost difuzată la Londra de două ori, mai întâi în 1734-1735, apoi în 1756 de firma James, John and Paul Knapton and Sons (exemplarele nevândute din prima ediție fiind puse în vinzare ulterior, cu o altă foaie de titlu, de librarul Andrew Millar). Versiunea franceză a cunoscut două ediții simultane în 1743: una în două volume în-4° și alta în patru volume în-8°. Aceasta din urmă

a fost vîndută cu șase pagini de titlu diferite, purtînd, fiecare, numele, altui librar: Huart, Le Clerc père et fils, Jacques-Nicolas Le Clerc, Savoye, Nyon père și Despillay. Versiunea germană a fost răspîndită numai prin ediția din Hamburg, 1745. În 21 de ani, cartea lui Cantemir a avut, așadar, o difuzare largă: tipărită de patru ori, cu zece pagini de titlu.

Cum a fost întîmpinată ea de cercurile interesate de istoria Imperiului otoman știm azi prin contribuții datorate lui P.P. Panaitescu, Paul Cernovodeanu, Milan Šesán, Alexandru Duțu, Gr. Ploșteanu. Diferitele traduceri au fost semnalate sau recenzate elogios de erudiți, ce e drept, dar nu de orientaliști, în re-

Este adevărat că trei dintre versiuni (engleză, franceză și italiană) au fost determinate de stăruințele lui Antioh, fiul principelui — ambasador al Rusiei la Londra, apoi la Paris — pentru răspîndirea acestei scrieri a părintelui său. Dar traducerea lui Johan Schmidt în germană a fost, probabil, spontană, iar pe cea rusă (de fapt prima, a lui Dimitrie Grozin), a poruncit-o însuși țarul Petru cel Mare, care a înțeles (ca și în cazul Sistemului religiei muhammedane — tradusă, de asemenea, în rușește) să folosească erudiția consilierului său intim pentru cunoașterea lumii islamice, inclusă — prin campania din Caucaz, 1721 — în politica expansionistă a Rusiei.

viste științifice ca: *Mémoires de Trévoux* (Haga, 1743), *Le journal universel* (Haga, 1744), *Neue Zeitungen von gelehrten Sachen* (1734-1735 și 1744), *Nova Acta eruditorum* (Leipzig, 1738), *Göttingische Zeitungen von gelehrten Sachen* (Göttingen, 1743-1744), *Hamburgische unpartheysche Correspondenten* (Hamburg, 1745) și *Journal encyclopédique* (Liège, 1756).

Istoria creșterii și descreșterii Imperiului otoman era, așadar, la mijlocul secolului XVIII, o carte de notorietate europeană suficient de largă ca să justifice includerea autorului ei între numele marilor cărturari ai lumii pe fațada Bibliotecii Sainte Geneviève din Paris.

În imagine: foaia de titlu a lucrării lui Jean Antoine Guer.

Dar cât a fost ea citită și în ce măsură a contribuit la progresul cunoașterii istoriei otomanilor în Europa? Nu s-au semnalat până acum exemplare cu note manuscrise care să ne ajute să măsurăm impactul cărții asupra cititorilor din secolul XVIII. Este adevărat că îndată după apariția versiunii engleze, părți din ea au fost reproduse în *A Universal History from the Earliest Account of Time to the Present* (vol. I-XXVI, London, 1736-1765), tratat care a avut și versiuni în franceză (46 vol., Amsterdam, 1742-1792) și germană (72 vol., Halle, 1746-1814). Iar în lucrările ulterioare, unele de prestigiu, datorate abatelui Prévost, lui Voltaire, Johann Lorenz von Mosheim, Anton Friederich Büsching, Edward Gibbon, Johan Joachim Winckelmann și până la Byron și Shelley ea a fost utilizată, citată și apreciată. Iată-ne deci în fața ultimului criteriu care ne permite să măsurăm influența cărții lui Cantemir asupra cărturarilor de acum două secole: cit și cum a intrat ea în redactarea altor lucrări. Spre această întrebare ar trebui să se îndrepte atenția istoricilor, deoarece judecățile celor care, ca și Cantemir, se ocupau atunci de istoria Imperiului otoman sînt, pentru noi, cele mai revelatoare. Nimeni n-a citit cu mai mult interes decît ei cartea Principelui.

Cel dintîi autor francez cu această preocupare, la numai patru ani de la apariția versiunii franceze, pare să fie Jean Antoine Guer (1713-1764). Autorul, fecund, citit în epocă, dar care n-a marcat prin creațiile sale vreo ramură a științelor umane, este cunoscut de puținii săi biografi drept compilator (a scris între altele o *Histoire de l'âme des bêtes*). Cea mai căutată carte a sa a fost *Moeurs et usages des Turcs, leur religion, leur gouvernement civil, militaire et politique, avec un abrégé de l'Histoire Ottomane*, Paris, 1747, publicată așadar la doar patru ani după traducerea franceză a *Istoriei otomane*. Jus-

tificîndu-și lucrarea, Guer declară: „Nu-mi este necunoscut faptul că diferiți autori au tratat înainte de mine același subiect. Fără a vorbi despre Chalcocondil și de contele de Marsigli, știu că principele Dimitrie Cantemir a alcătuit o *Istorie a Imperiului otoman* care a fost publicată cu puțini ani în urmă”. Într-o notă Guer arată că opera Principelui a fost scrisă în latină, tradusă în engleză și, după această versiune, în franceză, și că traducerea italiană era deja în lucru. Guer pare să fi fost bine informat pentru cartea lui: între izvoare (25 autori), pe lângă Cantemir el menționează și pe Captivus Septemcastrensis, *De moribus turcorum*, anonimul sas din Sibiu, prins de otomani în bătălia de la Varna (1444) și eliberat după mulți ani.

Guer pretinde că lucrările anterioare nu au tratat multumitor despre moravurile și obiceiurile turcilor, ceea ce îi îndreptățește inițiativa de a relua subiectul; la fel își va justifica, peste ani, cartea von Hammer-Purgstall. Procedeu e practicat, pînă azi, de toți autorii care reiau o temă frecvent expusă. Autorul francez nu cunoștea *Sistemul religiei muhammedane* publicat de Cantemir cu numai 25 ani mai înainte, carte din care ar fi avut mult de profitat. Dar cultura — și limba — rusă, în care apăsese opera Principelui erau, pe atunci, exotice pentru Europa apuseană.

„Împrumuturi” nemărturisite

Împrumuturile din *Istoria Imperiului otoman* a lui Cantemir sînt însă frecvente în cartea lui Guer, cu referințe sau fără. În partea istorică el menționează pe Ioan Corvin de Hunedoara și biruințele luptelor lui cu sultanul Murad al II-lea, pe Radu cel Frumos, fratele lui Vlad Țepeș, pe Mihai Viteazul și victoriile lui antiotomane. El știe că ideea asediului Vienei din 1683 nu a fost a prințului Imre Tho-

köli „cum pretind mulți autori”, ci a marelui vizir Kara Mustafa, așa cum îi destăinuise Ibrahim-pașa lui Cantemir. În organizarea armatei otomane el menționează obligația Transilvaniei, Țării Românești și Moldovei de a furniza trupe auxiliare „pînă la șapte sau opt mii fiecare”, pe care principii sau voievozii „trebuie să le comande ei înșiși”. La cartea lui Cantemir trimite uneori Guer și pentru comentariile traducătorului, de Jonquières.

Dar apelul la opera Principelui nu este, în cartea lui Guer, totdeauna mărturisit. În realitate el copiază, cu minime intervenții, părți întinse din notele referitoare la ordinele de derviși și în general la religia musulmană. Informațiile despre dervișii mevlevi, ebibuhari, nimetullahi, kadri, seyah, edhemi, beктаși, santoni, ca și paginile „despre clericii turci” în general sînt luate din Cantemir, nementionat ca sursă.

O altă parte preluată tacit este, cum ne așteptam, suta de pagini intitulată *Abrégé de l'Histoire des Turcs* pînă la domnia lui Ahmed al II-lea. Guer completează după alte surse sfîrșitul domniei lui Ahmed și prima parte a celei a lui Mehmed I. Dăm doar două pasaje exemplificative pentru dezvoltarea compilatorului francez. Referindu-se la un corp de trupe de călăreți otomani, el scrie: „Astăzi, gionulii formează un corp de cavalerie supus ordinelor vizirilor. În zilele cînd au loc ceremonii, ei poartă un veșmînt după moda ungurească sau bosniacă. Colonelul lor se numește *Gionulii-Agasi*”. Aceleași informații sînt furnizate de Cantemir astfel: „Gionulli [...] formează astăzi un corp de cavalerie care este sub ordinele vizirilor [...]; ei poartă un veșmînt după moda ungurească sau bosniacă. Comandantul sau colonelul lor se numește Gio-

(Continuare în p. 24)

HARRY G. BARNES JR.:

„Am venit într-o țară liberă“

Desigur, mulți dintre telespectatorii mai în vîrstă își amintesc de bărbatul înalt, cu o meșă rebelă de păr pe frunte, care traducea cuvintele președintelui Statelor Unite, Richard Nixon, în zilele vizitei acestuia în România, 1 și 2 august 1969. Era Harry G. Barnes jr., adjunctul șefului misiunii diplomatice americane la București (1968-1971). Ulterior, între 1974-1977, domnul H.G. Barnes jr. a fost ambasadorul S.U.A. în România. În decembrie 1989, cu cîteva zile înainte de revoluția poporului român, ambasadorul H.G. Barnes jr. (în prezent retras din serviciul diplomatic activ, fiind directorul executiv la Critical Language and Area Studies Consortium) a

participat la o reuniune româno-americană pe teme de istorie. Încă în primele zile după victoria Revoluției române din decembrie 1989, domnul Harry G. Barnes jr. a inițiat o serie de acțiuni pentru o nouă deschidere în relațiile culturale româno-americane. Aflat la București între 13-18 mai 1990, domnul Barnes a răspuns cu multă simpatie întrebărilor ce i le-am adresat în numele revistei. Nu este lipsit de interes pentru cititorii noștri că am discutat cu domnul Barnes în limba română, limbă în care vorbește, citește și scrie fluent, încă un semn al legăturilor sale cu spiritualitatea românească.

— Sînteți un vechi cunosător și un vechi prieten al României. Aveți o formație de istoric și o lungă carieră de diplomat. Cunoscînd istoria și realitatea românească, v-aș ruga, domnule ambasador, să-mi spuneți cum integrați Revoluția din decembrie 1989 în istoria românilor.

— Prima oară am venit în România în anul 1968. Era la cîteva zile înainte de invazia sovietică din august în Cehoslovacia. Ceea ce m-a impresionat atunci a fost faptul că România nu a participat alături de armatele celorlalte state din tratatul de la Varșovia la această acțiune. Însă, în același timp, am remarcat în România dorința, speranța ca această politică de independență externă să se aplice și la viața internă. Iar în anii ce-au urmat (eu am rămas prima oară în România pînă în 1971) am avut foarte multe ocazii cînd, discutînd cu prietenii români, ei îmi făceau cunoscută această dorință de viață liberă, independentă în interiorul țării. Atunci mi-am format convingerea că mai devreme sau mai tîrziu România va avea o viață proprie, o viață liberă și independentă. În acest sens, eu aș situa Revoluția din decembrie ca o continuare și o încununare foarte firească a acestei dorințe de libertate, foarte mult timp amînată. Însă cu atît mai valabilă decît era atunci.

— Domnule ambasador, sînteți în România împreună cu o importantă delegație academică americană, inclusiv cu reprezentanți de frunte ai I.R.E.X. V-am ruga să ne spuneți cum vedeți viitorul relațiilor culturale, îndeosebi cele pe plan academic, dintre România și Statele Unite ale Americii.

— Delegația noastră a venit în România tocmai pentru că în ul-

timii ani ai dictaturii relațiile culturale româno-americane se apropiaseră de nivelul zero. Instituția I.R.E.X., se ocupă de cîteva zeci de ani cu schimburile academice cu țările din Europa răsăriteană. Întrucît am considerat că există noi perspective pentru relațiile academice româno-americane pe baza a ceea ce se întîmplă acum în România, am venit aici să vedem ce se poate realiza. Știu că în anii '70 exista un număr destul de mare de posibilități în acest domeniu. Însă în anii '80 aceste relații s-au redus aproape total. Vrem ca în noile condiții din România să folosim toate posibilitățile pentru o dezvoltare viitoare. Lumea s-a schimbat mult în ultima vreme nu numai în România, ci și în celelalte țări din regiune. Chiar și în țara noastră, în S.U.A., s-au produs o serie de schimbări. Vrem să vedem în lumina tuturor acestor schimbări care sînt punctele solide pentru o dezvoltare sănătoasă a relațiilor academice și, desigur, a relațiilor generale dintre Statele Unite ale Americii și România.

— Domnule ambasador, știu că ați contribuit mult în perioada imediat următoare Revoluției din decembrie 1989 la crearea unor bune auspicii pentru ajutorul umanitar american către România. Știu, de asemenea, că ați lăsat bune impresii în țara noastră în urma activității dumneavoastră diplomatice. Vă rog să-mi spuneți cu ce sentimente ați revenit acum, în mai 1990, în România?

— Am plecat din România, după a doua ședere în țara dumneavoastră, în 1977. Și, deși de atunci am lucrat în alte țări (la Viena, în Asia — India —, în America Latină — Chile —, în S.U.A.), am păstrat mereu amintiri dintre cele mai bune, dintre

cele mai frumoase despre România și despre poporul român. Nu despre condițiile din țară, ci despre românii pe care i-am cunoscut. De care am rămas foarte legat. Vin de data aceasta într-o țară liberă ce caută acum modalitatea în care să-și poată clădi o viață democratică, încearcă să-și poată rezolva un șir de probleme. Desigur, problemele pe care vreți să le rezolvați într-un mod democratic sînt foarte grele. Sînteți o țară ce caută acum să-și creeze o cultură democratică, într-un spirit de respect reciproc și de toleranță. Aceasta este, după părerea mea, și esența vieții democratice a unei națiuni. Am un sentiment de mare, mare bucurie că pot participa la noile relații academice româno-americane. Pe de altă parte, am un mare sentiment de speranță că românii vor reuși într-adevăr, să-și realizeze această viață democratică. Am și o oarecare îngrijorare pentru că situația este într-adevăr foarte grea. Multe lucruri din trecut au rămas și ele trebuie schimbate, pentru că, după prima fază de cucerire a democrației, urmează o a doua care impune consolidarea ei și în care sînt foarte multe greutăți.

— Și un cuvînt, domnule ambasador, despre noua serie a Magazinului istoric.

— În primul rînd, mă bucur foarte mult că *Magazin istoric* a supraviețuit. Înțeleg că niciodată nu a fost ușor să apară această revistă pe care o cunosc aproape de la naștere. Am avut întotdeauna o apreciere foarte mare pentru această revistă. Și, de asemenea, pentru redactorul ei șef. Mă bucur că *Magazin istoric* o să aibă acum, în aceste noi condiții, un imbold în plus pentru a-și desfășura posibilitățile sale.

Cristian POPIȘTEANU

La 15 mai 1990 au fost reluate relațiile diplomatice ale României cu Vaticanul după o întrerupere de 42 ani. Anterior, în ziua de 29 aprilie 1990, la Catedrala Sfântul Iosif din București a avut loc ceremonia de instalare a arhiepiscopului Ioan Robu — primul arhiepiscop romano-catolic român. Totodată, în alte orașe din țară, au mai fost consacrați cinci noi episcopi pentru diecezele de Iași, Timișoara, Alba Iulia, Oradea și Satu Mare, completându-se astfel toate scaunele episcopale catolice vacante.

În numele Sanctității Sale, Papa Ioan Paul al II-lea, Excm. Sa, Arhiepiscopul Angelo Sodano, a condus personal ceremonia de instalare a arhiepiscopului Ioan Robu.

Televiziunea Română a difuzat în ziua de 19 mai 1990 filmul documentar Europa, prezențe românești (comentariul dr. Ion Dumitriu Snagov), în care figurează și interviurile alăturate, acordate de marii ierarhi oaspeți la ceremonia de la București, colaboratorului nostru Manase Radnev și pe care le reproducem.

ARHIEPISCOP ANGELO SODANO, ministrul afacerilor externe al Vaticanului:

**„România este o mare națiune
cu un mare viitor“**

— Excelența Voastră, cum este văzută la Vatican România, istoria României în general?

— Sfântul Scaun a urmărit întotdeauna cu mult interes evoluția statului român, în special de la formarea statului modern român și desăvârșirea acestuia după primul război mondial. Imediat Vaticanul a trimis primul nuntiu apostolic, respectiv primul ambasador, în anul 1920, și a cultivat raporturi strânse de colaborare și prietenie. Aceste raporturi au fost suspendate în anul 1950, dar nu rupte. Ne exprimăm încrederea că vom colabora pentru reluarea cât mai rapidă a acestor relații, în spiritul deplinei reciprocități. România are nevoie să iasă din izolare, să se insereze în Europa, în comunitatea internațională. România este o mare națiune, cu un mare viitor. Pentru a se progresa cu adevărat este nevoie de împlinirea activității în domeniul material și spiritual. Pentru noi, progresul înseamnă progresul omului, statul e dator să slujească omul. Pentru noi, creștinii, omul a fost creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu. Și pentru toți omul e demn de respect și de considerație.

— Deci priviți relațiile între România și Vatican dintr-o perspectivă europeană...

— Desigur. La Conferința de la Helsinki a fost prezent și Sfântul Scaun printre cei 35 membri. Eu cred că această unitate a Europei de la Atlantic la Urali, această comunitate europeană constituie un ideal înalt pentru care merită să conlucrăm cu toții. România își va da contribuția sa, iar papa, în numele bisericii, își va aduce contribuția pentru a da suflet acestei unități, va insufla idealurile etice și religioase pentru ca această casă comună să aibă un fundament propriu.

Casa comună trebuie să aibă o temelie pentru

a-fi stabilă. Eu cred că acest fundament stabil înseamnă respectul față de om, față de etică și respectul pentru idealurile umane, iar pentru noi, slujitorii bisericii, și față de idealurile creștine, care au modelat cultura europeană, pe care toți trebuie s-o respectăm.

— Excelență, îngăduiți-mi să vă mulțumesc foarte mult.

— Din toată inima, urările mele cele mai bune pentru toți locuitorii României.

**JEAN-MARIE
LUSTIGER,
cardinal de Paris:**

**„România a făcut parte
întotdeauna din
marea Europă“**

— Excelența voastră, ne-ați făcut onoarea să participați la o ceremonie care semnifică pentru țara noastră un pas spre Europa.

— Da, nu este însă un pas al României spre Europa, ci mai degrabă reintrarea ei în Marea Europă din care, de fapt, a făcut parte întotdeauna. După părerea mea, România face parte din Europa. Și acum a devenit evident că ea reîntră în concertul națiunilor europene, pentru că a început să se bucure de libertate.

— Vă mulțumesc mult pentru această declarație.

A consemnat
Manase RADNEV

FEDERICO MAYOR, directorul general al UNESCO:

Apelul de la București

Luni, 30 aprilie 1990, la orele 11, din Aula Bibliotecii Centrale Universitare în prezența primului ministru, domnul Petre Roman, și în fața unei asistențe emoționate formată din membri ai guvernului, universitari și academicieni, ambasadori și alți membri ai corpului diplomatic acreditați la București, scriitori și ziariști, istorici și studenți, domnul Federico Mayor, directorul general al UNESCO, a formulat un Apel al acestei instituții specializate a O.N.U. pentru educație, știință, cultură și comunicație (informație) în favoarea reconstruirii și modernizării Bibliotecii Centrale Universitare din capitala României. Iată câteva din ideile Apelului:

„Anul 1989, care va rămâne înscris ca o perioadă excepțională în cartea istoriei, nu are, în general, caracterul unui „an teribil”. A fost anul în care popoarele din Europa Centrală și de Est, dar și alte popoare din America Latină și din Africa de Sud au realizat cuceriri decisive pe calea libertății și democrației. A fost un an în care au căzut bastionii și zidurile, s-au deschis frontierele, iar divizarea lumii a început să se estompeze.

În cea mai mare parte a cazurilor, schimbările democratice pe care le-am evocat s-au produs, desigur, sub presiunea opiniei publice, dar, în mare măsură, pe cale pașnică. Dimpotrivă, evenimentele care au avut loc în România în cursul ultimelor două săptămâni ale anului 1989 și care au captat atenția emoționată a lumii întregi, pot fi calificate ca „teribile”. A fost lupta unui popor întreg pentru libertatea sa, pentru dreptate și demnitate umană; în această luptă, numeroși cetățeni români au plătit cu propria lor viață cucerirea valorilor democratice.

Și între altele scene de neuitat ale acestei lupte, opinia publică internațională a fost șocată de imaginea Bibliotecii Centrale Universitare, pradă flăcărilor.

Această bibliotecă, fondată în 1891, cea mai importantă între bibliotecile universitare din România, era un simbol al culturii acestei țări și al aderării intelectualilor români la civilizația europeană și universală. Distrugerea ei a fost ultimul act de barbarie dintr-un lung șir de

atentate la patrimoniul național.

Dacă istoria este memoria societăților, bibliotecile sînt memoria istoriei și documentele pe care ele le adăpostesc constituie adesea mărturiile luptei milenare contra opresiunilor de orice fel. Lupta poporului român a fost încoronată de succes, dar libertatea și democrația trebuie recucerite și aparate zilnic.

Sprînjind eforturile noilor instituții române pentru salvagardarea și protejarea monumentelor și a altor bunuri culturale — și în mod special efortul reconstruirii Bibliotecii Centrale Universitare — UNESCO dorește să contribuie, în felul său, ca această bibliotecă, devenită simbolul luptei pentru libertate, să fie din nou lăcașul luminat al culturii și științei acestei țări.

Chem decî guvernule tuturor statelor, organisme internaționale guvernamentale și neguvernamentale, instituțiile publice și particulare, organisme de finanțare, bibliotecarii, arhiviștii și documentariștii, în sfîrșit, popoarele din toate țările, să participe cu contribuții benevole în bani, echipament sau servicii, la reconstrucția și la modernizarea Bibliotecii Centrale Universitare din București, la refacerea colecțiilor sale.

Invit pe toți intelectualii, artiștii și scriitorii, istoricii și oamenii de știință, cit și pe toți cei ce au ca misiune să informeze — jurnaliști, profesioniști ai presei, radioului, televiziunii — să contribuie la sensibilizarea opiniei publice mondiale față de acest proiect. A ajuta la reconstrucția acestei biblioteci-simbol înseamnă a ajuta România să-și creeze o eră de libertate și democrație.

Și adresez urarea ca poporul român, dincolo de divergențele care pot exista într-o societate liberă în privința căilor celor mai bune de urmat pentru atingerea acestui scop, să știe să găsească unitatea necesară care l-a adus victorie în decembrie 1989 și care este garanția succesorilor sale viitoare.”

În timpul vizitei la București, domnul Federico Mayor a acordat un interviu pentru Magazin istoric colaboratorului nostru Violel Grecu.

— Domnule Federico Mayor, spuneți-mi care sînt, în momentul de față, marile proiecte ale instituției pe care o conduceți?

— În domeniul educației, noi toți — UNESCO, ca instituție, și țările membre — avem o mare problemă de rezolvat, căci în momentul de față există, în lumea întreagă, peste un miliard de analfabeți. Cred că această rușine colectivă reprezintă marea noastră problemă comună. Nu putem vorbi de dreptate, de demnitate, de drepturile omului — mai ales dacă ne referim la femei —, dacă nu putem într-adevăr rezolva această problemă a peste un miliard de persoane care viețuiesc — sau mai bine-zis supraviețuiesc — în ignoranță.

Al doilea mare obiectiv, în ca-

drul educației, sînt universitățile. Nu trebuie să ne gîndim la nivelele de bază ale educației; educația este un ciclu, ea are nevoie de marea structură, de marea conștiință națională pe care o reprezintă universitatea, acolo unde se formează, la cel mai înalt nivel, profesioniștii, dar care constituie, în același timp, cea mai înaltă instanță de reflecție și de critică a puterii.

În ceea ce privește știința, prioritară este problema mediului înconjurător. Activitățile umane sînt astăzi pe cale de a fi stingerite de ceea ce constituie singura noastră resursă pentru viitor, și anume: biosfera, aria de locuit a întregii condiții umane.

UNESCO s-a preocupat de mai mult timp de geologie, hidrologie, oceanografie și a inițiat acest mare proiect „Om și biosfera”.

În ceea ce privește comunicația (informația), după cum știți ea a constituit o mare problemă pentru UNESCO, dar cred că lucrurile s-au lămurit; dorim, prin intermediul „Programului internațional pentru dezvoltarea comunicației”, să furnizăm tuturor statelor, și mai întîi celor mai sărace, tehnica necesară și să contribuim la formarea cadrelor de care au nevoie.

Și-acum cultura; în cele din urmă, cultura contează, căci numai pe cultură se pot baza democrația și libertatea publică. În această privință, avem un amplu program pentru a favoriza diversitatea culturală, pentru a lupta împotriva uniformizării culturilor și pentru a da tuturor popoarelor — și mai ales minorităților naționale — posibilitatea de a se exprima.

— Care sînt, în prezent, posibilitățile financiare ale UNESCO?

— UNESCO nu este un fond monetar. UNESCO are bani doar pentru a declanșa un proces de ajutorare, deci avem o activitate de mobilizare; ajutăm diferite state să înceapă o activitate și în același timp să pregătească proiecte, care, după aceea, pot atrage fonduri din partea unor surse de finanțe naționale, regionale sau internaționale. De exemplu, am căzut de acord cu România, pe de-o parte, în privința informatizării, iar pe de altă, a mediului înconjurător; noi ajutăm România să înceapă aceste programe. Concret, am hotărît să vi se acorde 65 de mii de dolari ca să puteți începe informatizarea liceelor și a unui institut de educație pentru a putea demara; și apoi pentru a pregăti proiectele care pot fi subvenționate, pe de o parte, din străinătate, dar totodată, de a plasa informatizarea liceelor și problema mediului înconjurător ca priorități naționale.

— După cum știți, multe lucruri s-au schimbat în Europa și, în general, în lume; care va fi viitorul UNESCO, în contextul nou creat?

— Într-adevăr, multe lucruri s-au schimbat; din Europa de Est s-a declanșat acest domino al libertății și al posibilității pentru fiecare individ de a-și exprima deplin creativitatea și sentimentele. Privim acest lucru cu o imensă bucurie; urmărăm, de asemenea, evenimentele care se petrec în Africa de Sud și în alte colțuri ale lumii și acestea ne încurajează să credem că, în acest moment, UNESCO are un rol deosebit: acela de a recomanda mereu că trebuie să ne gîndim la celălalt, la aproapele nostru, la înțelegere, la cooperare, la coordonare internațională.

Cred că Europa întreagă, Europa nemutilată, care este pe cale de a se construi, trebuie, din primul moment, să fie deschisă spre lumea întreagă. Ea trebuie să se gîndească la țările cele mai sărace, în special, la Africa, la America de Sud.

Nu-mi pot imagina o Europă mare care nu este o Europă generoasă și solidară.

— Vă mulțumesc, domnule Federico Mayor, pentru acest interviu.

A consemnat
Viorel GRECU

PRIMII CITITORI AI „ISTORIEI IMPERIULUI OTOMAN“

(Urmare din p. 20)

niulli-Agasi“. Guer copiază, cum se vede, aproape cuvînt cu cuvînt. La fel procedează îndată, descriind alt corp de călăreți din armata otomană, care „au fost numiți *deliler*, adică nebuni, fără judecată. Altădată ei năvăleau asupra inamicului fără ordine sau disciplină și reușeau. De cînd au fost obligați să mărșăluiască în mod regulat, nu le-a mai rămas din valoarea lor inițială decît numele“. Cantemir, de unde este preluat pasajul, arată că această cavalerie „este numită *Deliler*, cum s-ar spune nebunii, furioși; mai de mult, maniera lor de a lupta era impetuoasă, ei năvăleau fără ordine sau disciplină asupra inamicului; de cînd au fost obligați să mărșăluiască în mod regulat, nu le-a mai rămas din valoarea lor inițială decît numele“.

Concluziile acestei comparații între Guer și Cantemir sînt, mai întîi, că opera Principelui s-a bucurat nu numai de salutul măgurilor, dar încă neconcludent, al lumii științifice în anii apariției diferitelor sale traduceri, ci și de lectură atentă și, cum se vede, profitabilă a cărturarilor. Nu trebuie, firește, să insistăm prea mult asupra culpei de plagiat a lui Guer, procedeul „colajului“ fiind foarte răspîndit în scrisul secolului XVIII. Dar tocmai acest fapt obligă la o mai atentă cercetare a literaturii despre Imperiul otoman din acel veac, pentru a ne putea pronunța asupra impactului lui Cantemir. Recen-

ziile cunoscute nu sînt suficiente. Cercetarea cărților despre istoria și civilizația otomană este, așadar, indispensabilă. Ea este recomandată de faptul că și la începutul secolului XIX, deci după apariția cărții fundamentale a lui Ignace Mouradja d'Ohsson, *Tableau de l'Empire Ottoman*, t. I-III, Paris, 1787-1790, 1821 și pînă la noul tratat al lui von Hammer-Purgstall, Cantemir continuă a fi izvor pentru lucrări cu această temă. Dovada este o *Geschichte des Osmanischen Reiches von seiner Entstehung bis auf die neuesten Zeiten*, cu specificarea în titlu: *Nach Kantemir, Galletti, d'Ohsson, Gebhardi, Spittler und anderen*, deci o carte apărută după 1790, respectiv în 1811. Autorul nu e menționat pe foaia de titlu. Lucrarea a cunoscut o traducere în limba rusă, publicată în două volume la Moscova, în 1828, cu titlul *Istoriia Turckogo gosudarstva ot samogo osnovanija onogo do novejših vremen*. Acest fapt reduce criticile mai vechi ale lui Hammer și cele mai recente ale lui Hugh Trevor Roper, aspre dar superficiale. Valoarea unei opere nu trebuie judecată în raport cu contribuțiile aduse sau izvoarele descoperite ulterior, cum procedează orientalistul austriac, ci prin ceea ce a însemnat ea față de scrierile anterioare. Tot așa, receptarea acelei opere nu este — pentru secolul XVIII — suficient sugerată de recenzii (exercițiul lui Trevor Roper); ea trebuie judecată după reflectarea operei în toată literatura epocii. Pînă la aceste cercetări, dosarul influenței lui Cantemir asupra istoriografiei, orientalisticii și culturii secolului XVIII nu poate fi închis. ■

Virgil CÂNDEA

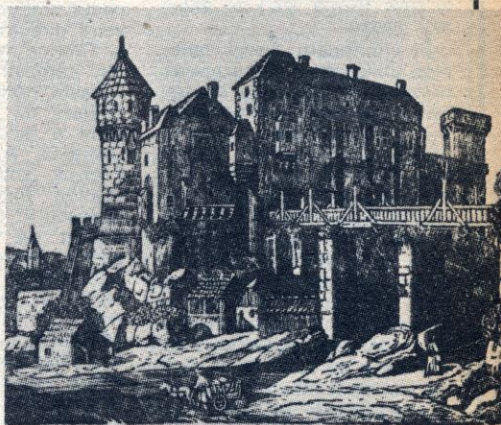
GEORGE BARIȚIU

ȘI... ȘTIINȚELE TEHNICE

Despre George Barițiu (1812-1892), studiile monografice, lucrările de specialitate, manualele de istorie și istorie a literaturii au reținut îndeosebi meritele sale de om politic, publicist și istoric, de luptător neobosit pentru ridicarea și drepturile poporului român, fruntaș al revoluției de la 1848, întemeietor al presei românești din Transilvania (Măgazin istoric, nr. 3/1988).

Mai puțin sau chiar deloc este cunoscut faptul că George Barițiu s-a numărat printre promotorii studiului științelor exacte din țara noastră, însăși cariera profesorală începându-și-o ca... profesor de fizică. Științelor exacte și tehnice le-a rămas credincios și în anii în care și-a desfășurat bogata activitate publicistică.

Înzestrat cu deosebite aptitudini, om de idei, dar și spirit practic, bun organizator, George Barițiu s-a interesat de diferite aspecte ale industriei și tehnicii, făcând loc, în paginile publicațiilor pe care le-a condus, unui mare număr de articole consacrate acestor domenii, încercând să găsească explicații asupra înapoierii economice românești din vremea sa și propunând soluții privitoare la crearea unei industrii naționale, pe care o considera hotărâtoare pentru rezolvarea problemelor sociale, obținerea și menți-

Castelul de la Hunedoara. Reproducere din Gazeta de Transilvania

nerea independenței economice și politice, dezvoltarea modernă a agriculturii. Citeva dintre aceste semnificative idei ne propunem să le evidențiem în paginile ce urmează.

Omul „biruie spațiul și timpul“

Chiar în primul număr al *Gazetei de Transilvania* din 12 martie 1838, atrăgând atenția că misiunea ziarelor românești era, între altele, „lățimea științelor și a cunoștințelor, împărtășirea ideilor la toate clasele de oameni“, formulind, totodată, o valoroasă idee dialectică privind fenomenele din natură: „Nimic nu se pierde în natură, ci numai legăturile lucrurilor se schimbă, numai formele se mută“.

Paginile din acești primi ani de existență ai publicației sînt pline de informații tehnico-științifice. Astfel, prezintă vaporarele cu aburi, dă infor-

mații despre proiectul construirii unui tunel sub Tâmba, despre dagherotipie, electromagnetism, arat mecanizat, mașina de calculat și multe alte invenții: „Cîte nu poate săvîrși omul? Biruie spațiul și timpul... Inginerul [ingeniozitatea] omului, cum se pare, nu cunoaște hotară în viața aceasta“, fiind însă conștient de importanța pe care o are în această privință învățămîntul, întemeierea de școli, în care predarea științelor să aibă rol predominant: „Fără de școale — arăta el într-un discurs rostit în 1837, *Cuvîntarea scolasticească* — așa de temeinice și bine organizate, după cum poartă trebuința veacului nostru, adevărata luminare și înaintare nici nu se poate socoti“.

Concomitent cu infor-

mațiile de caracter tehnic, numeroase (chiar mai numeroase decît acestea) erau informațiile și articolele referitoare la industrie și extracția minereurilor. Anunța, astfel, cu satisfacție întemeierea de noi fabrici și ateliere: fabrica de zahăr din Sibiu, diferite întreprinderi textile, de prelucrare a lînii, bumbacului și mătăsii din Brașov etc. În 1840, publica un amplu articol referitor la extracția minereurilor feroase și întemeierea unei producții autohtone de fontă și oțel: „Frații Hofman mai înainte cu cîțiva ani înfipseră ochii asupra ținuturilor din Hunedoara, unde, după cum știm, afară de băi bogate de aur se află și altele de metale nenobile. Dinșii apucară măsurile de a lucra băile după teoriile cele

mai nouă și înlesnitoare, nici nu fuseră mulțumiți a scoate folos singur din vânzarea ferului nelucrat, ci tot acelea în loc așezară mai multe făurii, în care să lucreze ferul (precum și alte metali) așa din zioa de astăzi fellurimi de unelte neapărat trebuincioase, care mai înainte ni se aducea gata lucrate din țări străine (Stiria ș.a.) le aflăm aici acasă”.

În continuare, Barițiu anticipa utilizarea oțelului turnat, prezentând avantajele acestei invenții în construcția de poduri suspendate: „În anii cești mai din urmă, aceiași frați Hofman și Carol Madersbah, poftiți de către magistratul Timișoarei au și așternut planul pentru zidirea unui pod peste canalul de acolo. Tot acești bărbați zidiră și podurile la Lugoj și Mehadia, iar la zidirea podului de la Greț [Graz] și la cel din Viena au făcut concurs. E de însemnat însă cum că podurile isprăvite sau proiectate de dînșii nu sînt poduri compuse din lanțuri ci poduri spînzurătoare, compuse din țilindri și arcuri, toate din fier vîrșat, și după o teorie cu totul noaă pînă acum nici într-o parte a lumii întrebuintată”.

În articolele scrise pe tema industrializării se arăta conștient de necesitatea creării de cadre tehnice prin folosirea unui învățămînt tehnic de specialitate. Astfel, într-un articol din anul 1839, după ce deplîngea faptul că sîntem nevoiți, în loc de a ne prelucrea produsele, să le trimitem unor fabrici străine, pentru a ne reveni cu preț împătrit, deoarece „Fabrici n-avem domnilor!”, continua: „Pînă cînd nu vom avea școli reale, tehnice și comerciale, între care negustorul și toți meșterii practici să-și ia procopseala după trebuința meseriei sale, pînă atunci să nu nădăduiți vreun bine”, adăugînd „pînă cînd ne zac băile de fier nelucrate și noi aducem cuțite, coase, ace, încă și cuie din țară străină, pînă atunci eu nu voi să cred că sîntem săraci”.

„Industria... să fie a patriei”

Interesul asiduu al lui Barițiu pentru tehnică nu s-a rezumat doar la activitatea publicistică, ci a îmbrăcat și aspecte practice. În 1852, a devenit director și coproprietar al Fabricii mecanice de hîrtie din Zărnești. În legătură cu aceasta, pentru documentare, căutare de mașini și tehnicieni a făcut o călătorie în Ungaria, Austria, Boemia, Franța, Elveția, Belgia și Olanda, fiind, ca și Dinicu Golescu în 1824-1826, impresionat de civilizația apuseană. Valoroasele însemnări, publicate în *Gazeta Transilvaniei* și, în continuare, în *Foaie pentru minte, inimă și literatură* sub titlul *Suvenir de la călătoria mea*, cuprind și citeva prezentări de realizări tehnice din străinătate, precum podul suspendat din Budapesta, proiectat de un inginer englez. Se arată întristat de faptul că școlile din Ungaria sau Transilvania „n-au produs pînă acum măcar un arhitect genial care să cuteze a lua asupra-și clădirea unui asemenea pod, un inginer care să aibă știința de a face planuri de importanță mai mare, cum drumuri de fier și altele ca acestea, mecanici care să ia asupra-și lucrarea și gătirea de mașinării mai complicate”. De aceea — urmează el — pentru fiecare construcție mai importantă, trebuie să vie cineva din străinătate „ca să ducă cu sine și prețul osteliei și gloria numelui”.

În acest context se arăta preocupat de ridicarea unor cadre bine pregătite tehnic și din rîndurile națiunii române din Transilvania, conștient că numai astfel se vor putea pune bazele unei adevărate independențe economice; ridicîndu-se împotriva privilegiilor feudale, care opreau poporul român de la învățarea meseriilor și intrarea în industrie. Industria — arăta el

— nu trebuie să mai fie „res-trînsă la mîini privilegiate monopole... ci să fie a patriei, iar nu a unei națiuni sau mai bine a unei clase privilegiate, dacă este să scape din prînscoarea ce o apasă de veacuri”.

În articole precum *Cărbunii de peatră în Transilvania, Mi-lităria ș.a.* îndemna pe tinerii români să îmbrățișeze ocupațiile industriale, deoarece în viitor, „chiar cu o cultură foarte rațională a pămîntului, nu vor putea trăi numai din agricultură”.

Preocupările și lupta pentru promovarea științelor tehnice le-a continuat și ca membru al Academiei Române. În *Analele Societății Academice Române 1877-1878*, de pildă, publica un memoriu *Noțiuni relative la economia socială și la istoria civilizațiunei în Transilvania*, în care trata amplu și cu competență construirea drumurilor în pasurile din Carpați, ce trebuiau să faciliteze legăturile între pămînturile românești: „Pînă pe la an 1840, construirea de drumuri așternute, artificiale, printru munți era considerată ca una specie de trădare a patriei”, arăta el, precizînd că unele dintre aceste drumuri, deși începute de zeci și chiar sute de ani, nu erau nici unul terminat (Turnu Roșu-Ciineni, Timiș-Cîmpina „abia s-a terminat pe la 1862, dară și atunci nu prea bine”, pasul Bran-Cîmpulung „se lucrează de la 1854”, pasul Oituz „improvizat de trupele rusești intrate în anul 1849 în Transilvania, se pare că ar aștepta ca să-l continue tot acele trupe”, Pasul Buzăului „se află tot în starea în care fusese pre cînd a intrat oastea lui Mihai eroul pe acolo”). Legat de transporturi, se dovedea deosebit de interesat de viitorul căilor ferate, numărîndu-se printre membrii delegației trimise la Viena pentru a interveni ca linia ferată Viena-Bratislava să își continue traseul și în Transilvania, prin Pesta, Arad, Sibiu, Brașov; insista, totodată, pentru realizarea legăturilor feroviare cu România.

Principalul mijloc — învăţămîntul tehnic

Remediul tuturor acestor stări de înapoiere îl vedea în primul rînd în îmbunătăţirea învăţămîntului tehnic, în liberul acces al românilor la studii. Acest deziderat fusese susţinut de Bariţiu încă în hotărîrile Adunării de la Blaj, din anul 1848, al cărei punct 13 prevedea înfiinţarea institutelor „tehnice”.

În mod cu totul aparte a militat Bariţiu pentru această necesitate prin intermediul ASTREI, al cărei secretar a fost de la întemeiere şi pînă în 1888, iar în ultimii ani de viaţă ca preşedinte al acestei asociaţii. „Dacă este să fim şterşi din seria popoarelor — arăta el cu prilejul unei reuniuni generale a acestui for — apoi pieirea noastră ni se pregăteşte prin alte arme, adică prin fizică şi prin matematică şi în specie prin mecanica, chimia, istoria naturală..., prin comerţ şi industrie”.

În consecinţă, a desfăşurat o susţinută activitate (disertaţii, articole, întruniri) susţinînd necesitatea creării unei industrii româneşti, a învăţămîntului tehnic. Cea mai importantă lucrare, în acest sens, a fost disertaţia ţinută la adunarea generală a ASTREI care a avut loc la Abrud, în anul 1865, disertaţie intitulată chiar *Ştiinţele tehnice* şi publicată în acelaşi an în *Familia*; *Gazeta Transilvaniei*, precum şi în *Protocoalul* adunării ce avusese loc sub preşedinţia lui Timotei Cipariu. Amintită doar în unele studii, dizertaţia merită întreaga noastră atenţie prin ideile deosebit de moderne pe care le conţine, fiind o veritabilă chintesenţă a concepţiei lui George Bariţiu privitoare la ştiinţele tehnice şi, totodată, o expresie a erudiţiei lui în acest domeniu.

În Europa — preciza el, de la început — are loc o luptă între ştiinţele umaniste şi cele reale, între facultăţile filosofice şi cele politehnice,

luptă la care românii, ţinuţi vreme îndelungată în afara accesului la învăţătură, nu iau parte în măsura în care s-ar cuveni. „Ştiinţele matematice şi fizice au fost tratate în şcoli sau la locul cel mai din urmă, sau n-au fost propuse nicidecum. Tinerimea noastră mai niciodată nu ştia pentru ce învaţă matematica şi ştiinţele naturale, dacă cumva le învaţă, iar şcolile reale pînă ieri alaltăieri nici de nume nu erau cunoscute. Încă pentru politehnicul din Viena, apoi ardelenii au pare-mi-se vreo cinci stipendii... însă nu ies nici măcar simplii geometri îndeajuns, iară inginerii, ardeleni născuţi, se pot număra foarte uşor şi fără nici o bătaie de cap”. Din cauza lipsei de pregătire adecvată, multe construcţii (fabrici, drumuri) sînt greşite. În aceeaşi situaţie — preciza Bariţiu — erau casele de locuit „în care ochiul cel mai ager nu va descoperi o singură linie dreaptă”, iar împărţeaua camerelor era dezastruoasă, „scările sau treptele sînt sau atît de strîmte încît doi oameni să nu încapă alături, sau înguste şi răpeziş de a-ţi risca pre tot momentul oasele”; dădea ca exemplu case cu etaj „la care arhitectul uitase a lăsa loc de trepte” sau cu atîta lumină pe fereastră, doar ca „membrii familiei să nu se bufnească unii de alţii”.

După ce arată rolul ştiinţelor tehnice şi al celor exacte în trecut, dînd exemple de construcţii din antichitate, arată că trebuinţele şi cerinţele din secolul de acum sînt neasemănate de mari. Oamenii şi popoarele pretind între altele „case de locuit împărţite cît se poate mai bine, uscate, luminoase, bine aerisite; iară popoarele pretind biserice nu numai masive, ci totodată clădite cu strînsă observare a legilor estetice, a simetriei, a acusticei, mai înlocuind teatruri măreţe şi elegante, palaturi de espuse-ţiuni, poduri gigantice (uriae), arsenele şi porturi, cărora asemenea lume veche n-a văzut, reşedinţe şi institute scolastice, fabrici, că-

zarme, panteoane, valhalle, burse de mărime şi întindere colosală. Mai departe, lumea noastră voieşte să aibă căi ferate în toate direcţiunile, să cutureiere toate mările, cu vapoare, să aşeze sirme de telegraf prin fundul mărilor, să aibă monitoare (corăbii cu pârţi de fier)”.

Trece la tehnica măsurătorilor, necesară pentru terenuri, profunzimea apelor şi iuteala curgerii lor „cum şi citătimea mai multor minerale ce se descoperă sub scoarţa şi în sinul pămîntului”, apoi „distanţele soarelui, lunii şi a tuturor planetelor de pămînt, iuteala cursului lor, suprafaţa şi volumul lor”.

Toate aceste exemple ar trebui, după părerea lui Bariţiu „să ne îndemne şi pe noi a ne împărţi pe viitoriu tinerimea, a trimite pre o parte din ea la învăţarea ştiinţelor tehnice”, deoarece „tehnicii sînt aceia carii au început a domni preste tot, pentru că lor le este deschisă lumea întreagă”. Şi conchidea: „De va merge tot aşa, dacă adică nu ne vom deschide ochii şi nu ne vom deştepta în această privinţă cît se poate mai curînd, nu vor trece ani cinci-zece, după care riurile, munţii şi pădurile noastre vor deveni proprietăţi ale tehnicilor străini, iară fiii noştri serbii lor prea plecaţi. Pe minunatele noastre riuri muntene se vor înfiinţa tot felul de fabrici cu capitaluri străine, după care moşile de prin pregiur vor deveni proprietatea noilor baroni cuceritori şi subjugatori prin ştiinţe şi arte”.

Să recunoaştem: o excepţională viziune asupra dezvoltării tehnicii şi creşterii rolului ei în angrenajul social-economic, dublată de un fierbinte patriotism şi o neobosită preocupare legată de dezvoltarea capacităţilor tehnice-industriale în sinul poporului, al cărui progres îl vede numai pe această cale, a ridicării nivelului cunoştinţelor tehnice. ■

Prof. univ. dr. Ing.
Horia COLAN

Românii

în izvoare istorice străine

DOCUMENTE INEDITE

DIN ARHIVA

CAVALERILOR TEUTONI:

MISIUNEA

CAVALERULUI RABE

Dintre ordinele mona-
ho-cavalierești, cel al cavaleri-
lor teutoni (Deutsches Orden
Ritter) a avut cele mai puter-
nice interferențe cu istoria
românească. La numai cîteva
decenii după întemeierea sa
oficială (statutul de organi-
zare datează din 14 august
1190, iar bula papală ce
sanctionează întemeierea, din
6 februarie 1191), cavalerii
teutoni au fost chemați în
anul 1211 de regele Ungariei,
Andrei II, care le dăruia „o
țară numită Birsă, în Transil-
vania, înspre cumani... ca să
o locuiască în pace și să o
stăpînească slobod pe veci,
pentru ca prin conviețuirea
cu ei să se întindă regatul
nostru“.

De fapt, dania din 1211 fă-
cută de regele Ungariei viza
nu un teritoriu stăpînit efectiv
de coroana ungară, ci o zonă
pe care amintirile cavaleri teu-
toni trebuiau de abia de
atunci încolo să o aducă sub
ascultarea lor.

Ajunși pe pămînt româ-
nesc, teutonii au desfășurat o
intensă campanie de coloni-
zare, prin cuceriri, atît în
Țara Birsei, cit și dincolo de
munți. Numai că speranțele
regelui Ungariei de a-și spori
teritoriile, prin aceste cuce-
riri, s-au lovit de pretenția te-
utonilor de a întemeia un stat
propriu, pe care intenționau
să-l pună sub jurisdicția pa-
pală.

În confruntarea pentru au-
toritate, regalitatea a avut
cîștig de cauză. În 1225,
după numai paisprezece ani
petrecuți pe pămînt transil-
van, teutonii au fost siliți să
părăsească regiunea.

Și cum în 1227, teutonii au
pierdut și posesiunea regatu-
lui Akkon (sau Akra, cum i se
spunea în documentele euro-
pene), marele magistru s-a
văzut nevoit să se refugieze
mai întîi la Veneția
(1291-1309), apoi, în zona
Balticii, unde teutonii cu spri-
jinul ducilor de Suabia și al

orașelor hanseatice — indeo-
sebi, Lübeck și Bremen —,
au cucerit teritoriul pruşilor,
intemeind un stat cu reșe-
dința în puternica fortăreață
de la Marienburg.

Episodul din Țara Birsei nu
a fost singurul moment al
prezenței efective a teutonilor
pe pămînt românesc. În anul
1429, în cadrul acțiunilor de
stăvilire a expansiunii oto-
mane, Sigismund de Luxem-
burg a solicitat un grup de
cavaleri pentru apărarea
uneia din zonele cele mai ex-
puse penetrației otomane:
Banatul de Severin. Sub co-
manda lui Klaus (sau Nico-
laus, cum apare în unele do-
cumente latine) von Rade-
witz, preceptor al Ordinului și
ban al Severinului, teutonii
s-au stabilit în partea de
sud-vest a pămîntului româ-
nesc. Tot o trecere efemeră,
deoarece înfrinți de otomani
în anul 1432, cavalerii nu au
mai putut rezista în fortifica-
țiile pe care le înălțaseră aici

1410.

Secvență din istoria relațiilor țării române cu Ordinul cavalerilor teutoni; gravură de epocă ilustrând bătălia de la Tannenberg (Grünwald) din anul 1410, unde intervenția corpului de oaste moldovenesc a avut o contribuție decisivă la victoria armatei regatului Poloniei

decit alți trei ani, pînă în 1435, dată după care au părăsit definitiv pămîntul românesc.

Dar și din teritoriul de la Marea Baltică, teutonii au continuat a lua parte la evenimente politice în care erau angrenate și statele feudale Moldova și Muntenia. Acest fapt s-a petrecut indeosebi cu prilejul luptelor purtate de regatul polon cu acești cavaleri, lupte la care corpul de oaste moldovean și-a adus o importantă contribuție, grație căreia bătălia de la Grünwald s-a decis în favoarea lui Vladislav Jagello, regele Poloniei.

Legăturile felurite ale Ordinului cavalerilor teutoni cu istoria românească au fost evidențiate în numeroase documente, atît în corespondența dintre regalitatea ungară și cavaleri, cît și între

aceștia și papalitate; de asemenea, episoade ale luptelor de la Grünwald din 1410, cît și ale celor de la Marienburg, din anul 1422 sînt pe larg amintite în cronicile vremii.

Publicate parțial, aceste documente constituie o prețioasă sursă privind reconstituirea unor evenimente ale istoriei românești. Recent, cu prilejul unei călătorii la Viena (amintim, în această ordine de idei, că în anul 1809, Ordinul cavalerilor teutoni a fost desființat ca ordin militar; din anul 1923, el a devenit un ordin exclusiv călugăresc, cu sediul la Viena), am reușit, cu sprijinul lui P. Bernhard Demel, conducătorul arhivei centrale a Ordinului, să parcurg regestele Ordinului, depistînd mai multe documente — copii și originale — de deosebit interes pentru istoria României.

Dincolo de „munții înzăpeziți“

Astfel, am identificat cinci diplome emise de papa Honoriu III (1216-1227), păstrate în copii autentificate de pe originale din arhivele Vaticanului, realizate la începutul secolului XVIII. Diploma din 13 mai 1218 — cea mai veche dintre ele — confirmă drepturile pe care episcopul Wilhelm al Transilvaniei le acordase, în anul 1213, cavalerilor, proaspăt instalați în Țara Birsei, anume „să ia dijmă de la toți locuitorii de față și viitori ai acestei țări [a Birsei], în afară de ungurii sau secuii ce vor să treacă în numita țară [s.n.]”. Documentul este prețios prin faptul că arată că, departe de a fi „deșartă și nelocuită” cum se preciza în dania din 1211, Țara Birsei era locuită intens de oameni care plăteau dijmă; acești locuitori nu erau însă nici secuii, nici ungurii, a căror așezare era menționată ca un proiect de viitor; ei nu puteau fi decît românii (*blachii*). De altminteri, într-o altă diplomă, din 1224, românii erau desemnați în chip expres ca locuitorii ai acestei zone: „Le-am dat pătura românilor și pecenegilor [*Blachorum et Bissenorum*], dimpreună cu apele, ca să le folosească împreună cu susnumiții blaci și pecenegi și să nu fie datori a face nici o slujbă pentru aceasta, bucurîndu-se de mai sus zisa libertate”.

Alte patru diplome, de asemenea inedite, au fost emise în al optulea an de pontificat al papei Honoriu III, deci în 1224, cînd divergențele dintre cavaleri și regalitatea ungară începuseră să se manifeste tot mai fățiș. Conținutul lor este asemănător cu al altor scrisori trimise de papă, fie regelui Ungariei, fie episcopului Transilvaniei; explicația acestor frecvente scrisori este aceea că papalitatea era direct interesată în susținerea cavalerilor teutoni, care, cum am arătat, doreau să-și pună teritoriul luat în stăpînire sub autoritate papală: „Încuviințînd așadar cu bunăvoință cuernicele voastre rugămînti — se arată în scri-

soarele adresate de papă cavalerilor — luăm susnumita țară [a Birsei] în dreptul și în stăpânirea sfântului Petru și hotărârea ca ea să rămână pe veci sub osebita oblauire și apărare a scaunului apostolic. Pe lângă aceasta, deoarece numita țară, potrivit privilegiilor date vouă de scaunul apostolic, nu are nici un episcop sau prelat afară de pontificele roman, prin puterea scrisorii de față oprim cu hotărâre ca vreun arhiepiscop sau episcop să cuteze a rosti pedeapsa afuriseniei sau a excomunicării asupra acelei țări sau asupra locuitorilor ei fără osebita impunere a scaunului apostolic".

Era un răspuns direct la acțiunile episcopului Transilvaniei, care, cum se deduce dintr-o scrisoare a aceluiași papă Honoriu III, încerca să-și exercite autoritatea ecleziastică în această zonă. Cavalerii se plîseseră că episcopul Transilvaniei, Reinold, chema pe preoții și clericii din Țara Birsei la sinodul său și, mai ales, îi impunea la dijmă și alte drepturi episcopale, laoltă cu mirenii din respectiva zonă.

Una din diplome, adresată protopopului și poporului din Țara Birsei și celor de dincolo de „munții înzăpeziți”, teritoriu pe care îl declară a fi în posesia bisericii romane, concedindu-i cavalerilor teutoni, confirmă intenția membrilor Ordinului de a întemeia un stat în această zonă. Această intenție, firește, nu putea fi pe placul regalității ungare, care a și intervenit cu forța armelor împotriva cavalerilor, fapt ce rezultă din scrisoarea adresată de papă regelui Andrei, la 12 iunie 1225: „Nu de mult am primit o plîngere a lor [cavalerilor] în care se spune că tu, atîțat de oamenii rai, ai intrat în țara lor cu o mare mulțime de călărimi și pedestreime și că atît de mult i-ai asuprit pe frați și pe oamenii lor prin tot felul de cereri și de cheltuiești, că le-ai pricinuit o pagubă de o mie de mărci și afară de aceasta ai făcut și țara însăși... aproape cu totul nefolositoare pentru ei și pentru pămîntul sfînt. Apoi, o cetate, pe

care ei o clădiseră dincolo de munții Carpați cu multă trudă și cheltuială, tu ai cuprins-o cu puterea după ce ai alungat de acolo pe frații lor și, după ce oamenii tăi au ucis pe unii din frații și oamenii lor, pe alții i-au rănit, iar pe alții i-au băgat la închisoare".

Prestigiu și abilitate diplomatică

O altă importantă categorie de informații privind istoria românească le-am desprins din regelele documentelor ce au aparținut arhivei marelui magistru din Prusia Orientală, păstrate în prezent în Berlinul de Vest. Deși în rezumat, aceste documente ne oferă știri deosebit de prețioase privind anumite evenimente politice, îndeosebi din timpul lui Alexandru cel Bun.

După cum se știe, domnul Moldovei a dus o politică extrem de activă pe plan diplomatic și militar. Aliat cu regele Poloniei, Vladislav Jagello, Alexandru cel Bun a luat parte la luptele pe care regatul polon le-a purtat la începutul veacului XV împotriva cavalerilor teutoni, care încercau să-și extindă dominația din Prusia Orientală și asupra Lituaniei. În 1410, la Grünwald a avut loc prima mare confruntare dintre poloni și cavaleri, luptă la care a luat parte și un corp de oaste moldovenească, ce a avut un rol deosebit în izbinda lui Jagello. Încă la 30 septembrie 1409 — cum rezultă din regelele consultate — marelui magistru i se raporta sosirea ajutoarelor din Moldova pentru polonezi.

Deși Alexandru cel Bun i-a acordat un substanțial ajutor, Vladislav Jagello, la 25 martie 1412, la Lublau, a încheiat un tratat cu regele Sigismund de Luxemburg, care cuprindea și o clauză referitoare la Moldova, anume împărțirea țării românești de la răsărit de Carpați între cele două regate.

Multa vreme în istoriografia noastră s-a crezut că Alexandru cel Bun a ignorat prevederile acestui tratat, cel puțin în

latura lui privitoare la Moldova. Iată că regeștul amintit este în măsură să modifice această părere. Chiar în anul încheierii tratatului, 1412, la curtea lui Alexandru cel Bun a sosit în misiune oficială cavalerul Rabe. Nu ne sînt cunoscute amănunte ale soliei sale, dar din alte acte ulterioare, vizînd, din ambele tabere, o încercare de îmbunătățire a relațiilor moldo-teutone, putem deduce că acesta a fost și rostul misiunii sale. Oricum, ele ilustrează politica de echilibru urmată de Alexandru cel Bun, apropierea de Ordinul cavalerilor teutoni fiind o tentativă de a tempera pretențiile tot mai accentuate de suzeranitate ale regelui Poloniei.

La rîndul lor, teutonii se arătau deosebit de sensibili la toate evenimentele politice din zonă; ei consemnează atît tentativele fratelui lui Vitold, Svidrigailo de a se desprinde din alianța lituano-polonă, cit și încercările de alianță matrimonială, prin căsătoria fiicelor regelui polon cu voievodul Moldovei, respectiv, cu ducele Lituaniei. (Raport din 28 ianuarie 1422)

Domnul Moldovei a luat totuși parte la asediul cetății Marienburg, un raport teuton consemnînd această participare. Regelele referitoare la perioada anilor 1427-1432, confirmă însă din nou apropierea lui Alexandru de ducele Vitold și de teutoni, subliniînd încă o dată politica de echilibru urmată de domnul român. La 17 aprilie 1432, marele magistru comunica cu regret, într-o scrisoare adresată marelui duce al Livland, moartea lui Alexandru cel Bun, document ce confirmă prestigiul și rolul politic al domnului român în această parte a Europei.

Bunele relații dintre teutoni și Moldova au continuat, de altfel, și sub Iliaș, urmașul lui Alexandru. La 20 martie 1432, moldovenii, lituanienii și cavalerii teutoni au rupt armistițiul cu polonii, încheiat la 1 septembrie 1431. Voievodul român a oferit și un ajutor în aur pur

(Continuare în p. 36)

SUEDIA, 1944: O „FILIALĂ” A REZISTENȚEI NORVEGIENE?

Rolul jucat de Suedia în cel de-al doilea război mondial n-a fost niciodată explicat complet în lucrările de istorie¹. Se știe că, oficial, suedezi au rămas neutri. Datorită sprijinului lor activ, Aliații au putut însă folosi în secret țara drept bază de operații împotriva Germaniei, care ocupase Norvegia încă din aprilie 1940. În cea mai mare parte a războiului, am desfășurat operații simultane deasupra Norvegiei și Suediei. Una dintre misiuni consta în scoaterea din țară a cursanților școlilor de aviație norvegiene și a piloților aliați internați în Suedia, cealaltă - în aprovizionarea misiunii de rezistență din Norvegia. Suedezi au transportat pentru noi, pe căile lor ferate, armament și explozibil, sabotori și militari norvegieni instruiți. Trupele suedeze aflate în apropierea frontierei cu Norvegia au lăsat norvegienilor, spre a fi folosite împotriva germanilor, tunuri și alte materiale de război. Odată chiar, o mașină a poliției suedeze a transportat focoase, fiind prea periculos ca ele să fie încărcate în tren.

Uimitor este că germanii nu au descoperit niciodată unica modalitate sigură folosită de noi: cisternele de pe ruta feroviară Stockholm-Oslo, pentru a introduce și a scoate din capitala Norvegiei oameni și materiale. Pe acest traseu au mers mulți militanți de frunte ai Rezistenței, între care și Jens Christian Hauge, pe atunci conducătorul mișcării, devenit după război ministrul apărării naționale a Norvegiei (1945-1952) și ulterior al justiției (1955).

Calătoria cu cisterna nu era, în realitate, atât de inconforta-

bilă pe cât putea părea la prima vedere. Cel transportat trebuia să se ascundă în interiorul ei numai la intrarea în stații și la trecerea peste frontiera. Mai pline de aventură erau deplasările în tenderele atașate la locomotive. Ca să nu înghețe sau să se inee în apa din tender, agenții purtau costume de scafandru cu luminatorul de la cască deschis, pentru a putea respira. Procedul s-a dovedit absolut sigur. Germanii nici măcar nu l-au bănuț a exista. Ajuns în Oslo, trenul era tras pe linie moartă, călătorul ieșea din tender și își vedea de treabă.

Primul grup operativ pentru misiuni speciale pe care l-am condus a fost transportat în Suedia cu avioane neînarmate și fără semne distinctive. Am acoperit uniforme cu grijă, pentru a ne masca naționalitatea. Dar n-a trecut nici un an și pe aerodromurile militare suedeze au început să apară uniforme engleze, americane și norvegiene. Foloseam atunci, deja în mod deschis, două aerodromuri și convenisem între noi să putem utiliza încă cinci.

Operațiile noastre au început în primele luni ale anului 1944. Aproximativ 2 000 norvegieni fuseseră instruiți în Suedia, parțial sub îndrumarea unor ofițeri suedezi. Urma să fie transportați la o bază militară aeriană de lângă Toronto, în Canada, pentru instrucție suplimentară. Generalul Spaatz, din cadrul forțelor aeriene strategice ale S.U.A.², m-a numit pe mine pentru îndeplinirea acestei misiuni. Sint cetățean

american naturalizat, dar m-am născut în Norvegia și am funcționat o vreme în cadrul marinei militare și armatei norvegiene. Făcusem numeroase călătorii cu avionul în Norvegia și Suedia. În plus, înainte de război, fusesem directorul liniilor aeriene norvegiene.

Primul lucru a fost să cădem de acord cu ministerul suedez al aviației, care ne cunoștea planurile și era dispus să colaboreze cu noi, asupra însemnelor ce urmau să le poarte avioanele noastre, asupra codului de identificare și a frecvențelor radio pe care trebuia să le folosim. Am stabilit ca statul major suedez să fie informat despre momentul când ajungeam deasupra frontierei, pentru ca artileria antiaeriană să nu deschidă focul asupra noastră. De asemenea, suedezi urmau să ne comunice momentele când se aflau în aer formațiile germane de avioane de vânătoare, pentru patrularea frontierei. În același timp, Rezistența norvegiană raporta imediat prin radio la Stockholm orice mișcare de nave din porturile Norvegiei.

Astfel, noi am știut întotdeauna, înainte de fiecare zbor, despre prezența convoaielor sau a navelor echipate pentru apărarea antiaeriană în zona de litoral. Am cunoscut toate amplasamentele de tunuri de pe coasta norvegiană, locul de staționare al fiecărei divizii germane, numărul și tipul avioanelor aflate pe fiecare aeroport.

Una dintre cele mai importante organizații ale noastre era instalată în maternitatea din Oslo. Am parașutat radiotelegrafistul și aparatura în apropiere de Capitală, iar prietenii noștri medici i-au aranjat angajarea ca electrician la spital. După multe încercări, acesta a reușit să instaleze pe acoperișul clădirii o antenă ce nu putea fi detectată. Aparatura și-a plasat-o la mansardă

¹ Colonelul Balchen, din forțele aeriene ale S.U.A., a participat direct la operațiile relatate în acest articol, apărut în volumul II al lucrării *Secrets and Stories of the War* reprodus de revista *Magazin istoric*, cu titlul și subtitlurile redacției.

² Generalul american Carl Spaatz fusese pilot de vânătoare pe frontul francez în primul război mondial, iar în 1929 depășise recordul la durată în zbor (15 ore și 40 minute de zbor neîntrerupt). Între 1942 și 1945, Spaatz a fost comandant-șef al forțelor strategice aeriene americane în Europa, cu baza în Anglia, conducând atacul aerian asupra orașelor germane. A fost șeful statului major general al armatei americane (1946-1948).

și astfel, în curînd, a asigurat legătura directă cu Londra.

Germanii au interceptat cîteva dintre mesajele cifrate cu ajutorul radiogoniometrelor și au stabilit că aparatul de emisie era undeva în spital. Trupe SS au impresurat clădirea.

Radiotelegrafistul se afla în plină transmisie cînd în mînsardă au pătruns doi agenți ai Gestapoului. El a încercat să se strecoare pe scara care dădea spre acoperiș, dar a constat că ieșirea era blocată. Atunci s-a întors, i-a împuscat pe cei doi agenți și a coborît în fugă scările pînă la ieșirea din spatele clădirii, unde a dat peste încă doi SS-îști. I-a împuscat și pe ei. Apoi a escaladat un zid, a traversat în fugă strada, a trecut prin pasajul unei clădiri și a ieșit în altă stradă cu pistolul în buzunar. Două săptămîni mai tîrziu era în drum spre Stockholm.

Spre sfîrșitul anului 1944, s-a hotărît transportarea din nordul Suediei, pe calea aerului, a unei companii de poliție și a două unități spitalicești în nordul Norvegiei, la Kirkenes, pentru a participa la acțiunile împotriva germanilor, care se retrăgeau din Finlanda. Avea să fie o veritabilă operație militară. Avioanele au pornit încă de la Stockholm cu însemnele militare ale S.U.A. Echipajele au purtat uniforme complete. Aparatele au aterizat noaptea. Se prevăzuse ca ele să plece imediat spre nord, însă timpul nefavorabil a împiedicat decolarea. În aceste împrejurări, m-am prezentat la căpitanul de poliție Olson, pentru a-i explica situația dificilă în care ne aflam.

- Ar fi foarte greu să le eliberați certificate de internare? L-am întrebat. Le luați amprente și îi fotografați.

- Bine, a răspuns Olson. Voi fi acolo la opt dimineața.

Am luat atunci legătura telefonică cu ministrul de externe.

- Sînt toți în uniformă, dar ar vrea să iasă în oraș. Nu știu cum să procedez, i-am spus.

- Dă-le drumul, mi-a răspuns el.

Deci, în luna aprilie a anului 1945, umblam nestingheriți în uniformă prin Stockholm. Iar dacă am fi intrat în Norvegia, suedezii ne-ar fi însoțit și acolo. Mulți dintre patrioții norvegieni urmăriti de germani au fost salvați de soldații suedezi din trupele de grăniceri, care i-au dus la comandamentele respective, le-au dat de mîncare și i-au sfătuit cum să se deplaseze mai departe. Într-o zi, unul dintre agenții noștri, urmărit de Gestapo, a fost rănit în apropiere de graniță. Suedezii l-au observat cum înaintează. Din cînd în cînd, se trîntește la pămînt și deschide focul, apoi se ridică, făcea cîteva salturi înainte, se trîntește din nou și trăgea cîteva gloanțe pentru a încetini înaintarea urmăritorilor germani. Cînd a fost rănit, n-a mai putut fugi. Se afla la numai o jumătate de milă (cca. 800 m) de frontieră.

În acel moment au intervenit suedezii. Cîțiva ostași din pichet au trecut granița și l-au smuls pe cel urmărit de sub nasul inamicului ținut în bătaia armelor. Germanii au protestat la comandamentul suedez, însă acesta nu a acordat nici o atenție incidentului.

Tot timpul ocupației germane în Norvegia (1940-1945) au circulat convoaie de autocamioane spre Suedia, prin toate punctele de trecere. Rezistența norvegiană includea, fără mari dificultăți, două-trei camioane goale în coloană. Apoi, la un anumit punct, aceste camioane erau înlocuite cu altele, acoperite cu prelate și încărcate cu refugiați. Ger-

manii nu făceau decît să nu mere camioanele. Cred că în tot timpul războiului n-am pierdut mai mult de trei camioane.

În cursul războiului s-au refugiat în Suedia cel puțin 60 000 norvegieni, abandonînd totul. Luați în evidență de Legația norvegiană de la Stockholm, ei s-au concentrat la Kjeseter, în regiunea centrală a Suediei. Din rîndurile lor s-a recrutat apoi o unitate numeroasă, instruită de ofițeri suedezi și norvegieni, pentru eventualitatea unor acțiuni militare în Norvegia. La începutul anului 1945, exista un efectiv de trupe norvegiene bine instruite în aceste tabere. Tot echipamentul și înzestrarea lor proveneau din dotarea armatei suedeze.

Un „beneficiu” adiacent neutralității Suediei l-a constituit predarea în stare intactă, către Marea Britanie, a primei rachete V-2. Asemenea bombe au început să cadă asupra Londrei în octombrie 1944. Într-o zi, în iulie același an, am primit un telefon de la Londra, prin care mi se cerea să asigur transportul aerian al unor lăzi de mari dimensiuni, în greutate de circa două tone și jumătate. Conținutul lor era cit se poate de secret.

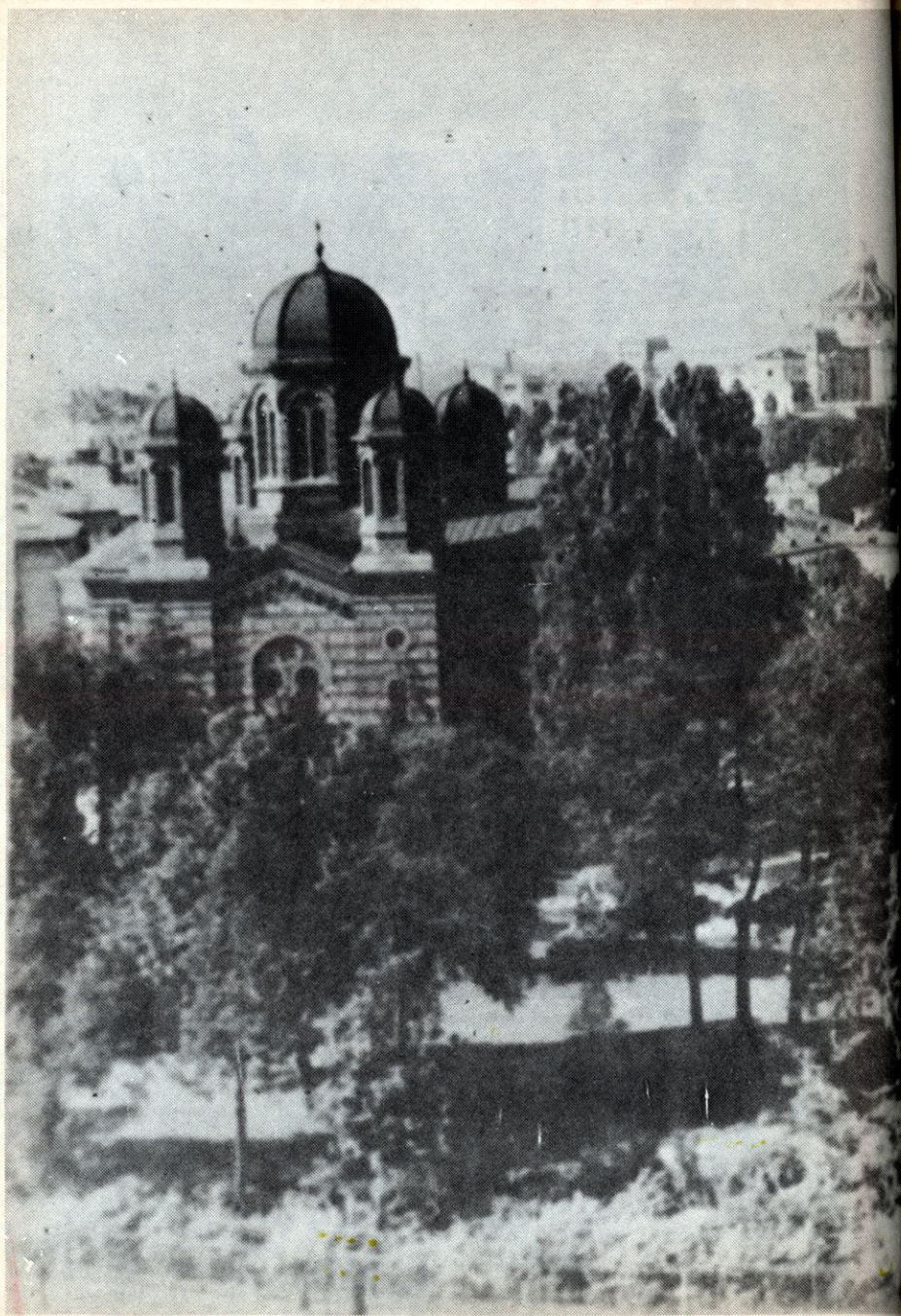
A efectuat zborul pînă în Suedia locotenent-colonelul Keith Allen, cu un aparat vechi C-47, neînarmat. A încărcat lăzile și a revenit la Leuchars, comandamentul nostru de pe coasta de est a Scoției. Apoi am condus eu avionul pînă la Farnborough și am predat lăzile profesorului Alexander, care mi-a confirmat că ele conțineau o rachetă V-2 fără încărcătură explozivă. Căzuse în Suedia, în timpul unui zbor de încercare. ■

Bernt BALCHEN
În românește de
Sergiu CELAC

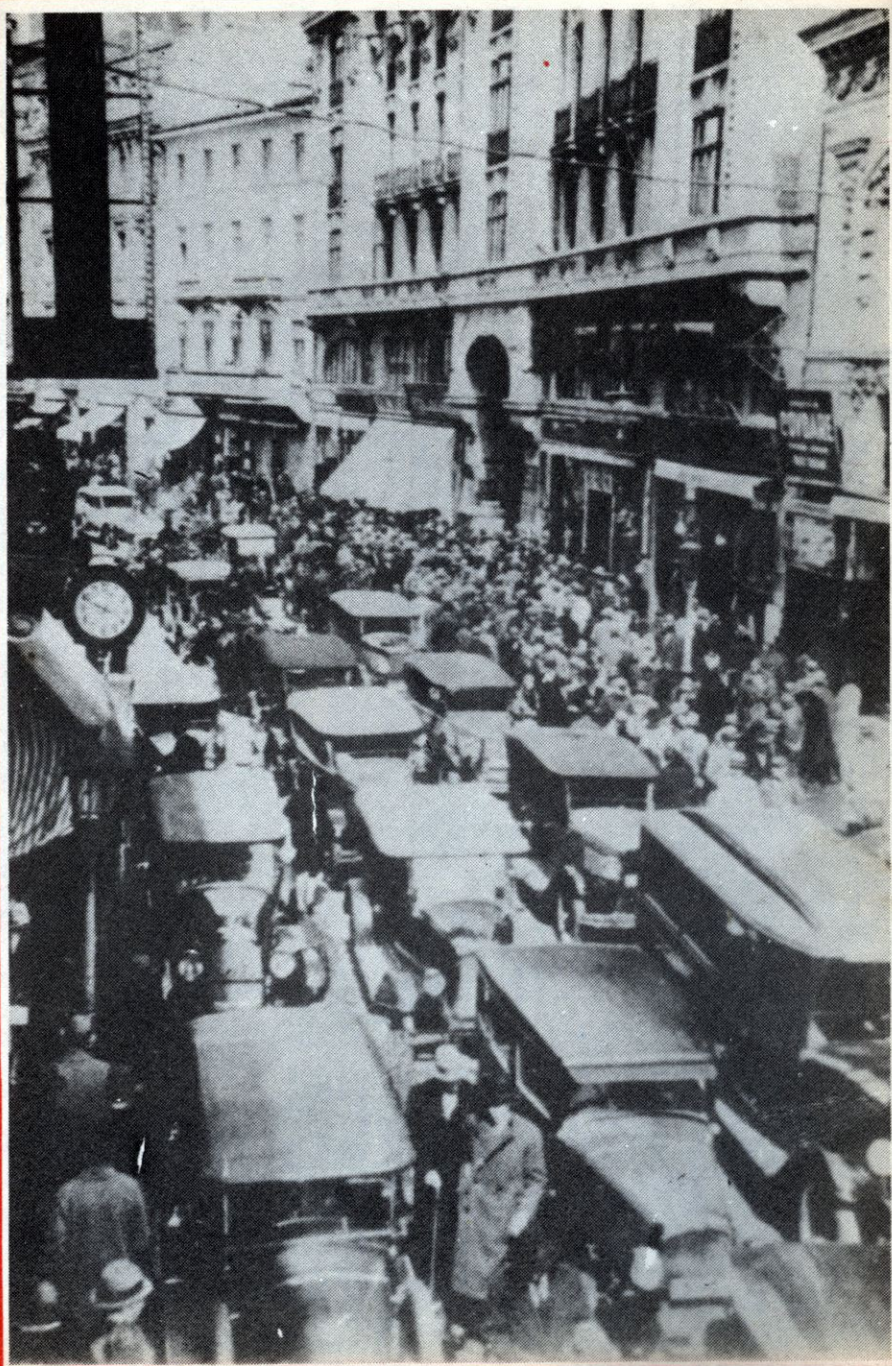
PLANSELE NOASTRE

① ② ③ ④ Imagini bucareștine din anii interbelici; fotografii inedite realizate de N. Ionescu și aflate în colecțiile Bibliotecii Academiei Române: 1. Piața Universității în două ipostaze: în centru, jos, statuia lui I.C. Brătianu, demolată în anii '50; 2 3 Calea Rahovei, cu Biserica „Domnița Bălașa” (stînga) și Palatul Tribunalului (dreapta); 4 Oră de vîrf pe Calea Victoriei, în 1935 (Revoluția din decembrie 1989 salvează de la dispariție Biblioteca Academiei, p. 6)

Dezastrul de la Stalingrad și-a pus amprenta asupra relațiilor germano-române în cursul anului 1943, influențând fundamental efortul de război pe care Reichul căuta să-l obțină din partea aliatului român. Înlocuirea generalului Arthur Hauffe, din fruntea Misiunii militare germane în România, funcția aceasta fiind preluată de generalul Erik Hansen, în urma acuzațiilor formulate de mareșalul Ion Antonescu și de generalul Ilie Șteflea (Hauffe nu-și făcuse datoria de a informa corect OKW-ul despre situația armatei române, în ciuda avertismentelor mareșalului Antonescu), a micșorat numai superficial tensiunea dintre cele două comandanamente. Marcat profund de dezastrul suferit de armatele române în iarna anului 1942, Antonescu a început să retragă treptat trupe de pe front, afirmând că trimiterea de noi efective depindea exclusiv de livrarea la timp a materialului german modern și de instrucția corespunzătoare a trupelor (Magazin istoric, nr. 8/1979). Principalele trupe române rămase pe front erau cele 7 divizii retrase din Kuban în peninsula Crimeea, care se adăugaseră celor două divizii deja existente acolo.

După ofensiva sovietică din ianuarie în sectorul sudic, ofensivă stopată în martie de o puternică contraofensivă germană, în iulie 1943 a avut loc marea bătălie de la Kursk (Magazin istoric, nr. 4/1970, 7/1988). În această confruntare, în care o deosebită importanță a jucat-o faptul că sovieticii au cunoscut cu precizie planurile germane și se pregătiseră în consecință, s-au ciocnit 6 000 blindate, 4 000 avioane și peste două milioane de oameni. Bătălia de la Kursk a adus trecerea definitivă a inițiativei de partea armatelor sovietice, care, până la sfârșitul anului 1943, au împins linia frontului pe Nipru, recuperând în sectorul sudic două treimi din teritoriul ocupat de germani până în noiembrie 1943.

Pe celelalte fronturi anglo-americanii obțineau, la rîndul lor, succese importante. După înfrîngerea forțelor Axei din Tunisia, urmată de debarcarea Aliaților în Sicilia (Magazin istoric, nr. 1/1968) dictatorul italian Mussolini a fost înlăturat, iar noul guvern Badoglio, (Magazin istoric, nr. 2/1980), după ce a capitulat (8 septembrie), la 13 octombrie, a declarat război Germaniei. Italia însă a fost ocupată de germani și luptele au

continuat pe acest front pînă la sfîrșitul războiului. Bătălia Atlanticului a fost cîștigată de americani, care au ajuns să producă, în 1943, mai multe nave decît cele scufundate de submarinele germane. Din vara anului 1943, pe frontul din Pacific, americanii au început să aplice tactica salturilor din insulă în insulă, depășind și izolînd garnizoanele japoneze (Magazin istoric, nr. 7-12/1984).

Schimbarea categorică, în favoarea sovieticilor, a raportului de forțe pe frontul de răzărit nu a întîrziat să influențeze atitudinea anglo-americanelor față de România. Astfel, britanicii, care pînă în primăvara anului 1943, păstrasera o atitudine ambiguă față de recunoașterea revendicărilor sovietice asupra Basarabiei și Bucovinei de Nord, vor declara, prin intermediul lui Eden, cu ocazia vizitei acestuia la Washington, în martie 1943, că „politica noastră față de România este subordonată relațiilor noastre cu Uniunea Sovietică și noi... nu dorim să acceptăm nici un fel de angajamente sau să acționăm decît cu înțelegerea deplină și aprobarea guvernului sovietic” (Paul D. Quinlan, *Clash over Romania. British and American Policies Towards Romania: 1938—1947*, p. 84). La rîndul său, Roosevelt, care nu putuse să-și onoreze promisiunea deschiderii celui de-al doilea front, a acceptat și el punctul de vedere al U.R.S.S. asupra Basarabiei.

În ce privește România, mareșalul Antonescu a inițiat primi pași pentru căutarea unei căi de ieșire din război. El a aprobat numirea lui Alexandru Cretzianu, nepot al lui Barbu Știrbey, legat strîns de cercurile opoziției, ca ministru la Ankara și a ajuns pînă la a transmite ambasadorului britanic în Turcia că România va „coopera cu orice forță anglo-americană, care va intra în Balcani” (Idem, p. 87). Era evident că mai mult decît orice, mareșalul Antonescu dorea să evite ocuparea țării de către U.R.S.S. Starea de neliniște a românilor în această privință era desigur sporită de descoperirea miilor de cadavre de ofițeri polonezi asasinați la Katyn probabil de către NKVD¹, precum și

¹ Recent, săptămînalul sovietic *Moskovskie Novosti* a publicat documente din arhive despre masacrarea la Katyn, în 1940, de către unități ale NKVD, a aproximativ 15 000 ofițeri polonezi, capturați de trupele sovietice în septembrie 1939, după intervenția lor în Polonia. Uciderea acestora a avut loc în urma hotărîrii NKVD de a evada lagărul de prizonieri în care se aflau ofițerii polonezi (Adevărul, an I, nr. 76, din 24 martie 1990, p. 4).

de datele despre deportările și crimele efectuate din ordinul lui Stalin în Basarabia și Bucovina de Nord, date descoperite de trupele românești în ofensivă pe frontul de rășărit. Contactele regimului Antonescu au fost stabilite cu anglo-americanii la sfârșitul anului 1943, la Lisabona, Madrid și Ankara; intrarea în tratative a întârziat însă, deoarece guvernul român nu accepta principiul capitulării necondiționate, adoptat de Alianți la reuniunea de la Casablanca (Magazin istoric, nr. 10/ 1987), în ianuarie 1943. Acest principiu impunea capitularea necondiționată în fața tuturor celor trei mari puteri ale coaliției antifasciste. Partea oficială română condiționa capitularea de o debarcare anglo-americană în Balcani, în viziunea ei aceasta fiind singura soluție în măsură să împiedice ocuparea României de către armatele sovietice. Britanicii au încercat să-i

intereseze pe sovietici într-o negociere comună cu România, dar Molotov, la conferința miniștrilor de externe de la Moscova (Magazin istoric, nr. 2-7/1985), din octombrie 1943, a insistat asupra respectării riguroase a principiului capitulării necondiționate. Hotărîrea luată în noiembrie de Conferința de la Teheran (Magazin istoric, nr. 6-8, 10-11/1968), a celor „trei mari”, de deschidere a celui de-al doilea front în Franța, a făcut să eșueze definitiv planul britanic de debarcare în Balcani. Eșuarea „variantei balcanice” (E. Preda: „Săritura de pică”, București, 1976) a năruit speranțele barării înaintării trupelor sovietice spre centrul și sud-estul Europei și în consecință și evitarea prezenței lor în România.

Andrei ȘIPERCO

1943

București, 17 ianuarie

...Din punct de vedere militar, situația actuală a României este pur și simplu tragică. Un ofițer superior, bine plasat pentru a o cunoaște, afirmă că totalul pierderilor (morți, răniți și dispa-ruți) ce era de 200 000 oameni la sfârșitul anului 1941, s-a ridicat la 500 000 în anul 1942... (*Raport politic nr. 6*)

25 ianuarie

...La 19 noiembrie trecut, asediatorii Stalingradului sub ordinele generalului von Hoth, începură să-și dea seama că sînt pe cale să se transforme în asediați... Hitler a rechemat pe generalul von Hoth pentru a-i încredința comanda unei armate de sprijin¹, în timp ce trupele încercute treceau sub ordinele generalului Paulus (*Magazin istoric*, nr. 2/1983). Trupele care trebuiau să-i elibereze au fost bătute și izolarea celor asediați s-a agravat pe zi ce trece, în timp ce spațiul pe care-l ocupau continua să se restrîngă.

Generalul Tătăranu, care comanda una din diviziile române atașate la această Ar-

mată a 6-a, se găsea, în ultimele zile, la București, unde l-a chemat mareșalul. Acest brav soldat, venit cu avionul, s-a întors pe calea aerului ca să împartă soarta, fără speranțe, a oamenilor săi. Cei care l-au înțîlnit în timpul scurtului său sejur în Capitală și-au putut da seama că nu păstrează nici o iluzie. În momentul cînd își relua zborul spre captivitate sau moarte, el spunea prietenilor săi sosiți să-i strîngă mîna. „Eu nu știu nici măcar cum vom ateriza, căci rușii ne-au ocupat ultimul nostru aeroport”.

Iată, după confidențele făcute de general, care era, către 15 a acestei luni, situația armatei lui Paulus:

Din 20 divizii germane, au rămas circa 60 000 oameni; din diviziile românești — 6 000. Toți caii au fost omorîți, carnea lor, conservată prin frig, reprezentînd esențialul rezervelor de alimente, încă disponibile. În ceea ce privește aprovizionarea, asediații nu puteau conta decît pe comprimate de vitamine, „parașutate” de avioane. Punga în care erau încercuți nu avea mai mult de 30 km în adîncime. Ea e situată la marginea occidentală a Stalingradului și complet izolată de zona Donului. Atacurile neîncetate ale rușilor o reduc

din oră în oră, fără mari pierderi pentru asediatori, deoarece apărătorii trebuie să economisească munițiile lor care se epuizează.

Generalul Tătăranu atribuia o deosebită importanță acțiunii noilor tancuri rusești de 34 tone, vopsite în alb, dificil de reperat pe zăpadă și prevăzute cu un blindaj atît de rezistent încît tunurile anticar și chiar tunurile de 75 nu pot s-o perforzeze. Doar tunurile de 88 și de calibru mai mare se dovedesc capabile să le oprească...

În sedința din 23 ianuarie, Consiliul de Miniștri a decis să militarizeze toți oamenii „mobilizați pe loc”, adică cei cu „sarcini speciale”, ocupînd în administrație, industrie și serviciile publice, funcții considerate ca indispensabile apărării naționale. Aceasta nu înseamnă că oamenii trebuie să fie neapărat vărsați în unitățile combătante, dar supuși nemijlocit autorității militare, ei vor fi, de acum încolo, la cheremul deciziilor acesteia.

Același Consiliu a ordonat ca toți soldații posedînd aptitudinile cerute și o anumită instrucție să fie trimiși în școli speciale pentru a ieși, după trei luni, cu gradul de sublocotenent de rezervă. Acest mod de avansare, pînă acum facultativ, devine obligatoriu: aceasta arată în ce măsură cadrele au fost încercate de război.

¹ Herman Hoth primește comanda unei grupări compuse din Armata 4 tancuri germane și Armata 4 română.

* Aflu, azi, că el n-a reușit să ajungă la rămășițele diviziei sale (nota autorului raportului).

E vorba de a prelua, din trupele staționate în Transnistria, unități care să fie trimise în Grecia pentru a lua locul unităților germane care ar deveni astfel disponibile pentru frontul rus [informație neconfirmată de realitate — n.r.]... (Raport politic nr. 7)

3 februarie

Dezastrul suferit de armatele române este și mai amplu decât s-a crezut la început. Nu folosesc, la întimplare, termenul de „dezastru”. Este același pe care l-a pronunțat, în fața mea, acum 15 zile, șeful guvernului. El credea, atunci, pe baza informațiilor furnizate de Marele Stat Major, că cea mai mare parte a trupelor expuse în Caucaz au putut fi retrase. Un informator militar mi-a spus că în aceeași perioadă de timp nu mai rămăneau decât 5 000 de români în regiunea respectivă. Or, acum o săptămână, Marele Stat Major recunoștea că șase divizii românești se mai aflau încă în Caucazul Occidental, de unde va fi foarte greu să li se asigure retragerea.

Această revelație pare a fi consternat cercurile oficiale. Cum se întâmplă totdeauna în condițiile în care armata suferă grave înfringeri, germanii și sateliții lor își adresează reproșuri reciproce. Românii se arată în mod deosebit acerbi împotriva aliaților germani, acuzându-i de a se fi servit de ei drept carne de tun, fără ca vreodată să le dea asistență și nici, mai ales, materialul promis.

Cînd eram pe cale să intru în cabinetul lui Mihai Antonescu, am văzut ieșind pe generali Petre Dumitrescu, comandantul șef al forțelor române, pe Șteflea, șef al Statului Major și alți doi militari de grad înalt. Scuzîndu-se că mi-a impus trei sferturi de oră de anticameră, președintele mi-a spus că vizitatorii săi au venit să discute măsurile luate pentru a grăbi repatrierea trupelor din prima linie. L-am întrebat dacă au fost evacuate efecti-

vele ce se aflau în Caucaz. A răspuns evaziv. Apoi, a relevat că, în alte sectoare, s-au impus decizii mai urgente. El a adăugat că efectivele românești rămase în Caucaz nu depășesc două divizii. Nu știu dacă această remarcă trebuie considerată ca o dezmințire a informațiilor provenite de la Statul Major, menționate în prima parte a acestui raport, sau voia să sugereze că, în timp de aproximativ o săptămână, retrageri importante au putut fi operate... (Raport politic nr. 8)

7 februarie

...Cercurile militare românești se plîng cu amărăciune de intențența germană. Aceasta se angajase să aprovizioneze trupele române în schimbul unei plăți pe om și pe zi. Ea este acuzată că îi hrănește pe soldații lui Antonescu mult mai puțin bine decât pe cei ai lui Hitler. Vittele livrate de România sînt rezervate germanilor, în timp ce românii mănîncă aproape exclusiv mămăligă completată de vitamine și de conserve a căror folosință nu o cunosc și care le inspiră o mare neîncredere. Germanii pretind, însă, că ofițerii români, în loc să-și oblige oamnenii să consume alimentele furnizate de Reich, le confiscă pe cele ce nu plac trupelor și le vind în profitul lor.

De asemenea, se fac plîngeri că răniții germani ar fi mult mai bine îngrijii decât românii în spitalele Wehrmachtului și beneficiază sistematic de o „scandaloasă” prioritate la evacuare. Din vina serviciului medical german, amputările de membre înghețate ar fi cu mult mai numeroase la români decât la aliații lor.

În sfîrșit, se reproșează OKW-ului că păstrează pentru trupele sale tunurile antitanc capabile să reziste cu succes noilor tancuri rusești, în timp ce armata română, ce își pierduse aproape tot armamentul, este lăsată fără apărare în fața loviturilor acestor redutabile mașini. (Raport politic nr. 9)

20 februarie

...Militarii români se plîng din ce în ce mai mult de aliații lor, acuzîndu-i că se servesc de ei în prima linie atunci cînd este vorba de atac și că sînt plasați în ariergardă cînd sînt în situația retragerii. Se pretinde chiar că germanii și-au însușit de cîteva ori mijloacele de transport ale aliaților lor, lăsîndu-i pe aceștia din urmă în brațele rușilor. Problema comandamentului dă loc, și ea, la numeroase certuri. S-a ajuns la ceea ce nu se întîmpla înainte, ca ofițeri germani să dea ordine unor români cu grad egal sau superior... (Raport politic nr. 13)

18 martie

Un ofițer român, care tocmai a avut o lungă conversație fără martori cu „Conducătorul”, îmi comunică, după cum urmează, cuvintele interlocutorului său: „Germanii nu mai pot să cîștige războiul. Dar ei pot încă să ne ajute să-i ținem pe ruși în șah. Din această rațiune trebuie ca noi să continuăm lupta alături de ei”.

Informatorul meu, care a dorit întotdeauna victoria anglo-saxonilor în care n-a încetat niciodată să creadă, nu împărtășește decât într-o mică măsură acest punct de vedere al mareșalului. Ca majoritatea românilor, el se teme de pericolul rusec (pe care continuă să-l confunde cu bolșevismul) și dorește ca armatele Reichului să triumfe asupra armatelor U.R.S.S.-ului. Dar el recunoaște că a venit momentul pentru România să-și menajeze ceea ce îi rămîne din forțe. Dacă soldații lui Hitler nu ajung să-i învingă pe cei ai lui Stalin, sprijinul trupelor lui Antonescu nu va modifica rezultatul final. Pe de altă parte, respectul care îl inspiră calitățile militare ale Wehrmachtului și dorința de a-l vedea pe ruși bătûti, îl determină să prezică un război încă lung... (Raport politic nr. 20)

La întoarcerea sa¹, „Conducătorul” s-a abținut să reunească Consiliul de Miniștri. A convocat la el, pe 15 aprilie, la ora 14, cîțiva generali aleși dintre cei mai fideli. În timp ce Mihai Antonescu nu-și găsea somnul, deliberările acestor militari se prelungeau pînă la o oră avansată din noapte.

Cu toate că participanții erau toți oameni devotați marelui lui și politiciii lui, termenii comunicatului hitlerist au făcut obiectul unor critici destul de vii. Cineva a reclamat, chiar cu insistență, publicarea unei „punerii la punct” române. Cu toate că această propunere a suscitat un ecou favorabil la mai mulți dintre generalii prezenți, ei s-au resemnat să păstreze tăcerea. (*Raport politic nr. 25*)

25 noiembrie

...Cum v-am mai scris pe data de 17, Statul major românesc a „demobilizat” recent, sub pretexte și prin mijloace diverse, un număr destul de mare de soldați. Intenția sa nu era de a-i reda definitiv vieții civile, ci de a-i regropa în țară și a constitui rezerve pentru orice eventualitate. Bineînțeles, această manevră n-a fost pe gustul germanilor. Unele unități ale Wehrmachtului în drum spre

Rusia s-au oprit în Moldova. La Buzău și la Focșani, comandantul acestor unități, fără să fi obținut asentimentul prealabil al autorităților române, au pretins să-i scoată din cazarmele lor pe soldații lui Antonescu și să-i oblige să se instaleze în barăcile destinate să primească fie prizonieri de război, fie internați civili, fie detașamente de „muncitori”. Ofițerii români au refuzat să se execute, făcînd cunoscut că, dacă oamenii Wehrmachtului nu făceau decît să treacă prin țară, ei puteau foarte bine să se mulțumească cu cantonamente mai puțin confortabile decît cazarmile. La aceasta, germanii ar fi ripostat: „Deoarece vă rechemăm soldații de pe front, trimiteți-i la ei acasă și lăsați-ne nouă cazarmile”.

Sînt în curs consultări între generalii celor două armate și, se speră că aceste incidente nu vor avea urmări. Ele preocupă, totuși, unele cercuri, care le consideră ca o amenințare sau chiar un început de ocupație vizînd scopuri politice. Această interpretare se sprijină, pe de altă parte, pe faptul că jurnaliștii ziarului *Bukarester Tageblatt* răspîndesc, probabil din ordin, zvonuri după care Reichul, pentru a reprima sau a preveni orice veleitate de disidență, va instala la București un guvern legionar sau chiar un „Gauleiter”.

Aceste acțiuni indignează pînă și pe cei cîțiva ofițeri și oameni politici a căror fidelitate față de alianța germană nu părea să poată fi pusă la îndoială pînă în această zi. În opoziția „democratică și anglofilă”, se înclină să se creadă că Reichul, văzînd pe români decizi să nu se mai bată pentru Hitler, impune marelui lui Antonescu demobilizarea unei mari părți din efective pentru a împiedica formarea unei armate românești care, la un moment dat, ar putea să se arate foarte jenantă pentru ei... (*Raport politic nr. 62*) ■

(Va urma)

MISIUNEA CAVALERULUI RABE

(Urmare din p. 30)

marelui magistru, bunele relații fiind ilustrate și de faptul că 16 documente menționează diferite evenimente de la curtea Moldovei, dovadă a atenției cu care erau urmărite de către teutonii.

Și evenimentele din Muntele-nea au stat în atenția Ordinului cavalerilor teutoni. Un raport din luna mai a anului 1422 descrie evenimentele ce au pus capăt domniei lui Radu II Praznaglava și au determinat urcarea în scaunul domnesc a lui Dan II. O depeșă din 19 ianuarie 1425 dezmințe decesul domnitorului, a cărui poziție antiotomană este subliniată, menționîndu-se victoriile obținute, împreună cu Pippo Spano, împotriva oștilor Semilunii. Sînt amintite, de asemenea, luptele antiotomane din zona Severinului din anii 1426-1427; de altfel, peste doi ani, cavalerii teutoni aveau să ia parte la aceste lupte sub comanda lui Klaus von Radewitz.

Un grupaj de regeste se referă la campania regelui polon din 1497 împotriva Moldovei, cavalerii teutoni, la acea dată alături ai regelui polon, luptînd valuri de Ioan Albert la lupta de la Codrîi Cosminului.

Ultimele documente referitoare la istoria românească sînt cele privitoare la războiul țărănesc condus de Gheorghe Doja și la preluarea, de către Gheorghe Hohenzollern de Brandenburg a fostelor domonii ale Huniadeștilor.

Arhivele teutone păstrează, așadar, un mare număr de documente și informații privitoare la români în evul de mijloc al istoriei, cunoașterea lor contribuind la mai buna înțelegere a rolului și locului poporului român în istoria europeană a timpului. ■

Eugen GLÜCK

¹ Este vorba despre întoarcerea din vizita pe care Antonescu a făcut-o, în 12-13 aprilie 1943 la Cartierul general al Führerului. La 15 aprilie, presa a publicat un comunicat oficial, „ce pare să fi fost redactat de guvernul Reichului, fără nici o colaborare din partea cabinetului român”. Conform obiceiului, notează de Weck, comunicatul afirma că „s-au derulat conversații în spiritul cel mai amical și că ele se refereau la „lupta comună împotriva bolșevismului și a plutocrației anglo-americane”. Urmează, apoi, în comunicat: „Führerul și Conducătorul au confirmat hotărîrea lor de a continua fără șovăire, mobilizînd toate forțele lor, lupta împotriva dușmanilor Europei, pînă cînd se va obține o victorie definitivă fără compromis. Alături de toate popoarele puterilor Axei, poporul român va lupta pînă la triumful final, creînd, prin această contribuție istorică la eliberarea Europei, bazele și garanțiile pe care națiunea română își va construi viitorul”.

1920: în culisele afilierii
la Comintern

I. FLUERAȘ „NU VOIEȘTE
A SE CONFORMA”

„Activitatea mea de militant socialist a început în anul 1901, la Arad... Mi s-a spus că sint un «anarhist» și «nihilist», — cu toate că eu habar n-aveam ce înseamnă aceste cuvinte... Am citit halandala, multă literatură, romantism în special, pe lângă literatură socialistă; am citit pe Flammariion, Darwin, Büchner, Bakunin, Voltaire, Thomas Morus... În toamna lui 1905 am părăsit Budapesta și, clandestin, căci nu aveam pașaport, am trecut în România veche... Granița am trecut-o pe la Predeal și de acolo am plecat pe jos spre București. La Periș m-au prins jandarmii și m-au ținut trei săptămâni în arest... Am devenit, în 1911, redactor responsabil al ziarului Adevărul din Budapesta, gazetă oficială a social-democrației române din fostul Imperiu [austro-ungar]... În

vara anului 1917 am început, împreună cu Jumanca și cu alți tovarăși, consfătuiri pentru reeditarea gazetei [suspendate în 1914, după izbucnirea războiului prim mondial]... Adevărul nostru, viol, progresa cu pași repezi, așa că în toamna lui 1918 mărisem tirajul la 18 000 exemplare... Se apropia deznădămintul... Eu fusesem delegat, împreună cu Mihul [unul dintre cei 6 social-democrați transilvăneni care au făcut parte din Consiliul Național Român Central] — care e acum cocojor la Timișoara — să fac legătura cu naționali români. M-am întrunit cu ei în cafenea «Cornul vinătorilor» din Budapesta. Erau prezenți între ei Goldiș, Cicio Pop, Aurel Vlad, Teodor Mihali și mi se pare Valda. Au primit propunerea noastră cu mare satisfacție și a doua zi

Consiliul Național Român Central a fost constituit... Cu ocazia Adunării de la Alba Iulia [din 1 Decembrie 1918], social-democrații au ținut un congres de partid, la care au înființat Partidul Social-Democrat din Ardeal, cu sediul la Sibiu... De la această dată am început un nou capitol de activitate...”

„Noul capitol” din viața și activitatea liderului socialist Ion Flueraș (1887-1953), din a cărui autobiografie am desprins pasajele de mai sus, n-a fost însă deloc scutită de momente tensionate și dramatice. În decembrie 1918, a fost ales în Marele Sfat Național și în organul executiv al acestuia, Consiliul Dirigent al Transilvaniei condus de Iuliu Maniu, primind Departamentul ocrotirilor sociale. Între 1922-1927 a făcut parte din conducerea unor organisme regionale și centrale ale federației Partidelor Socialiste din România, iar mai apoi s-a afirmat ca unul dintre liderii cunoscuți ai Partidului Social-Democrat (1927-1938). După instaurarea regimului personal al regelui Carol II, a activat în conducerea breslelor, organizații profesionale create prin decretul regal din 11 octombrie 1938. Pentru acest fapt, precum și pentru scrisoarea de felicitare pe care i-a adresat-o generalului Ion Antonescu în momentul venirii acestuia la putere, I. Flueraș a fost dezavuat și marginalizat în viața politică de către unii din foștii săi camarazi de partid.

Calvarul vieții sale de indenzirabil politic s-a produs însă după 1944. Etichetat ca „oportunist”, „reformist”, „trădător”, I. Flueraș a fost arestat de securitate în 1948. Ca și alți adversari politici ai regimului comunist, a fost întemnițat și supus unui tratament extrem de sever. A murit în închisoare, în 1953. Dar cum vom vedea, „acuzările” ce i s-au adus nu erau deloc noi. Ele reînviu „culpe” și etichetări ce-i fuseseră atribuite cu peste un sfert de secol înainte, cînd, împreună cu ceilalți delegați ai socialiș-

tilor români, participase la discuțiile de la Moscova, privind afilierea Partidului Socialist din România la Internaționala III.

Cum s-a ajuns la aceste discuții?

Mai întâi, trebuie precizat că exista o tradiție a mișcării muncitorești internaționale, introdusă încă odată cu crearea Internaționaliei I, ca fiecare partid muncitoresc să fie afiliat la un organism internațional. Partidul Socialist din România nu făcuse nici el excepție de la această uzanță. Mai mult, socialiștii români se număraseră printre membrii fondatori ai Internaționaliei II, creată în 1889 la Paris. Încă din timpul primului război mondial, ei își trimiseseră reprezentanți la diverse conștiuturi și conferințe socialiste internaționale, manifestându-și în mod activ interesul pentru reconstituirea Internaționaliei II și reluarea activității acesteia. La 3 februarie 1919, lideri ai unor partide socialiste și social-democrate din Europa occidentală s-au întrunit la Berna în acest scop. Discuțiile au rămas fără rezultat, datorită puternicelor disensiuni ivite în sinul mișcării muncitorești internaționale. Ele se datorau în principal noului curs pe care îl luaseră evenimentele în urma Revoluției socialiste din Rusia și a creării statului sovietic. La toate acestea trebuie adăugate revoluțiile cu caracter comunist din Germania și Ungaria, care prilejuiseră afirmarea în arena politică a partidelor comuniste și a principiilor și ideologiilor acestei mișcări. Astfel s-a conturat, încă la sfârșitul lui 1918, ideea constituirii unui centru al mișcării comuniste internaționale, elaborându-se totodată teza privind revoluția comunistă mondială permanentă. În concepția conducătorilor revoluției din octombrie 1917 și, ulterior, al statului sovietic, centrul acestei mișcări nu putea fi decît Rusia sovietică, țara victoriei primei revoluții comuniste. Mișcarea comunistă internațională trebuia să joace, în acest context, rolul

de sprijinitoare a revoluției și a statului creat prin victoria ei.

La inițiativa lui Lenin, în martie 1919 a fost convocată la Moscova o conferință internațională la care au participat reprezentanți din partea a 35 organizații și partide din diferite țări. Încă de la începutul lucrărilor, s-a făcut propunerea ca această conferință să se constituie în congres. Obiecțiile unor participanți că nu au împuternicirile necesare unei astfel de hotărâri și reuniuni n-au fost luate în seamă. Și astfel s-a constituit Internaționala III Comunistă, denumită și Comintern. Cel care propusese transformarea conferinței în congres își motivaseră atitudinea prin aceea că „lupta pentru dictatura proletariatului” reclama „o singură organizație închisă internațională a tuturor elementelor comuniste”, fiind absolut necesară „o linie despărțitoare hotărâtă între elementele revoluționare și elementele trădătoare ale socialismului”. S-a constituit un comitet executiv provizoriu compus din cinci membri: V.I. Lenin, G.E. Zinoviev, L.D. Troțki, C. Racovski și F. Platten, primii patru demnitari ai statului sovietic sau lideri ai Partidului bolșevic. Sediul noului organism a fost stabilit la Moscova. S-a adoptat totodată o rezoluție care conținea de fapt principalele puncte ale viitorului statut al Internaționaliei III și un manifest către proletariatul internațional. Străduindu-se să determine un curs ferm acțiunii de clarificare ideologică în sinul partidelor muncitorești din celelalte țări, rezoluția îi califică pe social-democrații drept „lacheii direcți ai capitalului și călăii revoluției comuniste”. Prin prăbușirea țarismului și a monarhiei austro-ungare, se arăta în manifestul lansat de Comintern, s-a creat „un număr de state mici” a căror existență liberă era periclitată de marile puteri occidentale. „Singură revoluția proletară — aprecia documentul — poate garanta o existență liberă, deoarece ea eliberează forțele produc-

tive ale tuturor țărilor de strînsarea cleștelui statelor naționale, unind popoarele într-o strînsă colaborare economică, conform unui plan economic comun”. Ca atare, una din sarcinile noli Internaționaliei era și aceea de a acționa în vederea subordonării „intereselor zise naționale unor interese ale revoluției mondiale”.

Socialiștii români nu au luat parte la acest congres de constituire a Internaționaliei III. În fața lor, ca și a altor partide din alte țări, s-a pus însă problema adoptării unei atitudini față de noul organism, mai ales că, așa cum am arătat, procesul de reconstituire a Internaționaliei socialiste se afla în impas. Pe de altă parte, întoarcerea în țară a unor români ce participaseră la evenimentele revoluționare din Rusia și activitatea propagandistică a acestora au contribuit la crearea, și în rîndul P.S.R., a unui curent favorabil afilierii. Dezbaterile documentelor primului congres al Cominternului a avut loc în contextul discuțiilor legate de unificarea politică și organizatorică a mișcării muncitorești la nivelul României reintregite prin actele plebiscitare ale Marii Uniri din 1918. În cadrul eforturilor generale de a ține pasul cu evoluția mișcării muncitorești internaționale, eforturi materializate, între altele, și prin vizitele unor delegații socialiste din România în diferite țări (Franța, Italia, Germania, Austria, Bulgaria, Elveția, Iugoslavia) s-a hotărât trimiterea unei astfel de delegații și în Rusia sovietică, pentru a contacta și a purta discuții lămuritoare cu conducerea Cominternului și a participa, în calitate de observatori, la lucrările Congresului II al acestui for,

¹ Pînă la sfârșitul anului 1920, mișcarea comunistă căpătase forme organizate în mai multe țări — Argentina, Letonia, Ungaria, Polonia — în 1918, Germania, Lituania, Iugoslavia, Bulgaria, Elveția, S.U.A., Danemarca — în 1919, Grecia, Marea Britanie, Estonia, Franța — în 1920. În multe cazuri (Germania, Elveția, S.U.A. etc.), partidele comuniste luaseră naștere din aripile de stînga ale ve-

anunțate pentru vara anului 1920.

Inițial, delegația a fost compusă din Ilie Moscovici (secretar general al P.S.R.), Constantin Popovici (secretarul Comisiei Generale a Sindicatelor), Gheorghe Cristescu (membru al Comitetului Executiv al P.S.R.), Alexandru Dobrogeanu-Gherea (președintele Federației Socialiste din Prahova) și David Fabian (redactor la revista teoretică socialistă *Lupta de clasă*), lor urmînd a li se alătura un reprezentant al socialiștilor din Transilvania. Înainte de a pleca din București, Gh. Cristescu a fost solicitat din partea guvernului Averescu să se intereseze de soarta prizonierilor și a altor cetățeni români aflați pe teritoriul Rusiei, să sondeze atitudinea Sovietelor în chestiunea Basarabiei și să se informeze, din surse autorizate, despre situația tezaurului național al României aflat în păstrare la Moscova, în baza înțelegerii încheiate de guvernul român cu cel rus la 14/27 decembrie 1916.

În ziua de 15 august 1920, delegația a ajuns la Cluj și a participat la lucrările Congresului organizațiilor socialiste din Transilvania și Banat. Pentru a se da un caracter mai reprezentativ delegației, Ilie Moscovici a anunțat că renunță la mandatul său și în locul lui congresul l-a desemnat pe Eugen Rozvan (redactor la ziarul socialist *Erdelyi Nepszava* din Oradea), care, împreună cu Ion Flueraș s-au atașat delegației ca purtători de cuvînt ai socialiștilor din Ardeal și Banat. Cei șase au plecat spre Moscova în ziua de 16 august. Peripețiile călătoriei, ca și conținutul convorbirilor pe care delegații români le-au purtat cu reprezentanții Cominternului le vom reconstitui îndeosebi cu ajutorul însemnărilor pe care le-a făcut Ion Flueraș. Deși cunoscute specialiștilor, însemnările au rămas inedite. Parcurîm-

chilor partide socialiste și social-democrate prin scindarea lor; în alte cazuri, cum a fost situația în Ungaria, prin inițiativa unor revoluționari reîn-
torși din Rusia Sovietică.

du-le, cititorul va avea explicația acestei interdicții: documentul dezvăluia cu sinceritate caracterul și scopurile Internaționalei Comuniste, organism creat pentru a sluji interesele statului sovietic, prin subordonarea obediență a tuturor partidelor care aveau să se afilieze la ea.

Precizăm că am lăsat de o parte acele pasaje din însemnări care se refereau la chestiuni colaterale scopului deplasării delegației române la Moscova și că am operat un minimum de intervenții marcate prin paranteze drepte spre a ușura lectura textului.

Așadar, să-i dăm cuvîntul lui Ion Flueraș:

„Comisia [delegația] a plecat a doua zi după congresul partidului și al sindicatelor din Ardeal și Banat, care s-a ținut la Cluj în zilele de 15, 16, 17 august 1920 [în realitate, în a doua zi a congresului, la 16 august]. Trecînd prin Cehoslovacia, în 20 august am sosit în Austria, la Viena, unde, pentru faptul că n-am primit viza pe pașaport pentru trecerea prin Germania, a trebuit să așteptăm pînă la 29 septembrie, în ziua în care am și plecat spre Berlin, unde am sosit la 30 septembrie], unde iarași am petrecut pînă la 7 octombrie.

Plecînd în aceeași zi la Stettin [actualmente Szczecin, în nord-vestul Poloniei], în al 8-lea octombrie, am și plecat deja cu vaporul spre Narva, unde am sosit la al 11-lea octombrie; în 12-lea octombrie am trecut granița din Estonia, la Yanburg [actualmente Kinghisepp, în R.S.F.S. Rusă], în Rusia, unde am staționat 8 zile, pînă ce ne-a venit răspuns de la Moscova că putem merge mai departe, plecînd din Yanburg la Petrograd și sosind în aceeași zi, 20 octombrie, unde am stat numai o zi, vizitînd puțin orașul, biroul [de aici al] Internaționalei a III-a și pe secretarul general al sindicatelor din Petrograd, Ciperovici. După asta, seara

la ora 8, am plecat spre Moscova, unde am sosit în 22 octombrie, la ora 11 înaintea de amiază”.

În capitala Rusiei sovietice, delegația română a fost informată că între 19 iulie și 7 august 1920, avusese loc Congresul II al Cominternului și că acesta votase statutul și documentul cunoscut sub numele de *Cele 21 de condiții de afiliere*.

Socialiștii români au rămas timp de patru zile la Moscova, unde au avut un schimb de opinii cu Kobięcki, reprezentant al Cominternului. La 26 octombrie delegația a plecat la Harkov, capitala de atunci a Ucrainei, pentru a se întîlni și a purta convorbiri cu Cristian Racovski¹. În

¹ Cristian Racovski s-a născut la 13 august 1873 în comuna Cotel (jud. Siliștriu, Bulgaria). După 1878, familia lui s-a stabilit la Ghereng, lângă Mangalia, luîndu-și cetățenia română. A făcut studii de medicină în Franța, Germania și Elveția, activînd în organizații socialiste studentesti internaționale. S-a întors în țară în 1897, începînd să colaboreze la publicația socialistă *Lumea nouă*. Întreține legături cu mișcarea socialistă din Bulgaria, Rusia, Franța și colaborează la ziare și reviste socialiste străine, între care și *Iskra*, fondată de V.I. Lenin în 1901. În 1907 a fost ales în primul Comitet Central al Uniunii Socialiste din România, dar în august același an a fost expulzat din țară, ca urmare a activității sale din timpul războaielor țărănești. Pînă la sfîrșitul lui 1911, cînd s-a reîntors în țară, a desfășurat o violentă campanie de presă în străinătate împotriva guvernului român. Începînd din 1910, cînd s-a creat Partidul Social Democrat din România, a fost ales mereu în Comitetul Executiv (în 1912-1913 și ca secretar al acestuia) și a participat ca delegat la congresele Internaționalei II socialiste de la Copenhaga (1910) și Basel (1912); a fost printre organizatorii Conferinței socialiste interbalcanice de la București (1915) și a celei socialiste internaționale de la Zimmerwald, din același an. În decembrie 1916, în condițiile impuse de starea de război, a fost arestat la Iași și închis. La 1 mai 1917, trupe ruse bolșevizate aflate în acest oraș l-au eliberat și ajutat să ajungă la Odessa, unde a activat în Comitetul social-democrat român creat în emigrație de M. Gh. Bujor. A participat la evenimentele revoluționare din Rusia, ajungînd membru în comitetul central al partidului comunist din această țară. Deși după 1917 nu mai era cetățean român, C. Racovski continua să figureze în Comitetul Executiv al Partidului Socialist din România. În 1919 a devenit președinte al Consiliului comisarilor poporului din Ucraina, ulterior îndeplinind și alte funcții în partid și stat, calități în care a luat poziție împotriva recunoașterii

afară de acesta din urmă, la convorbirile cu membrii delegației române au participat și reprezentanți ai „Grupului comunist român de la Harkov”, format din emigranți români. După cum rezultă și din alte documente pe care le-am utilizat în reconstituirea cât mai amănunțită a evenimentelor, convorbirile s-au desfășurat în cadrul mai multor ședințe și au abordat probleme privind situația mișcării muncitorești din România și a țării în general. Membrii delegației au fost de acord cu unele critici formulate de Racovski, dar au obiectat la altele, considerându-le „exagerate, întrucât se bazau pe informații denaturate”. Criticile se refereau la: menținerea în P.S.R. a unor militanți considerați oportuniști; desfășurarea unor tratative cu generalul Averescu în vederea colaborării pe plan electoral între P.S.R. și Partidul Poporului; participarea socialiştilor transilvăneni la activitatea Consiliului Dirigent, ca membri ai acestuia; colaborarea socialiştilor din Vechiul Regat cu cei din Bucovina; poziția socialiştilor față de guvernele care se aflaseră la conducerea României.

După aceea s-au discutat condițiile de afiliere la Comintern, condiții care, în general, au fost acceptate, „numai că din partea delegației a fost exprimată dorința de a primi unele explicații cu privire la punctele 3,7 și 16”¹.

unirii Basarabiei cu România. A participat la negocierile cu au precedat semnarea tratatului sovieto-german de la Rapallo, din 16 aprilie 1922; înscănat cu afaceri la Londra (1923-1925) și ambasador al U.R.S.S. la Paris (1925-1927). Rechemat din funcție, a fost supus represuniilor organizate de Stalin, în 1938 fiind deportat în Siberia, unde a și încetat din viață în 1941.

¹ Iată conținutul punctelor respective: „3) În toate țările în care, ca urmare a stării de asediu sau a legilor excepționale, comunistii nu au posibilitatea să-și desfășoare întreaga activitate în mod legal, este absolut necesar ca munca legală să fie îmbinată cu munca ilegală. Aproape în toate țările Europei și Americii, lupta de clasă intră în faza războiului civil. În aceste condiții comunistii nu se pot încrede în legalitatea burgheză. Ei sunt obligați să creeze **pretutindeni** un

S-a hotărât ca delegația să adreseze un mesaj radiofonic muncitorilor organizați din România prin care să le facă cunoscută „solidaritatea perfectă cu proletariatul rus” și să le comunice totodată „bunăvoința sa [a delegației] de a se alătura Internaționalei Comuniste”. S-a convenit totodată ca problemele ce urmau a se discuta să fie consemnate într-un proces verbal. Totul s-a desfășurat normal până spre sfârșitul încheierii procesului-verbal, când, în mod surprinzător, Racovski a propus ca în finalul documentului să fie inclusă și componența viitorului Comitet Executiv al P.S.R. Delegații români au obiectat, arătând că propunerea era inacceptabilă, deoarece singurul for în măsură să aleagă acest organism era congresul partidului. Racovski a insistat însă. În această situație, așa cum rezultă din scrisoarea pe care Gh. Cristescu și C. Popovici au adresat-o Comitetului Executiv al Cominternu-

aparatură paralelă, care în momentul hotărârii să poată ajuta partidul să-și îndeplinească datoria față de revoluție”; 7) Partidele care doresc să facă parte din Internaționala Comunistă sunt obligate să recunoască necesitatea unei rupturi totale și absolute cu reformismul și cu politica „de centru” și să propage ideea acestei rupturi în cercurile cele mai largi ale membrilor de partid. Fără acest lucru nu este cu putință o politică comunistă consecventă. Internaționala Comunistă cere în mod absolut și ultimativ ca această ruptură să fie efectuată în timpul cel mai scurt. Internaționala Comunistă nu poate admite ca reformiști notorii ca, de pildă, [Filippo] Turati, [Vittorio Emanuele] Modigliani [militanți ai Partidului Socialist Italian] etc. să aibă dreptul să se considere membri ai Internaționalei a III-a. Urmarea unei asemenea situații ar fi că Internaționala a III-a ar semăna cu răposata Internaționala a II-a”; 16) Partidele care până în prezent continuă să rămână la vechile programe social-democrate sunt obligate să revizuiască în cel mai scurt termen cu putință aceste programe și să elaboreze, potrivit condițiilor speciale ale țării lor, un program nou, comunist, în spiritul hotărârilor Internaționalei Comuniste. De regulă, programul fiecărui partid care face parte din Internaționala Comunistă trebuie să fie aprobat de congresul ordinar al Internaționalei Comuniste sau de Comitetul ei Executiv. În cazul când Comitetul Executiv al Internaționalei Comuniste nu aprobă programul unui partid sau al altuia, partidul respectiv are drept să facă apel la congresul Internaționalei Comuniste”.

lui, „la presiunile tovarășului Racovski, delegația până la urmă a cedat, totuși cu condiția ca această listă, până una alta, poate avea numai un caracter provizoriu”.

„Soluționată” astfel și această problemă controversată, Racovski a avansat o nouă propunere: acceptarea unui membru în conducerea P.S.R. care să fie „destinat pentru acțiunea conspirativă”. S-au ivit din nou discuții tensionate și reproșuri. În final, membrii delegației au refuzat să semneze procesul-verbal, iar transmiterea mesajului radiofonic a fost anulată. Racovski, însoțit de Al. Dobrogeanu-Gherea și D. Fabian, au părăsit sala de ședințe și au plecat într-o vizită prin centrele carbonifere ale Ucrainei.

Evenimentele prezentate mai sus au avut loc în dimineața zilei de 4 noiembrie 1920. Restul membrilor delegației române s-au înapoiat la Moscova, unde, imediat după sosirea lor, au informat Secretariatul Cominternului despre conținutul discuțiilor purtate cu Racovski și modul cum s-au încheiat. Toate aceste aspecte sînt astfel redate în notele lui Ion Flueraș:

„În Moscova deci am stat abia 4 zile, unde abia ne-am introdus puțin și, în 26-lea oct[ombrie], am plecat din Moscova la Harkov, pentru a vizita pe Racovski și a studia situația din acest oraș; ca capitală provizorie a Ucrainei...”

La 4 noiembrie, după ce a reușit tov. Racovski să nu se înțeleagă cu tov. Cristescu și cu Popovici, despărțindu-se, noaptea la ora 3 a plecat Racovski, însoțit de Dobrogeanu și Fabian, în regiunea Donețului la inspecția economică.

Lui Dobrogeanu, dar mai cu seamă lui Fabian, se mulțumește că s-au rupt printr-o ruptură între Racovski, Cristescu și Popovici”. [În sensul că cei doi, în cursul discuțiilor, au sprijinit punctele de vedere ale lui C. Racovski.]

După revenirea la Mos-

(Continuare în p. 45)

CINE ERA, SAU CINE NU ERA SHAKESPEARE

Cine a fost în realitate Shakespeare? Iată întrebarea la care încearcă să răspundă poetul și prozatorul J.D. Reed într-un articol publicat în revista Smithsonian (aprilie, 1987) și din care cititorii Magazinului istoric au putut urmări, în numărul trecut o primă parte.

Argumentul cel mai de capetenie care s-ar cuveni înlăturat din teoria concepută de Ogburn pe seama candidatului, ale cărui colori le arborează, rămâne acela, insistent invocat, după care autorul pieselor lui Shakespeare trebuia să fi fost un om de rang nobiliar, numai și numai din pricină că aceste piese au aproape toate personajele alese din lumea regilor și a nobililor; și că atmosfera lor este aceea a vieții de curte și îndeobște aceea a înaltei societăți contemporane sau nu autorului. Aproape toți autorii dramatici contemporani lui Shakespeare — inclusiv Ben Jonson, feciorul unui meșter zidar — își aveau drept obârșie pătura socială mijlocie. Se presupune că autorii dramatici — chiar aceia cu mult mai prejos de Shakespeare, un poet al cărui geniu creator a fost mai presus decât al tuturor genurilor literare din toate timpurile — pot ajunge pe aripile genului, sau măcar pe cele ale talentului, să conceapă existențe, evenimente și experiențe de viață integrate într-o altă lume, mai presus decât aceia specifică mediului social în care au văzut lumina zilei. O asemenea capacitate creatoare este, de altfel, măiestria lor specifică. Marea îndemânare creatoare a lui Shakespeare rezidă tocmai în strădaniile lui izbutite de a însuși și individualiza la cel mai înalt nivel toate personajele lui, bufoni ca și principii, ostași pedestri ca și thani scoțieni.

William Cecil era unul dintre sfetnicii cei mai apropiați ai reginei și so-cruul contelui Oxford

Ne ispitește o experiență: să-l îndemnăm pe unul din nenumărații amatori ai operelor lui Shakespeare, și care nu-i pune la îndoială paternitatea operei, să renunțe, pentru o oră sau două, la convingerile lui; și să se lase tirat de Ogburn într-o excursie critică în lumea în care au viețuit, deopotrivă, și contele de Oxford, și Shakespeare. Ogburn ridică, într-adevăr, pe seama paternității operei acestuia din urmă, probleme care, deopotrivă, te pot lăsa perplex, dar uneori te fac să fii minios împotriva lui. Pentru Ogburn, activitatea de cercetare în vederea stabilirii paternității acestei opere constituie un exercițiu intelectual fără de pereche. Și Ogburn, amintindu-și de vremea în care îndeplinea funcția de ofiter din

serviciile de spionaj și contra-spionaj militar, nu se sfiește să considere că activitatea lui de depistare a adevărului ar reprezenta „the greatest manhunt in the world!” (Cea mai măreață vânătoare de oameni din istorie!).

Fie că el a fost adevăratul autor al operei lui Shakespeare, fie că nu, Eduard de Vere, cel de-al 17-lea Earl¹ (conte) de Oxford a putut fi una din născocirile înalte ale autorului dramatic pus astfel în cauză. Născut în anul 1550, sub domnia tânărului rege Eduard al VI-lea, Eduard de Vere cobora dintr-o înaltă și străveche familie de nobili, care slujise cu cinste, în rîndul întii, monarhia normandă din Marea Britanie, încă de pe vremea bătăliei de la Hastings din ziua de 14 octombrie 1066. Avînd o asemenea ilustră obârșie, contele de Oxford — presupune Ogburn — putea cunoaște temeinic o mulțime de împrejurări istorice desfășurate vreme de cinci veacuri în Anglia, prin tradiție de familie. Ca atare, prin intuiție ereditară, prin empatie chiar, avea o sensibilitate receptivă excepțio-

¹ Trebuie observat că titlul nobiliar englez de Earl (provenind din termenul anglosaxon arhaic de Eorl, islandic Jarl și amintind de etnia germanică a herullilor, cuceritori ai Italiei în veacul al V-lea e.n.) are o semnificație aulică și socială îndeobște ostentativă, superioară celeia a termenului corespunzător de Count (de la lat. comes = tovarăș al unui conducător

nală față de evenimentele și de personajele istorice evocate de Shakespeare în dramele lui istorice.

În afară de această empatie ereditară, contele de Oxford s-a aflat destul de des, în decursul existenței lui de 60 de ani, în situații și împrejurări care-și află frecvent paralela în acelea poetizate în piesele lui Shakespeare; și în legături de prietenie sau dușmănie cu personaje asemănătoare celor figurind în aceste piese.

Unele din aceste împrejurări, situații și personaje par într-adevăr a căpăta o semnificație stranie, când sînt puse în paralel cu cele poetizate în operele lui Shakespeare.

În speță, contele de Oxford a fost din copilărie un element strălucit. A absolvit colegiul St. John din cadrul Universității din Oxford la vârsta de 16 ani, în 1566. Unul dintre epitropii săi a fost unchiul lui după mamă, Arthur Golding (1536-1603), savantul umanist care a tradus în engleză *Metamorfozele* lui Ovidiu, operă care a văzut lumina tiparului în anul 1567 și care a fost folosită foarte des de Shakespeare ca izvor de

inspirație și de metafore¹. Se mai pot scoate în relief și alte coincidențe, cel puțin la fel de grăitoare. Astfel, un altul dintre unchii contelui de Oxford, și anume contele de Surrey, Henry Howard (1517-1547) este cel care a introdus în poezia engleză endecasilabul italian², și — împreună cu Sir Thomas Wyatt — și forma sonetului petrarchist, formă ulterior cunoscută sub numele de *sonet shakespearean*, alcătuită din trei catrene și un cuplet final. La vârsta de 21 de ani, după ce învățase dreptul la Gray's Inn, contele de Oxford a compus o introducere, redactată într-o desăvîrșită limbă latină, la vestita lucrare a lui Baldassare Castiglione (1478-1529), *Il Libro del Cortegiano* (Cartea curteanului), tradusă anterior în limba engleză de către Sir Thomas Hoby sub titlul de *The Courtyer* și publicată inițial în anul 1561. Se știe că această vestită lucrare a fost, încă de la publicarea ei în limba italiană (1528), o carte de căpetenie a nobilimii europene, prin măiestra îmbinare a unei tonalități romantice cu elemente culturale ale Renașterii și cu zugrăvirea unor modele de comportamente alese în societate. S-a spus de biograful contelui de Oxford că a ajuns „să strălucească la curtea reginei Elizabeta I-a”. Așa scria în secolul trecut vestitul istoric Thomas Babington Macaulay (ulterior lord Macaulay), care adăoga „Contele de Oxford și-a cîștigat un loc de frunte printre cei dintîi maeștri ai poeziei engleze”.

Este adevărat că nici unul din poemele scrise în limba latină de către

contele de Oxford n-a supraviețuit. Dar vreo douăzeci din poemele scrise de el în limba engleză ne sînt cunoscute. Alcătuite în vremea în care el era foarte tânăr, ele învechesc, dar incontestabil; cu toate acestea, pentru majoritatea cititorilor lor, ele nu se pot asemui cu sonetele lui Shakespeare și cu excepționala armonie inventivă care se înalță din textul acestora.

În Anglia elizabetană luaseră naștere tovarășii de actori puse sub patronajul unor nobili de rang înalt. Contele de Oxford a moștenit o asemenea asociație de actori de la părintele său, care patronase chiar două asociații de actori și le sprijinise pe spezele lui. Tot tânărul conte de Oxford închiriasse teatrul de la *Blackfriars*³ unde ulterior a obținut și Shakespeare o participare bănească. Contele de Oxford a fost și un foarte darnic Mecena, patronindu-i pe Anthony Munday (sau Mundy, 1560-1631), autor dramatic și publicist, și pe vestitul poet John Lily (sau Lyly, 1554-1606); numeroase lucrări apărute în vremea lui i-au fost dedicate de autorii lor.

Pe de altă parte, în copilăria lui, contele de Oxford s-a aflat într-o oarecare măsură într-o situație asemănătoare celeia în care Shakespeare l-a situat pe tânărul Hamlet. Părintele lui a murit cînd el avea numai 12 ani. Maica lui pare a se fi recăsătorit — ca

militar și politic, membru al unei *Geologenschaft* sau al unei *Drujine*), desigur oficial și juridic ambele titluri sînt echivalente, reprezentînd locul al treilea din peeraul britanic (inferior titlurilor de curtenie purtate de membrii casei regale), și anume după rangurile de duce (*duke*) și de marchiz (*marques*) și înaintea celui de *viscount* și de *baron*. Toate aceste cinci titluri au dreptul la titulatura generală de lord, termen nobiliar de prim rang, dar derivînd, destul de prozaic, de la sintagma arhaică *Hlaf-weard*, lit. cel care păzește piinea (în speță, merindele distribuite de un stăpîn slujitorilor locuind sub același acoperămint), după cum *lady vine* de la *hlafdeig*, cea care frămîntă piinea (*Hlaf*, *hlaf*, germ. *Laib*, rus *hlob*, lituanian *klepas*, s-a păstrat în engleza modernă exclusiv în cuvîntul *loaf*, plural *loaves*: bucată de piine). Termenul corespunzător aceluia de lord a rămas multă vreme în Scoția acela de *thane*, inițial cu sens de copl. (cf. Mihai Copilul), ulterior cu sensul de erou (cf. germ. *Degen*, grec *teknon* = copil). În al doilea rang al nobilimii britanice figurează *baronetii* (titlatură creată de regele James I 1603-1625) pentru a exploata vanitatea supușilor săi pentru îndestularea fîscului regesc, și *cavalieri* (*knight*), titulari ai primelor ordine cavaleresti britanice (ordinul *Jaretiere*) și cel al *Băii* (*Order of the Bath*). Urmează *gentlemen* și *squires*.

¹ Asupra lui Arthur Golding există o lucrare a lui L.T. Golding intitulată: *Elizabethan Puritan: Arthur Golding*, Londra, 1937.

² *Blank Verse*. Este un vers de 11 sau 10 picioare, folosit cu excepțională măiestrie de Dante în *Divina Commedia*, de Petrarca în vestitele lui sonete și de numeroși alți poeți italieni, englezi și germani, foarte rareori de poeți francezi. Acest vers se susține prin îmbinarea desăvîrșită a fondulei și ritmului și nu are nevoie și de rimă neapărat.

³ *Blackfriars Theatre*. Local de teatru situat la Londra în clădirea dezafectată a călugărilor dominicanii (înveșmînți în rasă neagră, ceea ce explică denumirea lor de „Blackfriars”; frații în straie negre). După ce regele Henry VIII (1509-1547) a desființat toate mănăstirile din Marea Britanie, în anul 1540, la sugestia sfetnicului său Thomas Cromwell (1485-1540), localul rămas pustiu al fostei mănăstiri a fost închiriat în anul 1576 pentru reprezentații de avangardă ale spectacolelor de curte. După multe peripeții, localul a intrat în posesia lui Richard Burbage și a fost folosit ca local de reprezentații dramatice ale trupei lui Burbage. În 1609 Burbage a recurs la un nou aranjament, împărțind gestiunea teatrului de la *Blackfriars*, în 7 părți dintre care una a revenit lui Shakespeare și alfa colegului acestuia, Henry Condell, unul din autorii vestitului *Folio* din 1623.

și regina Gertruda a Dane-marceli! — numai după trei luni de la moartea soțului ei. Nu putem ști ce simțăminte l-au încercat atunci pe tânărul conte. Dar știm că a fost trimis de la locuința familiei lui la locuința lui Sir William Cecil (ulterior creat de regina Elizabeta I-a lord Burghley), în calitatea acestuia de episcop regal al tânărului conte. Se știe că lordul Burghley a fost, vreme de patruzeci de ani, sfetnicul de încredere al reginei și unul din cei mai de seamă oameni de stat ai Angliei. La locuința lordului Burghley, tânărul conte de Oxford se găsea nemijlocit în centrul puterii politice din Anglia. În afară de aceasta, lord Burghley avea un comportament materialist și o modestie prefăcută, cam de mironosiță; astfel încît numeroși shakespeareologi, mult înainte să se nască Charlton Ogburn, s-au pus de acord asupra lordului Burghley ca model desăvîrșit pentru personagiul Polonius, curteanul atît de pedant, de sentențios și de plicticos de la curtea daneză.

Contele de Oxford nu avea decît să se privească în oglindă ca să conceapă asemenea subiecte pentru operele sale dramatice. Se putea privi pe sine însuși cu mîndrie și ostentație. Era un cheltuitor risipitor pînă la exces pentru a-și îndeplini toate dorințele; banii i se scurgeau neconștient din mînă și se vedea nevoit mereu să-și vîndă din moșiile moștenite. Îi plăcea nespus să țină casă mare și să se îmbrace mereu în alte haine, tot mai elegante, de mătase și cu multe catifele. În vremea la care contele împlinise 21 de ani, în 1571, un observator al curții reginei scria: „Majestatea sa regina pare a fi fermecată de acest curtean, bun dănuitor și viteaz de frunte, mai mult ca de oricare alt curtean”.

În ciuda zvonurilor potrivit cărora contele de Oxford ar fi ajuns să fie iubitul reginei, se știe că intriga ei de dragoste mai temeinică a

fost la acea vreme aceea cu contele de Leicester¹, care nu este exclus să fi slujit drept model pentru ucigașul rege al Danemarcei, Claudius, din *Hamlet*. Se adaugă, la acest amănunt, zvonurile stăruitoare după care contele de Leicester ar fi pus la cale otrăvirea soției sale, ca să poată rămîne în grațiile reginei. Dar, oricum ar fi stat lucrurile, contele de Oxford nu putea să nu îl urască pe contele de Leicester, pentru pricina că acesta din urmă fusese cîtiva vreme împuternicit de curtea Angliei ca episcop al moșiilor moștenite de către tânărul conte de Oxford.

În anul 1575, contele de Oxford a izbutit să capete îngăduința reginei să facă o călătorie prin Europa². A vizitat Parisul, Verona, Roma, Veneția și Padova, printre alte orașe, astfel încît a avut prilejul să cunoască locurile unde se vor petrece piese ca *Doi nobili din Verona*, *Romeo și Julieta* și *Neguțătorul din Veneția*. Printre cunoștințele făcute de conte în Italia știm că au fost Pasquino Spinola³ și Baptista Nigrone, nume care au putut sluji la făurirea numelui părintelui „scorpiei”, Catarina, din *Îmbîlînzirea scorpiei*.

Viața erotică a contelui de Oxford oglindește, într-o anumite măsură, preocuparea

constantă a lui Shakespeare cu gelozia soților și cu situația anumitor personaje feminine din operele lui, personaje învinuite pe nedrept de necredință și în final fie ucise, fie iertate. Contele s-a înșurat cu fiica lordului Burghley, Anne, cînd aceasta avea cam vîrstă Julietei, din *Romeo și Julieta*: 15 ani. Nu a fost o căsnicie prea fericită, totuși contele de Oxford s-a bucurat mult cînd a aflat, în Italia, că soția lui îi nascuse un copil. Numai că, înapoiat în Anglia, contele a fost atacat de o furie cumplită aflînd că fiica lui se nascuse după 12 luni de cînd împărtășise pentru cea de pe urmă oară patul conjugal cu soția lui. Această informație i-a fost transmisă contelui de Oxford de un om vrednic să fie spinzurat, Rowland Yorke, al cărui nume, pronunțat *E-o-k*, are o oarecare asemănare cu rostirea numelui lui Iago, cel care s-a priceput să otrăvească mintea lui Othello pe seama Desdemonei.

Cu toate acestea, împrejurarea de mai sus a ajuns curînd să capete o înfățișare mai degrabă de farsă decît de tragedie. Contele de Oxford, într-adevăr, a fost în cele din urmă convins că de fapt el coabitase cu soția lui în stare de ebrietate, fiind de altfel încredințat atunci că era vorba de o altă femeie. Această soluție a fost pusă la cale de către lordul Burghley, socrul contelui de Oxford, după cum știm, țelul urmărit de bătrînul sfetnic al reginei fiind acela de a ajunge să dobindească un nepot și în același timp să ajute la consolidarea căsniciei fiicei sale. Tema are o mare asemănare cu intriga pusă în scenă de Shakespeare în piesa lui *Totul e bine cînd se sfîrșește cu bine*, ai cărei protagoniști, tânărul Bertram și soția lui, Helena — cu care se căsătorise de altfel constrîns de regele Franței — seamănă, cel dintîi cu tânărul conte, cea de-a doua cu soția lui, Lady Anne Cecil. În realitate, numai după multă vreme aceasta din urmă a ajuns să-și înduplece soțul să se împace cu ea.

¹ Robert Dudley, Earl of Leicester (1532-1588), al patrulea fiu al ducelui de Northumberland și cumnat al decapitatei pretendente la tronul Angliei, Lady Jane Grey (1553). A condus, fără succes, trupele trimise între 1585-1587 de regina Elizabeta I-a să colaboreze în Țările-de-Jos cu trupele olandeze împotriva regelui Spaniei Filip al II-lea (1556-1598).

² În secolul al XVI-lea se încetățenise obiceiul, în marile familii nobiliare britanice, să-și trimită odraslele să facă un *tour* prin țările continentului, neapărat în Franța și în Italia.

³ Neamul Spinola este unul din cele patru mai importante neamuri de vîită nobilă din republica Genova, alături de neamurile Doria, Grimaldi și Eieschi. În primul sfert al secolului al XVII-lea, un membru al acestei vechi familii, Ambrogio Spinola (1569-1630) a fost socotit unul din cei mai mari strategii ai Europei, luptînd sub steagurile Spaniei în Țările-de-Jos (1602-1627) și apoi în Italia. El apare în vestitul tablou istoric al lui Velasquez cunoscut sub numele de *Las Lanzas*, fiind cuceritorul cetății Breda (1625).

Cîtă vreme a rămas de-
parte de soția lui, con-
tele de Oxford nu s-a sfîșit
înoade o legătură de dra-
goste cu o altă Anne, și
anume cu Anne Vavassor¹, o
femeie care a izbutit să aibe
trei bărbai, dintre care doi
deodată. Cînd a ajuns să ca-
pete un fiu de la contele de
Oxford, regina a fost înștiin-
țată și, în culmea furiei, a dat
porunci ca amîndoi îndrăgos-
tii să fie zvîrliți în Turnul
Londrei². Numai că, printre
contemporanii acestei mă-
suri, nici unul n-a putut ho-
tări dacă o asemenea măsură
a fost drastică fusese luată
de regină din cauza scanda-
lului astfel stîrnit, sau din
pură gelozie. După ce a
ajuns să fie eliberat din tem-
niță, contele de Oxford a fost
provocat la duel cu sabia de
către o rudă a Annei Vavas-
sor; s-a bătut cu acesta în
plină uliță, la Londra, și a
fost grav rănit de către po-
trivnicul său. Apare astfel
aievea o nouă temă recurentă
în opera lui Shakespeare, și
anume *vendetta* între două
mari familii, implicînd în ven-
detă și pe rudele și slujitorii
fiecăreia din ele; temă explo-
loatată de Shakespeare mai
cu seamă în *Romeo și Ju-
lieta*.

În afară de aceasta, contele
de Oxford a mai făcut o ves-
tită năzbîtie, pusă la cale de
mîntea lui nestăpînită, și care
amintește de o scenă vestită
din altă piesă a lui Shakes-
peare. Anume, în luna mai
1573, doi foști slujitori de la
curtea contelui de Oxford au

venit înaintea justiției să-și
înviniască fostul stăpîn că
acesta îi pîndise, întovărășit
de trei slujitori, pe drumul
mare de la Gravesend la Ro-
chester; și că, plin de o furie
turbată, contele și tovarășii
săi traseră asupra lor fo-
couri de „calivers charged
with bullets” (muschete în-
cărcate cu ghiulele)³, după
care au încălecat tuspătru pe
cai și au luat-o la fugă către
Londra. Cititorii familiarizați
cu opera lui Shakespeare vor
recunoaște ușor scena simi-
lară zugrăvită în partea I-a
din *Regele Henric al IV-lea*,
scenă în care Sir John
Falstaff⁴ și unii din tovarășii
principelui moștenitor Hal⁵
de la curtea de la *Boar's
Head*⁶ îi atacă tîlhărește pe
niște neguțatori, pe drumul
mare, aproape de Gad's Hill.
Se știe că Shakespeare a gă-
sit prilejul să-l facă pe Sir
John Falstaff să îndrude pe

³ Prin *caliver* se înțelegea la sfîrșitul
secolului al XVI-lea o armă de foc
portativă, de proporții mai reduse de-
cît vestita arcebuza, dar totuși sufi-
cient de grea ca să fie nevoie să fie
sprijinită pe o tijă rezistentă în mo-
mentul tragerii, ca și arcebuza și
cum va fi și muscheta în veacul al
XVII-lea, minuită de vestii *musche-
tari* ai lui Alexandre Dumas-tatăl.
Muscheta vine de la ital. *moschetto*,
un mic zburător de pradă, un fel de
șoimuleț (cf. mosca-muscă). *Caliver*
este cuvîntul francez *calibre* derivat,
fie din arabil *qalib-formă*, model,
matrită, fie din sintagma latină *qua li-
bra* = de această greutate, de acest
model.

⁴ Se știe că acest personaj atît de
pitoresc, Sir John Falstaff, a fost con-
cept de Shakespeare pe măsura
unui autentic nobil ofiter englez, Sir
John Fastolf (1378-1459) ca să intru-
chizeze pe nobilul decăzut, lipsit de
toate însușirile specifice nobilimii ca-
valerești (vitejie, mîrînimie, cinste,
onoare, dărnice) dar prevalîndu-se
neconținut cu rangul său social și cu
viclenia care-l face să eludeze respec-
tarea tuturor regulilor sociale și
cavaleresti. Falstaff își face o scurtă
apariție în trilogia consacrată *Regelui
Henric al VI-lea*, dar apare ca perso-
naj principal în cele două părți din
Regele Henric al IV-lea și în *Neves-
tele vesele din Windsor*. Pasionat ad-
mirator al moralei europene cavale-
rești, Shakespeare intruchizează în
Falstaff antomia acestui model și
prefigurarea exagerării individualiste
renascentiste, dar, voluntar sau involun-
tar, îi hărăzește științetea în su-
suri a umorului.

⁵ Viitorul rege Henric al V-lea
(1413-1421), eroul politic absolut al
seriei pieselor istorice shakespeare-
niene.

⁶ La Capul de Mistret...

urmă o întreagă serie de min-
ciuni pline de haz, într-un
dialog cu moștenitorul tronu-
lui, pe seama încercării lui de
a-i ieși pe neguțatori.

Ce este mai ciudat este, în
speță că localitatea Gad's Hill
se află pe aceeași șosea pe
care contele de Oxford și-ar
fi băgat în sprieț foști slui-
tori, trăgînd asupra lor cu
arme de foc.

Ogburn se străduiește însă
din răsputeri să culegă și
alte amănunte din viața con-
telui de Oxford care să co-
respundă cu întîmplări dra-
matizate în operele lui
Shakespeare. Astfel, în anul
1586, cînd contele a împlinit
vîrsta de 36 de ani, regina
Elizabeta I-a i-a acordat atît
de cheltuiitorului conte de
Oxford un dar anual de 1 000
lire sterline, pe toată viața.
Ca să ne dăm seama de im-
portanța sumii, ni se amin-
tește că un învățător bine
plătit abia dacă apuca să în-
caseze anual suma de 10 lire
sterline. Explicația obișnuită
dată unei asemenea dărnicii
a fost că regina voia cu orice
preț să-i poarte de grije unei
rude foarte îndepărtate a ei,
obicei destul de curent în
acea epocă, deși nu se ajun-
gea îndeobște la o sumă atît
de importantă, oricît ar fi fost
suveranul de dărnice. Pentru
Ogburn însă adevărata expli-
cație a dărnicii reginei ar fi
fost cu totul alta: anume,
suma hărăzită anual era sor-
tită să-i îngăduie contelui de
Oxford să nu ducă grija ba-
nului, ca să poată să-și scrie
piesele în liniște, să subven-
ționeze companii dramatice
pe spezele lui.

Ce interes avea oare re-
gina să procedeze în
chipul acesta?

Ogburn presupune că Eli-
zabeta I-a pricepuse rosturile
propagandei prin scris, și că
avea nevoie de asemenea
mijloace în sprijinul politicii
ei. În speță, piesele de teatru,
mai cu seamă celea cu su-
biecte luate din istoria An-
gliei, puteau să-i atragă spri-
jinul publicului, în lupta ei
neconținută cu regele Span-
niei; și tocmai înzestrată ei
rudă și afectuosul ei curtean

¹ Numele de familie Vavassor este
de obîrșie franco-normandă și derivă
din termenul social și militar de *va-
vasseur*, ceea ce în evul mediu în-
semna un vasal al unui alt vasal, deci
un *vasal mijlocit* față de seniorul su-
zeran al ambilor. Funcția și termenul
se întîlesc mai cu seamă în ducatul
Normandiei, de unde a pornit ducele
William să cucerească regatul Angliei
în anul 1066.

² Vestita fortăreață din centrul Lon-
drei, ridicată, după tradiție, de către
însuși Iuliu Cezar, în cursul celei de-a
doua expediții făcute de el din Galla
în Marea Britanie. *The Tower* [of Lon-
don] a slujit pînă recent ca închisoare
politică și este exhaustiv evocată în
toate piesele istorice (*chronicle
plays*) ale lui Shakespeare, de la *Re-
gele Ioan* la *Regele Henric al VIII-lea*.
O scenă întreagă din *Richard al
III-lea* se petrece la umbra lui.

părea omul nimerit pentru o asemenea sarcină gingașe.

Cum a ajuns totuși William de la Stratford să fie implicat în această activitate de propagandă prin opere literare?

Pentru Ogburn, alegerea lui Shakespeare pare a fi fost cit se poate de firească. În speță, în armoriile aferente unui din titlaturile nobiliare ale contelui acela de viconte Bulbeck, figura un leu ținând în laba dreaptă o lance (pe englezește *spear*) sfărâmată. Un scriitor de pe vremea domniei reginei Elizabeta I-a, și anume Gabriel Harvey (1545-1630), a rostit într-o bună zi, la curtea reginei, o cuvântare de proslăvire a contelui de Oxford; cuvântare în care figurau următoarele imagini: „Ochii tăi împrășcă fulgere; portul tău face lăncile să tremure!”¹

În afară de aceasta, o rela-tare scrisă, provenind de la o epocă mult posterioară ace-lor evenimente, pomeneste de faptul că Shakespeare obișnuia să cheltuiască „pînă a 1 000 de lire pe an!”. De unde putea încropi el o ase-menea sumă, atît de ridicată? Nu cumva contele de Oxford transferase pe numele lui Shakespeare pensia primită de la curte? După ce contele de Oxford a murit, văduva lui a dispus să se facă plăți anu-ale „bărbatului mut”². Oxfor-

dienii cunoșteau acest amă-nunt; și ei socotesc că prin această sintagmă văduva vrea să-l înțeleagă pe impos-torul Shakespeare, iar nu pe adevăratul autor al operei lui dramatice. ■

(Va urma)

J.D. REED

**Versiunea românească
și notele științifice
Dan A. LĂZĂRESCU**

CARTI SOSITE LA REDACTIE

**George Potra — DIN BUCU-
REȘTII DE IERI.**

Editura Științifică și Enciclope-dică, București, 1990, vol. I-II, 536+ 363 pp., 112 lei.

Literatura istorică consacrată Capitalei s-a îmbogățit în aceste zile cu o apariție de excepție: Din Bucureștii de ieri — două fastuoase volume dintr-o lucrare ce înconunează munca și pasi-nea de o viață ale unui din cei mai temeinici cunoscători ai isto-rii românești. Parcurgind samu-rul lucrării, accepți cu bucurie invitația la călătorie prin timp și spații de istorie bucureșteană re-constituiți dintr-un noian de surse documentare de cele mai diverse categorii. Sînt tablouri de viață economică, socială, politică și culturală, locuri, fapte, întîm-plări, edificii, instituții și oameni, acea istorie vie a bucureștenilor de ieri — o colectivitate umană atît de armonios și semnificativ integrată în marea istorie a țării. Prin farmecul irezistibil al inedi-tului și originalității expunerii, lucrarea nu rămîne un bun al cercului restrîns de specialiști, ea cucerește publicul larg de ci-titori iubitori de istorie.

I. Flueraș „nu voiește a se conforma”

(Urmare din p. 40)

cova, la 11 noiembrie 1920, delegații români au fost con-vocați într-o primă ședință la sediul Internaționalei. Ion Flueraș dă citeva detalii: „Cristescu dă raport despre venirea noastră și despre vizitarea dr. Racovski, cu care s-a rupt prietenia; au mai completat acest raport și tov. Popovici și tov. Rozvan. După asta s-a sculat [N.I.] Buharin și a pus unele întrebări despre activitatea parti-dului nostru, în 6 puncte¹, la care iară au răspuns Po-povici, Cristescu și Rozvan, rămîind ca și eu să răspund, pentru care motiv am partici-pat, noi transilvănenii, în gu-vernul burghez [Referire la activitatea desfășurată de I. Flueraș și de I. Iumanca în Consiliul Dirigenți]; însă fiind timpul înaintat și fiindcă lă-muriile ce le-au căpătat de la ceilalți tov[arăși] nu i-au îndestulat, fără să mai vor-besc și eu, ne-a spus să ne facem răspunsul în scris la întrebările puse nouă; aceasta a fost numai [o] tac-tică, după cum ne-am con-vins mai tîrziu, ca să cîștige timp, după ce [G.E.] Zinoviev a și plecat la Harkov, să vor-bească probabil cu dr. Ra-covski, pentru a lămuri ches-tiunea, lăsîndu-ne pe noi să așteptăm pînă ce se va în-toarce el”.

(Va urma)

**Florian TĂNĂSESCU,
Marian ȘTEFAN**

¹ Întrebările la care trebuiau să răs-pundă delegații români erau următo-rele: „1) Care motive au fost hotă-ritore pentru tovarășii din Transilva-nia că ei au figurat în timpul, ocupa-ției române [subl.ns.] ca miniștri? 2) De ce partidul se intitulăză socialist și nu comunist? 3) Este adevărat că tovarășii români avuseseră convorbiri secrete cu Averescu și cum a fost po-sibil acest lucru? 4) Ce au făcut tovarășii români în timpul luptei României împotriva noastră și a Ungariei sovie-tice? 5) Cît de lung timp nu au con-vocat tovarășii români un congres și de ce? 6) De ce tovarășii [români] nu ne-au spus nici un cuvînt despre di-vergențele din sinul partidului?”.

IULIE

1940

ÎN BUCUREȘTI.

ACUM 50 ANI

Cronica mărunță

• La 30 iunie s-au împlinit 24 de ani de la moartea marelui savant român Nicolae Teclu care „a adus strălucire științei românești și catedrei din Viena, unde a fost ascultat de zeci de mii de studenți în decursul unei jumătăți de veac, în care timp a fost asistent, suplinitor și profesor. Nicolae Teclu, fost profesor de chimie generală și analitică la Academia comercială și chimist al Imprimeriei Imperiale din Viena, s-a născut la Brașov în ziua de 25 octombrie 1839. A urmat ingineria la Politehnica din Viena, apoi a trecut la Academia de arte frumoase din München și, mai târziu, la Școala de Arhitectură din Berlin.

Deși era considerat unul dintre cei mai erudiți cărturari, el este numit abia profesor la un gimnaziu din Brașov. Mai târziu, ilustrul chimist Ludwig, profesor la Universitatea din Viena, îl numește asistent. La 1880, Teclu ajunge profesor la Academia comercială și docent la Școala de belle-arte din Viena.

Acad. G. G. Longinescu (1869-1939), fost profesor de chimie minerală la Facultatea de științe din București, spunea studenților cu ocazia unui curs: „Trebuie mari chimiști a avut neamul românesc: pe doctorul Istrati, Petre Poni și pe Nicolae Teclu. Pentru timpurile în care au trăit, pentru sărăcia laboratoarelor românești în care au lucrat și în care ne batem și noi astăzi, pentru descoperirile științifice ce le-au făcut, el merită toată recunoștința noastră. Cu toții au muncit fără preget, au suferit privațiunile vieții aspre de laborator și au murit cu convingerea că numai prin știință România Mare va deveni România Tare”.

• Pentru motive de ordine publică, ziarele Semnalul și Jurnalul sînt suspendate. În același timp, se atrage atenția tuturor ziarelor care apar în țară să redea cu exactitate comunicatele și comu-

4 iulie, ora 13.00. Întreaga țară păstrează un minut de reculegere pentru pierderea pămînturilor ei strămoșești. În Capitală, în acel moment aproape toată lumea este pe stradă. Vehiculele stopează, tramvaiele se opresc, bărbații se descoperă, ochii lacrimează.

În această zi de doliu național — scrie *Timpu* din 7 iulie — scriitorii români trimit cuvîntul lor lumii și țării: „În vremea cînd teritoriile răpite au stat sub stăpînire străină, s-au încercat asupra [lor], fără nici-o izbîndă toate metodele de deznaționalizare. După marele război din 1914-1918, atît Basarabia cît și Bucovina s-au întors prin libera voință la statul românesc, pe temeiul principiilor de autodeterminare, care a fost și lozincă Uniunii Sovietice.

Iubiților frați din vechea Moldovă de Nord și de peste Prut, noi, scriitorii, care ne simțim glas și inimă ale neamului, vă îndemnăm să fiți tari în durerea ca și în nădejdea voastră. La încercări asemănătoare, părinții noștri și-au pus credința în Dumnezeu lîsus și nu s-au îndoit că după noaptea răstîgnirii vine lumina învierii”.

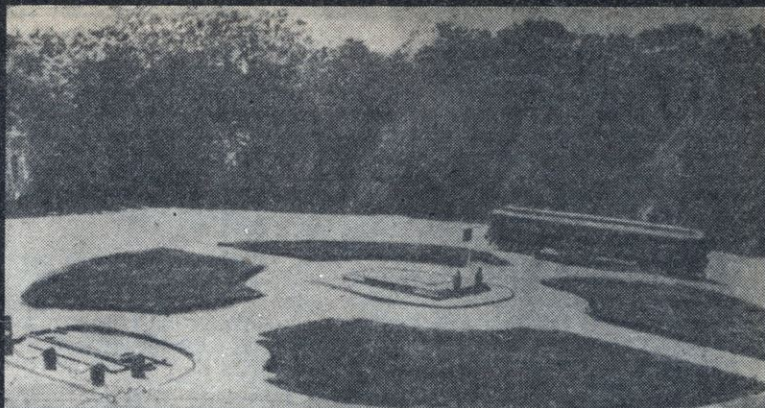
La rîndul său, Academia Română — care prin componența membrilor ei a fost de la început un simbol al unității culturale a tuturor românilor —, în ședința închinată acestui eveniment, declară: „Ziua de doliu pe care guvernul țării a decretat-o în urma evacuării Basarabiei și Bucovinei este pentru Academia Română nu numai o zi de reculegere sufletească, ci și o dată de la care ea începe activitatea îndoită pentru a face să învingă în istoria lumii dreptatea cauzei românești”.

Agravarea situației internaționale, presiunile cercurilor politice interne progermane fac ca la 4 iulie să se formeze un cabinet prezidat de ing. Ion Gîgurtu, marcîndu-se astfel schimbarea bazei politice a regimului carlist. Cabinetul are următoarea componență: I. Gîgurtu, președintele Consiliului de Miniștri; Mihail Manoilescu, ministrul afacerilor externe; Stan Ghițescu, ministrul muncii; Ion Macovei, ministrul lucrărilor publice și comunicațiilor; Gh. Leon, ministrul economiei naționale; general David Popescu, ministru de interne; general Constantin Niculescu, ministru al apărării naționale; contraamiralul adjutant Nicolae Păis, ministru al aerului și marinei; Horia Sima, ministru al cultelor și artelor; dr. V. Gomoiu, ministru al sănătății și ocrotirilor sociale; prof. Nichifor Crainic, ministru al propagandei naționale ș.a.m.d.

¹ Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziarele respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Revanșă:

după 22 ani,
în același vagon
în care Franța
semna printre
învingătorii Germaniei
în primul
război mondial,
în iunie 1940,
delegații francezi
își pun semnătura
pe actul de capitulare
în fața celui
de-al III-lea Reich,
care avea să se
prăbușească peste
mai puțin de 5 ani

Noul cabinet depune jurământul și, după cum citim în *Universul* din 6 iulie, lansează următoarea declarație către țară: „Țara noastră se află azi în fața unor probleme dintre cele mai hotărâtoare, atât pe planul extern, cât și pe cel intern. Pe planul extern, guvernul înțelege să facă o politică de integrare sinceră în sistemul creat de Axa Berlin-Roma. În același timp, guvernul vrea în chip tot atât de hotărât să întrețină relațiile cele mai bune și mai cordiale cu toți vecinii, considerând pacea în această parte a Europei ca o condiție indispensabilă a unei ordini politice superioare.

În acest sens, alianțele noastre regionale urmează a fi socotite drept etape pe calea unei asemenea politici. În privința celorlalte țări, guvernul socotește ca o datorie să colaboreze și acum și în viitor la tot ceea ce poate servi scopurilor supreme de pace și reconstrucție europeană.

Pe plan intern, guvernul e ferm hotărât să asigure țării liniștea și ordinea de care are nevoie astăzi mai mult ca oricând. Fiecare trebuie să înțeleagă că zvonurile răspindite cu rea voință de elementele ce nu se pot încadra în ființa românismului sînt vorbe deșarte, care nu au alt scop decît să provoace și să întrețină neliștea, nedumerirea și dezorientarea”.

Deși guvernul Gigurtu declara că înțelege să facă o politică de integrare sinceră în sistemul creat de Axa Berlin-Roma, ministrul său de externe, M. Manoilescu, remarcă în memoriile sale: „Guvernul Gigurtu nu a constituit o surpriză plăcută pentru Germania, fiindcă nu noi eram acei doriți, așteptați la vremea aceea de către germani. După cum am aflat în urmă, nemții aveau pregătită încă din luna iunie soluția lor pentru România, iar constituirea guvernului Gigurtu a fost o contralovitură sau, mai exact, cum se spune în scrimă, o lovitură de parare dată de Carol pentru a înlătura soluția pregătită de germani”. Și după instalarea acestui guvern, presiunile Germaniei și ale Ungariei și Bulgariei asupra României se intensifică, afirmându-se, ca de exemplu în declarația adoptată la 27 iunie 1940 de Consiliul de Miniștri al Ungariei, că „România trebuie constrinsă să satisfacă pretențiile teritoriale ungare”. Ele se vor intensifica și, după cum vom vedea în numărul viitor, vor culmina cu dictatul de la Viena.

La 15 iulie, se deschid cursurile Universității populare Nicolae Iorga. În vîltoarea faptelor „care tulbură tihna cărturărească și ne țin nervii încordați, popasul lîngă acest eveniment cultural e întăritor pentru credințele noastre”, scrie *Timpu* din 15 iulie, pentru că „în aceste timpuri grozav de sbuciumate — în care fiecare și, datorită evenimentelor externe, e ca o pagină de roman de aventuri dureroase — Universitatea d-lui prof. N.

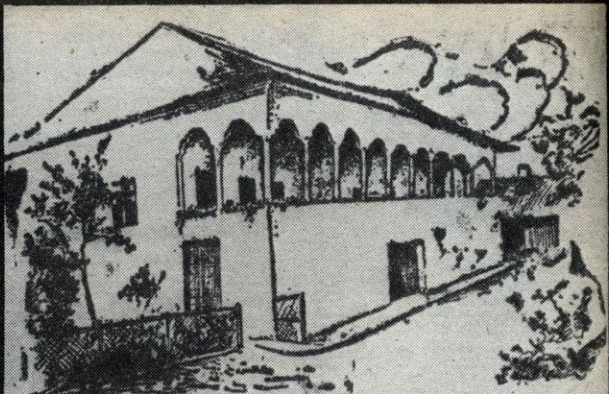
Cronica mărunță

niciările care vin din partea autorităților, făcîndu-li-se cunoscut că în caz contrar se vor lua măsuri de sancționare.

● Dintre cărțile zilei, în această lună: Gînduri de altădată de Ioan Th. Florescu. Recenzind acest volum, Alexandru Bilciurescu scrie în *Timpu* din 6 iulie despre autor următoarele: „Ioan Th. Florescu face parte din categoria oamenilor pentru care politica a fost un cîmp de neobosită activitate, Pa-latul de justiție o vastă arenă pentru triumful cauzei drepte, iar literatură o oază de liniște și reculegere”. Referindu-se la volumul de schițe și amintiri, menționat mai sus, „autorul pune pe primul plan observații psihologice, umor politic și accente politice din cariera-l de mare elector”; pagini autobiografice, amintiri de om politic și evocări ale Bucureștiului de altădată; pagini despre regina Maria, Robert de Flers, Pasici, H. F. Bouillon, Cîlnat Pavelescu, Take Ionescu ș.a.m.d. Constantin Noica: Schiță pentru istoria lui cum e cu puțină ceva nou. Autorul acestui studiu „de o tragică seriozitate — după cum scrie presa — ne este cunoscut și ca om și ca gînditor. Și în amîndouă ipostazele, am întîlnit aceeași faptură orgolios de modestă, cu o pregătire cărturărească excepțională. Constantin Noica a știut să facă anii de ucenicie cu o cumințenie unică în cultura noastră plină de... genii”.

● Istoria limbii române, ediția a II-a, de Al. Rosetti, este prezentată de ziarul România, aparțină ei „marcînd două nuanțe care îmbogățesc domeniul și faptul literar. În primul rînd, faptul că o lucrare de știință atinge la scurtă vreme de la apariția primei ediții epuizarea și necesită reaparitia celei de a doua, iar în al doilea rînd faptul că s-a format în pătura noastră cititoare o treaptă de consumatori de carte științifică literară, de studiu lingvistic, dîndu-ne sentiment-

TULJE
1940

O schiță
din presa vremii:
Universitatea
populară
de la Vălenii de Munte
a profesorului
Nicolae Iorga

Cronică mărunță

tul unei lărgiri a spiritualității românești.

De altfel, nu este de mirare succesul acestei lucrări, fiindcă de la Densușianu n-am mai avut bucuria unei astfel de opere rare, de înaltă informație, calitate, cercetând și stabilind izvoarele limbii românești, urcată gradat pînă în pragul zestrei actuale a graiului românesc literar.

● Primul serviciu poștal din lume a fost în piața Cavalari din Florență. Aici, în anul 1200, erau înființate primele birouri de distribuție a corespondenței. Distribuitorii plecau călare — de unde și numele pieței — să ducă scrisorile la Roma, Veneția și alte orașe din Italia. Cînd au apărut diligențele și s-au creat mai multe centre de poștă, ei au dispărut.

● Teatrul din strada C.A. Rosetti, în fiecare seară la ora 9 fix. Ascultă Ionescule... cu Mișu Fotino, Iordănescu Bruno, Jules Cazaban, Marcel Anghelescu, Radu Beligan, Nutzi Stănescu, Nineta Gusti și Mia Apostolescu.

● Pentru prima dată de cînd există Filarmonica, un concert simfonic are loc în toată verii. Este vorba de concertul dat în folosul refugiaților basarabeni și bucoveneni, dirijat de maestrul George Enescu; solist Dinu Lipatti. Programul cuprinde: simfonia Eroica de Beethoven, Suita pentru pian și orchestră de Dinu Lipatti și Poema Română de Enescu.

● Potrivit dorinței lui Hitler, vagonul istoric de la Compiègne, în care Germania s-a recunoscut învinsă în primul război mondial și a primit capitularea marelui Pétain, în iunie 1940, a sosit la Berlin.

● Colecția de piese anatomico-patologice a prof. Fr. Rainer, fostul titular al catedrei de anatomie de la Facultatea de medicină din București, este donată acestei facultăți, fiind transformată în muzeu și laborator de antropologie.

Iorga e prezentă și trează". În sufletul și în intenția sa, Vălenii de Munte trebuiau să devină și au ajuns „mănăstirea naționalismului românesc, adică focarul unde românii să găsească întotdeauna, puterea de luptă, dreptul la victorie și răsplata de a fi trudit pentru biruința primatului românesc. La Vălenii de Munte „biruit-a gîndul” așa cum spunea înaintașul d-lui profesor N. Iorga, Miron Costin. Odinioară strămoșii noștri se duceau, în vremuri de răstărie, la mănăstiri. Azi, noi urmașii mergem la Vălenii de Munte. Acolo vom învăța că neamul românesc este veșnic și de credința aceasta avem nevoie cu toții”. De 33 de ani, Universitatea citiră și condusă cu pasiune și temeinicie de prof. N. Iorga își deschide porțile în fiecare vară adunînd acolo, la Vălenii de Munte, un număr impresionant de cîrturari și iubitori de cultură. Vin aici profesori, învățători, preoți, studenți și elevi din ultimul an de școală. Coborînd în mijlocul lor — ca un autentic apostol — prof. Nicolae Iorga le împărtășește învățămintele. Cursurile din acest an încep sub o stea tulburătoare și neprielnică îndeletnicirilor cîrturărești.

Tot din presa acestei luni aflăm că „prof. G. Alexianu, rezident regal al ținutului Bucegi, ia hotărîrea să întrețină — pe scoteala ținutului, timp de o lună de zile — cîte 25 intelectuali refugiați din Bucovina de Nord și Basarabia, dîndu-le posibilitatea de a frecventa cursurile Universității populare din Vălenii de Munte”.

Încetează din viață și satoriul Gerota din Capitală, prof. Traian Bratu, fostul rector al Universității din Iași, „una dintre figurile cele mai de seamă ale învățămîntului nostru univesitar de azi”. Reținem din datele biografice publicate cu acest prilej de presa bucureșteană: s-a născut în anul 1875 în satul Rășinari, județul Sibiu. Fiu de țaran, el și-a început studiile la liceul din Sibiu, și-a luat licența în litere la Universitatea din București, iar doctoratul la Berlin. Numit profesor la Liceul Național din Iași, apoi conferențiar, iar în scurt timp profesor de limba și literatura germană la Universitatea din Iași, Traian Bratu a desfășurat o vastă și rodnică activitate care l-a înconjurat de respectul și dragostea colegilor și a studenților. A fost ales de patru ori rector și în trei sesiuni președinte al Senatului. În 1937 a fost victimă unui atentat de către elemente fasciste. „Muncă tăcută și ordonată, spirit de legalitate, conștiință clară de profesor, credință neșovăitoare față de neam”, aceasta este o caracterizare făcută de subsecretarul de stat V. Ţoni profesorului ieșan. ■

Rubrică de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

„Vreme de mai multe secole, Spania maură a ațîțat imaginația Europei. Baladele au îmbrăcat în vraja lor rezistența eroică a lui Roland în trecătoarea Roncesvalles, iar legendele au înconjurat figura Cidului, transformându-l

într-un erou. Dar pentru locuitorii regatelor și ducatelor creștine din Europa de vest ce au trăit în acea epocă, la sud de Pirinei se afla un ținut cu o cultură superioară lor, unde, în mijlocul unui fast deosebit, oamenii se dăruiau bucuriilor muzicii și poeziei; și, treptat, ei au început să preia elemente ale acelei culturi“. Fenomen care — așa cum arăta și istoricul britanic W. Montgomery Watt, autorul unei cărți consacrate Spaniei islamice, din care am citat și pasajul de mai sus — s-a desfășurat în paralel cu efortul de Reconquistă, adică de recucerire a teritoriului peninsulei iberice de către suveranii creștini.

MADRID 1998

În anul 711, musulmani conduși de Tarik (cel ce avea să dea numele său Gibraltarului — în arabă: Djabal al Tarik, adică stinca lui Tarik) au debarcat pe coasta Spaniei. Pînă în 716, aproape întreaga peninsulă — cu excepția părții de nord și nord-vest — a trecut sub

controlul califatului umayyad (661-750), sub numele de al Andalus. Noua provincie și-a proclamat independența (756) ca emirat cu capitala la Cordoba, iar din anul 912 a devenit califat (Magazin istoric, nr. 1/1985).

Istoricii au plasat în timpul domniei regelui Asturiei Alfonso I (739-757), deci la scurt timp după sosirea lui Tarik, începutul Reconquistei (Magazin istoric, nr. 7/1986), adică al luptei pentru treptata recucerire a teritoriului de sub stăpînirea musulmană. A fost un proces îndelungat, care a culminat cu intrarea regilor catolici Ferdinand și Isabela în Granada (1492; Magazin istoric, nr. 3/1983), ultima posesiune musulmană din

TOLEDO — RĂSCRUCE A RECONQUISTEI ÎN ANUL 1085

Prima așezare a fost întemeiată de romani, pe o colină înconjurată de riul Tajo. Capitală a vizigoților, Toledo a fost în-
tîiul mare oraș ocupat de arabi. Din 1085 a devenit avanpostul Reconquistei

peninsulă.

La mijlocul sec. XI, cind Alfonso VI devenea rege al Leonului (1065-1109) și al Castiliei (1072-1109), stăpînirea musulmană se afla într-un accentuat proces de dezagregare. În anul 1031 fusese abolit califatul și înlocuit cu un soi de conciliu, complet lipsit de autoritate. Al Andalus se împărțise într-un mozaic de principate, conduse de suverani independenți. Perioada inaugurată atunci cu cunoscută sub numele de epoca „regilor de taifa“, a durat pînă în anul 1091, cind emirul Yusuf Ibn Tașufin, întemeietorul dinastiei almoravide (mijlocul sec. XI — 1147) ce a stăpînit inițial în nordul Africii, a cucerit al Andalus în întregime. Trei dintre acei „regi de taifa“ — Moktadir ben Hud Abudafar al Saragosei, Mutawakkil al Badajozului și al Kadir al Toledoului — acceptaseră să îi plătească tribut (pării) lui Alfonso

VI. Ei au continuat să se războiască între ei, iar mai apoi primii doi s-au aliat cu emirul Sevillei contra celui din Toledo. Acesta a cerut, la rîndul său, ajutor regelui spaniol. Să urmărim deci cum s-a soldat conflictul, cu consecințe importante în evoluția ulterioară a Reconquistei, pe baza articolului pe care îl reproducem în continuare, într-o formă prescurtată, cu subtitlurile redacției Magazin istoric, din revista spaniolă Historia y vida, nr. 211 (octombrie 1985) — din care am preluat și relatarea despre școala traducătorilor din Toledo. Prezentăm astfel un alt moment important din istoria Spaniei, țară ce va găzdui, în luna august a acestui an, cel de-al XVII-lea Congres Internațional de Științe Istorice.

Dorin MATEI

„Pactul din Cuenca“

În acea vreme, la Toledo (*Magazin istoric*, nr. 6/1975) se confruntau două tabere. Partida moderată, sprijinită puternic de mozarabii (creștini care și-au păstrat religia), aflați în oraș, vedea în tributul plătit monarhului castilian de „regatul taifa“ Toledo unica salvare. Fanaticii musulmani însă, înclinau să solicite ajutor fie din partea „regatului taifa“ al Badajozului, fie din partea celui al Saragosei. Al Kadir asista neputincios la aceste certuri. Singura soluție pe care a găsit-o într-un tirziu, a fost să ceară ajutor lui Alfonso VI, al cărui tribut ar era.

Acesta a răspuns în grabă la chemarea lui al Kadir. Trupele castiliene s-au îndreptat spre Toledo și au reușit să oprească înaintarea armatei suveranului Saragosei. De asemenea, au pus stăpînire pe Coria (1079), prima cetate cucerită de creștini în bazinul riului Tajo, de unde puteau atît amenința Badajozul, cît și urca pe cursul riului, pînă la Talavera de la Reina. Căderea cetății Coria a nemulțumit partida intransigentă musulmană. Suveranul din Badajoz, Mutawakkil, a cerut ajutor emirului almorav Yusuf Ibn Tașufin.

Temîndu-se că se va atenta la viața sa, al Kadir a fugit din Toledo, urmat de rude și

de cîțiva dregători. S-a refugiat mai întîi în Huete, iar apoi în Cuenca. După fuga lui al Kadir, tronul a fost ocupat de Mutawakkil.

Din refugiu său, al Kadir i-a scris lui Alfonso VI cerîndu-i din nou ajutor, fără a-i pune vreo condiție. Regele s-a dus la Cuenca, unde a avut o întrevvedere cu al Kadir. Din această întîlnire a rezultat un pact neobișnuit: monarhul castilian se angaja să îl expulzeze pe Mutawakkil din Toledo și să îl reinstaleze acolo pe al Kadir; dar, mai tirziu, orașul trebuia să fie predat lui Alfonso VI, care îl va recompensa pe al Kadir pentru pierdere cu cedarea Valenciei, de îndată ce aceasta ar fi fost recucerită. Tratatul este cunoscut ca „pactul din Cuenca“ (1080) pentru că a fost semnat în acea cetate.

Înainte de a porni campania împotriva lui Mutawakkil, Alfonso VI a cerut tributului său o mare sumă de bani. Al Kadir, cum nu avea bani cu care să îi plătească anticipat, s-a angajat să îi predea castelele din Canturia, Zorita și Canales, a căror posesiune însemna controlul statului toledan. Canturia domina marile riului Tajo și exercita controlul asupra cetății Talavera de la Reina, spre care convergeau drumurile din Merida și Avila-Salamanca. Astfel, Alfonso VI domina văile Tietar și Alberche.

Un gust amar

În anul 1081, Mutawakkil a fost alungat din Toledo de trupele regelui castilian. Alfonso VI era atît de convins că orașul îi aparținea deja, conform înțelegerii încheiate la Cuenca, încît s-a grăbit să negocieze cu papa Grigore VII restaurarea sediului primat aici.

Musulmanii intransigenți, nemulțumiți că pierdeau un punct strategic atît de important, au ocupat orașul și au cerut ajutor militar lui Muktedir al Saragosei și lui al Mutamid al Sevillei. Primul dintre ei și-a îndreptat armata spre Medinaceli, căutînd să rupă liniile creștine infiltrîndu-se prin flancul lor.

Întîmplarea a făcut ca Rodrigo Diaz de Vivar, Cidul, să se afle în San Esteban de Gormaz. El nu a ezitat să alege cu trupele sale de mercenari pentru a respinge incursiunea. Apoi a intrat pe teritoriile toledane. A obținut succese atît de însemnate, încît a trezit invidia unora dintre adulătorii monarhului. Cedînd clevetirilor invidioșilor, care l-au acuzat pe Cid că a încercat să îl eclipseze pe rege din punct de vedere militar, Alfonso VI nu a ezitat să îl trimită în surghiun¹.

¹ Rodrigo Diaz de Vivar și-a oferit apoi serviciile „regelui“ din Saragosa. A sîrșit ca stăpîn independent al orașului musulman Valencia. În ciuda

Încet, dar sigur, încercuirea în jurul orașului Toledo se strîngea. Regele și-a instalat tabăra chiar sub zidurile orașului, în locul numit al Munya al Mansurah, cunoscut și sub denumirea de Huerta del Rey (Grădina Regelui). Acolo au început convorbirile în vederea predării orașului, a cărui capitulare a avut loc la 6 mai 1085.

Prevederile de bază ale actului capitulării se refereau la situația persoanelor din oraș, a bunurilor lor și la libertatea lor de cult. Se stabilea că viața și gospodăriile maurilor toledani vor fi respectate. Cei care doreau să plece puteau să o facă. Cei care rămîneau în oraș, aveau doar obligația să plătească așa-numitele „dări regale”, proporționale cu numărul membrilor de familie. Musulmanii își păstrau moscheea cea mare, dar îi predau lui Alfonso VI fortărețele Alcazar Real și Huerta del Rey.

La aceste generoase condiții s-a adăugat, pentru a îndulci amara pastilă a capitulării, promisiunea formală din partea monarhului castilian că al Kadir va primi Valencia. Alfonso I a mers și mai departe, oferindu-i ajutorul său pentru a cuceri Denia și Santa Maria de Albarracín. Totuși, situația lui al Kadir, în ciuda unor atît de generoase oferte, era îngreunată de recunoașterea supunerii față de Alfonso VI, girată de prezența consilierilor și a trupeilor creștine.

Sfîrșitul unui vis

Pe 25 mai, zi de duminică, Alfonso VI își făcea intrarea triumfală în Toledo, primul mare oraș care revenea sub autoritatea unui rege spaniol. Noua frontieră urma linia râului Taño și se întîlnea pe Atienza și Duero cu Rioja.

În momentul cuceririi orașului Toledo, în acesta conviețuiau trei comunități: musulmanii, evrei și mozarabi.

strînsei sale colaborări cu musulmanii — chiar porecla sa, Cidul, este de origine arabă și înseamnă „stăpîn” — el a fost transformat mai tîrziu într-un simbol al Reconquistei.

„Școala de traducători”

În orașul Toledo s-a păstrat încă multă vreme un climat de toleranță și înțelegere. Toledo a arătat, pentru prima dată Europei, că știința are un caracter universal, global și, ceea ce era mai important, uman.

În anul 1126, arhiepiscopul de Toledo, don Raimundo de Fitero (1126-1151), care a acordat o permanentă atenție științelor umaniste, a întemeiat „Școala de traducători”, cu aprobarea lui Alfonso VII (1105-1157). În scurt timp, centrul toledan a atins o mare dezvoltare. Aici au început să sosească filologi, oameni de știință, gânditori, artiști din toate părțile Europei. Arabi, evrei și greci au lucrat, alături de englezi, francezi, italieni și bineînțeles spanioli.

Acest puternic focar de atracție, care în foarte puțin timp a ajuns să concentreze întreaga elită intelectuală a lumii occidentale, și-a propus să realizeze ambițioasă operă de a traduce capodoperele lumii clasice păstrate în manuscrise arabe. De obicei, un evreu sau un mozarab traducea din arabă în limba romanică (adică în limba vorbită de popor), sau în latina vulgară, după care un creștin cult transpunea textul în latina scolastică. La Toledo s-au tradus operele lui Aristotel din versiunea lor arabă în latină, cit și principalele opere ale marilor filosofi ai lumii arabe: al Kindi, al Farabi, al Battani, Ibn Sina (Avicena) al Ghazali.

J. Avila GRANADOS

legi care le garantau privilegiile: una pentru musulmanii rămași pe loc (mudejari); alta pentru evrei; a treia pentru creștinii străini și a patra pentru castilienii. Fiecare dintre aceste grupuri și-au păstrat judecătorii, dregătorii și legile lor proprii.

Bunele intenții ale lui Alfonso VI au fost întrerupte de intransișgența comunității creștinilor veniți dinafară, care nu înțelegeau cum, într-un oraș supus autorității unui rege creștin, „necredincioșii” continuau să își practice cultul în moscheea cea mare. Profitînd de faptul că regele Alfonso VI era absent din Toledo, grupul celor care o slujeau pe regina Constanza, soția lui Alfonso, a provocat un act de violență. Bernardo, abatele de Sahagun, aparținînd ordinului benedictin din Cluny, ales arhiepiscop de Toledo, îndemnat de regină, a pus stăpînire pe moschee împotriva voinței lui Sisnando Davidiz, guvernatorul orașului. Acțiunea i-a produs lui don Alfonso una din cele mai furioase nemulțumiri. Cu toate acestea, la cîteva luni după invadarea moscheii, aceasta era consacrată drept catedrală de rit catolic. Monarhul însuși îi făcea o importantă donație.

Obținînd orașul Toledo, Alfonso VI își vedea împlinite dorințele sale. Vechea capitală a regatului vizigot se afla în puterea sa și aproape că se putea considera monarhul întregii peninsule. „Suveran al oamenilor aparținînd celor două religii”, „Împărat al întregii Spanii” și „Imperator constitutus super omnes Hispaniae nationes”, el era pe cale de a transforma în realitate visurile sale imperiale, dar propria trufie l-a dus la pierzanie. Un an mai tîrziu, în 1086, a fost înfrînt de emirul Yusuf în bătălia de la Zallaka, în urma căreia luau sfîrșit visurile sale de a recuceri întreaga Spanie. ■

Luisa Maria Jimeno ORTUNO

Traducere de
Ana VĂDEANU

Cuceritorul s-a limitat numai la instalarea elementelor necesare pentru a asigura dominația castiliană asupra orașului și ocuparea golurilor produse de fuga unor grupuri musulmane, mai ales din păturile înalte ale societății, cu persoane venite din Castilia și cu cei din grupul de creștini străini care îl ajutasă pe Alfonso VI. Astfel, Toledo oferea un amestec de etnii, limbi și credințe care trăiau sub o singură coroană, toleranță și binevoitoare.

Alfonso VI a acordat patru

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

FLORENȚA — SECOLUL XV

Familia Medici — operații financiare și combinații politice

„Din secolul XV pînă în zilele noastre, Renașterea n-a încetat de a figura pe ordinea de zi a cercetărilor și dezbaterilor istorice. Marcind o etapă hotărîtoare în procesul de trecere de la evul mediu la epoca modernă, adică de la feudalism la capitalism, Renașterea a pus cele mai arzătoare probleme cu privire la organizarea societății și la drepturile omului“. Cu aceste cuvinte începe cunoscuta monografie *Renașterea și Reforma* a academicianului Andrei Oțetea, una dintre contribuțiile majore ale istoriografiei românești la studierea istoriei universale.

Într-adevăr, prin perfecționarea unor tehnici orientale și prin descoperiri proprii — mai ales pe plan geografic și în domeniul mecanicii aplicate — societatea renascentistă a impus invenții care au modelat decisiv destinele civilizației moderne. Între realizările majore ale acestei epoci se numără și dezvoltarea unui sistem bancar înfloritor, mai întâi în Italia, extins apoi și în restul Europei. Apariția marilor bănci a fost legată de nevoile comerțului internațional. Din secolul XI, Europa a cunoscut o adevărată explozie demografică, economică și mai ales comercială. Pivotalul înfloririi economice l-au constituit orașele italiene. Negustorii din peninsula au împinzit Europa, depășind chiar granițele acesteia, pînă în îndepărtata Chină. Dar în calea negoțului se ridicau încă piedici considerabile. Mai întâi, distanțele uriașe. Apoi nivelul precar al transporturilor și vulnerabilitatea acestora în fața intemperiilor. Unul dintre cele mai des folosite drumuri, cel de la Constantinopol la Veneția, era parcurs de o corabie în mai mult de o lună. Pe timpul iernii, nu se naviga decît în străziile speciale și atunci călătoria dura chiar două-trei luni.

În același timp, în multe dintre țările cu care negustorii italieni făceau comerț, schimbul de mărfuri era încă puțin dezvoltat. Cea mai mare parte a populației își asigura cele necesare mai ales din resurse proprii. Deprt urmare, negustorii italieni cumpă-

rau de acolo mult mai multe mărfuri decît reușeau să vîndă, iar diferența trebuia completată cu bani, cu mulți bani sunători de aur și argint. Nevoia depășea însă posibilitățile celor mai mulți dintre neguțatori. În plus, riscurile mari pe care le presupunea comerțul la mare distanță, sporite de amenințarea piraților și a tilharilor, indemnau la prudență pe cei care ar fi vrut să angajeze mari sume de bani — eventual, întreaga avere — într-un singur transport de mărfuri.

Soluția la aceste probleme, care amenințau să înăbușe afacerile, au oferit-o formele de asociere comercială. Cea mai răspîndită dintre acestea a fost commenda, apărută la Genova și Veneția în secolul XII. Prin contractul de commenda se asociau doi negustori. Unul punea la dispoziție cea mai mare parte din capital, iar celălalt compensa lipsa de fonduri prin faptul că pleca personal în călătorie. Profiturile erau împărțite potrivit unei înțelegeri prealabile între cei doi asociați. În secolul XV s-au răspîndit în comerțul maritim și asocieri mai largi, numite commenda in nave implicata, care anticipau societățile pe acțiuni moderne. Capitalul necesar unei expediții comerciale era împărțit într-un număr de 24 sau 32 părți egale, numite carate sau loca. Fiecare participant primea o cotă parte din profit, în funcție de numărul de carate pe care îl deținea.

Asocierile de tip commenda erau limitate la o singură expediție comercială. Curînd însă, negustorii au simțit nevoia să încheie înțelegeri mai trainice și mai cuprinzătoare. Astfel au apărut în Toscana, în secolul XIII, așa-numitele compagnia. În cadrul acestora se asociau mai mulți participanți, drepturile fiecăruia fiind stabilite în funcție de cota-parte din capital. Deși durata de funcționare a unei compagnia era limitată de obicei la trei ani, contractele erau, de cele mai multe ori, reinnoite, eventual cu modificarea cotelor-parte din capital. Unele companii au avut o existență îndelungată pentru acea vreme. De exemplu, campania Bardi a func-

ționat 70 de ani, iar cea a familiei Medici 97 ani. Ceea ce a permis companiilor italiene să conceapă afacerile în stil mare și pe termen lung, să își deschidă sucursale sau filiale permanente în punctele unde afacerile erau prospere. Comercianții italieni au dezvoltat și tehnica transferurilor financiare la distanță, inventind și folosind pe scară largă scrisorile de schimb. De exemplu, papalitatea strângea dijme bisericesti din Anglia. Cum transportul banilor era periculos și anevoios, aceștia erau depuși la sucursala din Londra a unei bănci italiene, care, în schimbul unui comision de cîteva procente, elibera o scrisoare de schimb pe baza căreia asigura plata la Florența sau la Roma. În același timp însă, banii depuși la Londra erau folosiți pentru achiziționarea linii din Anglia, necesare manufacturilor florentine. Astfel, activitățile bancare se împleteau cu cele comerciale și câștigau treptat o pondere sporită. Companiile italiene au început cu timpul să împrumute pe unii mari nobili, înalți prelați, și mai ales, diverși monarhi europeni. În schimbul respectivelor credite obțineau, deseori, avantaje comerciale. Unii dintre marii capitaliști ai Renașterii s-au implicat și în sfera producției, controlind mine sau manufacturi, îndeosebi în industria textilă, veritabilă ramură de vîrf a economiei medievale.

Diversitatea și amploarea afacerilor unei mari companii renașcentiste poate fi surprinsă dacă aruncăm o privire asupra activităților lui Jakob Fugger cel Bogat din Augsburg (1459-1525). Născut într-o familie de burghezi obișnuiți, el s-a lansat în comerț cu postav și cu bijuterii. A făcut apoi negoț cu mirodenii și a arendat mine de argint, cupru și mercur în Tirol, Cehia, Ungaria, Transilvania și Spania. Totodată, era amestecat în vinzarea de indulgențe și controla atelele monetare de la Roma. În 1519, cînd Carol Quintul a candidat la coroana imperială, Jakob Fugger i-a împrumutat 543 585 din

cei 851 918 florini (peste 1 200 kg aur fin) necesari cumpărării voturilor principilor electori.

Cu cîteva decenii înaintea Fuggerilor (Magazin istoric, nr. 2/1977) cea mai mare bancă din Europa a fost cea a familiei Medici, din Florența. Forța economică a permis reprezentanților acesteia să exercite în oraș, între 1434 și 1494, o dictatură deghizată. În același timp, puterea politică le-a dat posibilitatea să lovească fără milă concurența și să folosească banii publici pentru a ieși din încurcăturile pricinuite de afaceri mai puțin izbutite. Relația dintre economic și politic nu a avut însă întotdeauna efecte benefice. Avînd nevoie de sprijinul politico-militar al ducelui de Milano, Medici au trebuit să îi acorde credite foarte mari. În final, filiala din Milano a trebuit să fie închisă. Împrumuturile politice nesigure au subminat compania, au făcut-o mai puțin flexibilă și nu a mai fost capabilă să reacționeze la modificările conjuncturii economice europene. S-a mai spus — și nu fără îndreptățire — că banii cheltuiți pentru incurajarea studiilor umaniste, colecționarea cărților și manuscriselor, comandarea unor opere de artă au contribuit la prăbușirea firmei. Dar dacă banca a pierdut, cultura universală a avut de profitat de pe urma generozității cu care Lorenzo Magnificul și membrii familiei sale au incurajat afirmarea marilor cărturari și artiști ai Renașterii.

Organizarea internă a acestei mari companii florentine este descrisă în cartea istoricului francez Jean Delumeau *La Civilisation de la Renaissance* (Magazin istoric, nr. 2/1971), a cărei traducere în limba română se află în pregătire la Editura Meridiană. Revista Magazin istoric prezintă în continuare fragmentul respectiv, cu titlul și subtitlurile redacției.

Bogdan MURGESCU

În p. 52: Cosimo de Medici (1389-1464)

Ponte Vecchio, celebrul pod peste riul Arno, construit la Florența, în sec. XIV, unul dintre puținele din Europa care mai păstrează prăvăliile specific medievale

Precum casa Rockefeller azi

În secolele XIV și XV viața economică a Europei occidentale a fost dominată de Florența (*Magazin istoric*, nr. 12/1974) prin trei generații de mari negustori. Au fost mai întâi, pînă la falimentele din 1302-1326, familiile Spini, Cerchi, Frescobaldi, Scali, ale căror operații în afara granițelor Italiei se desfășurau mai ales în țirurile din Champagne, în Flandra și în Anglia. Apoi, mult mai puternice prin capitalul deținut, prin întinderea rețelelor, au urmat familiile Peruzzi, Bardi, Acciaiuoli, bancheri ai papilor și creditori ai regilor Angliei, cu tranzacții comerciale extinse pînă în Orient. Aceste mari case toscane au atins apogeul către 1330. După falimentele răsunătoare din 1343-1346 și o perioadă de nesigurantă și tulburări (ciuma cea mare) (*Magazin istoric*, nr. 5/1974) finanțele florentine au luat un nou avînt. *Quattrocento* a fost epoca familiilor Guardi, Strozzi și mai ales Medici (*Magazin istoric*, nr. 2/1979). Pînă în secolul XVI marele comerț internațional și băncile s-au aflat în mîinile toscanelor. Dar, imediat după 1500, noii veniți au pus ușor în umbră oamenii de afaceri ai Florenței și pe piață s-au instalat germanii din sud (Fugger, Welser, Höchstetter), spaniolii (Malvenda, Ruiz), în sfîrșit genovezii (Pallavicini, Spinola, Sauli) care, între 1570 și 1630, au fost principalii creditori ai lui Filip II și arbitri ai schimburilor în Europa.

În companiile Renașterii au precumpănit două mari tipuri de organizare: structura centralizată cu sucursale și structura descentralizată cu filiale. Cea dintîi caracteriza casele Bardi și Peruzzi, în secolul XIV, cea de a doua casa Medicilor, în secolul următor. Cele mai importante companii florentine din secolul XIV grupau pînă la 25 asociați cu drepturi și datorii egale. Ei se

angajau să nu facă parte din nici o altă societate. Directorul general, în fapt principalul furnizor de fonduri, nu era înlocuit decît la moarte. Un director de sucursală — mandatar retribuit — putea fi sau nu asociat. Dacă făcea parte din grupul asociaților, el își primea salariul său de mandatar și cota sa din beneficiile generale. Mandatarii caseilor Bardi și Peruzzi se bucurau, cu siguranță, de o anumită libertate pe plan local. Putea oare fi altfel într-o vreme cînd comunicațiile se stabileau cu întîrziere și capricios? Dar asupra lor se exercita cel mai strict control

Precursorul calculatorului modern, așa cum ni-l înfățișează o gravură din sec. XVI

posibil și erau foarte adesea mutați. În aceste mișcări de personal putem vedea o precauție luată de companii împotriva stabilirii, între reprezentanți și clienții lor locali, a unor legături strînse care ar fi riscat să se întoarcă în detrimentul companiei. Între anii 1310-1340, Casa Bardi a avut reprezentanți, cu magazine și birouri, mai întîi în Italia, dar și în afara peninsulei.

Spre deosebire de Peruzzi și Bardi, firma Medici din secolul XV nu forma, pe plan juridic, o companie, ci un ansamblu de companii în mod teoretic independente, avînd fiecare o *ragione* — o justifi-

care socială — proprie, registrele proprii și capitalul său autonom. Diferitele branșe tratau unele cu altele ca și cum ar fi făcut parte din case străine și șefii diferitelor filiale, în loc să fie mandatarii salariați și revocabili, erau cel mai adesea aleși dintre acționarii nemajoritari (*minori*). Membrii familiei Medici erau „asociați majoritari” (*maggiori*). Minorii nu aveau un salariu fix, ci primeau o parte din beneficii, superioare în procente față de aportul lor la capital. Nu puteau fi înlăturați decît prin întreruperea înainte de termen a asocierii lor financiare la filială. Conducătorii filialelor purtau titlul de „guvernator”.

Cele două vocabule — *maggiori* și *minori* — indică foarte bine și independența de care se bucurau șefii de filiale și controlul pe care familia conducătoare dorea totuși să-l păsteze asupra deciziilor celor mai importante. Era vorba, așadar, de un adevărat *holding*¹. Un proces desfășurat la Bruges în 1455 este revelator în această privință. Un milanez, Ruffini, locuitor al aceluia oraș din Flandra, a înaintat o plîngere împotriva filialei locale a casei Medici care îi livrase, în stare proastă, nouă baloturi de lînă cumpărate de reclamant prin filiala Medici din Londra. Tommaso Portinari, vorbind în numele filialei din Bruges, a atras atenția tribunalului că baloturile de lînă nu îi aparținuseră niciodată și că Ruffini ar fi trebuit să tragă la răspundere filiala din Londra. Milanezul a replicat că „filiala din Bruges și cea din Londra erau o singură companie și aveau același stăpîn”. Dar Portinari a afirmat, sub prestare de jurămint, că ele formau două societăți diferite. Tribunalul i-a dat dreptate și a invitat victima să își trimită plîngerea la filiala din Londra. „Aceiași ar fi sentința—

¹ Cuvînt englez ce desemnează o societate monopolistă care deține o cantitate suficientă din acțiunile altor societăți pentru a putea exercita control asupra ei.

nota R. de Roover — dacă un american ar da în judecată *Standard Oil of New Jersey* pentru recepționarea unor mărfuri cu defecte vindute prin *Standard Oil of New York*, sub pretextul că familia Rockefeller controlează aceste două societăți¹. Dar, ca și casa Rockefeller, Medici dețineau efectiv mai mult de cincizeci la sută din părțile fiecărei întreprize a firmei, aceste întreprize neincluzând neapărat numele de Medici în justificarea lor socială.

La cea mai mică alertă, ruina!

Întrucât structura acestui *holding* al Medicilor era extrem de suplă, capul familiei — directorul băncii *Tavola* din Florență — trebuia să-și țină bine în mână pe guvernatorii de filiale. Contractele stipulau așadar într-o manieră cât mai precisă îndatoririle acestora. Erau obligați să trimită, în fiecare an, asociaților majoritari rezidenți la Florență, copia bilanțului filialei lor pînă la 24 martie. Ei nu puteau numi angajați sau mandatați fără acordul directorului centralei. La fiecare doi sau trei ani erau invitați să vină la Florență ca să-și pună pe *maggiori* la curent cu evoluția afacerilor lor și plecau înapoi cu indicații precise.

După moartea lui Cosimo cel Bătrîn și a lui Pietro cel Gutos (1469), firma Medici a fost condusă de Lorenzo Magnificul. Acesta era interesat mai mult de politică și literatură decît de bancă. Declinul companiei Medici a fost rapid. În 1469, se lichida filiala din Veneția; în 1478 venise rîndul filialelor din Londra și Bruges. Nici cea din Milano nu mai exista în 1494, cînd familia Medici a fost izgonită din Florență, în urma campaniei lui Carol VIII în Italia¹. Această dată mar-

chează sfîrșitul unei întreprize, „cea mai mare cașă negustătorească ce cred să fi existat vreodată în lume” afirma Commynes², care depusese bani la filiala din Lyon. Afirmație excesivă, căci casa Medici, spre deosebire de firma Bardi, nu se extinsese nici în Orient, nici în Spania și nu poseda un personal tot atît de numeros.

Băncile Bardi și Peruzzi dăduseră faliment deoarece îi împrumutaseră lui Eduard III al Angliei sume enorme. In-succesele aceluia rege în decursul războiului de 100 de ani, în 1339-1340, l-au pus în imposibilitatea de a mai da ceva înapoi. Tot așa, firma Medici a păgubit împrumutîndu-l pe insolabilul Carol Temerarul, care a dispărut prematur în 1477. Alți factori au jucat și ei un rol în acest proces, în special căderea constantă a prețului aurului între 1470 și 1490 — fenomen defavorabil marilor negustori care-și țineau socoteliile în florini — și deficitul crescînd al Nordului Europei, prin raportare la Sud, în schimburile între Țările de Jos și Italia.

Conspirația Pazzi (1478), ce s-a bucurat de complicitatea lui Sixt IV, a atras după sine un conflict armat între papă și Lorenzo Magnificul care, pentru a finanța acest război, a trebuit să-și pună în joc toate resursele. În plus, de cîtiva ani, familia Medici investise sume enorme — peste 100 000 florini, către 1470 — în comerțul cu alaun de Tolfa, pe care avea privilegiul de a-l distribui în întreg Occidentul. Rupînd legăturile cu Lorenzo Magnificul, Sixt IV și-a retras concesiunea de alaun roman și a sigilat toate depozitele sale din Civitavecchia. Iată o mulțime de lovituri dure pentru firma Medici, care, de acum înainte, va vergeța pînă la lichidarea finală.

nuanța la pretențiile coroanei franceze asupra peninsulei.

² Philippe van den Cleyte, senior de Commynes (1445-1509), diplomat și istoric francez. A scris o lucrare intitulată *Memorii*, în care nu s-a mîrginit să înșiruie doar evenimente potrivit stilului conicăresc, ci a încercat să tragă concluzii generale.

Legături în toată Europa

Compania Medici ca, de altminteri, toate întreprizele negustorești și financiare ale Renașterii, erau „coloși cu picioare de lut” datorită structurii lor financiare. Capitalul lor social³ era mult inferior sumelor de care dispuneau în mod real. Filiala Medici din Bruges nu avea, în ce privește capitalul social⁴, în 1471, decît 3 000 de livre, în mare, dar împrumutată în același an 6 000 livre ducelui de Burgundia. Capitalul social provenea pe trei căi. Prima: beneficii realizate de fiecare filială. A doua: sume investite, în general de către asociați, „în cîștig și pierderi (*fuori del corpo della compagnia*)”, adică în plus și în afara capitalului social⁴, și care dădeau dreptul la repartizarea profiturilor, dar cu o dobîndă inferioară celei pe care o aduceau părțile din capitalul social. În sfîrșit, ultima: sume plasate în depunere (*a discrezione*) și contra unui vîrsămint cu un interes anual fix, prin subscripții la fiecare filială. Aceste depuneri atingeau, fără îndoială, sume considerabile. Conform unui cronicar din secolul XV, firma Hôchstetter ar fi primit în depuneri un milion de florini — într-adevăr, cifră imposibil de verificat — provenind atît de la țărani și de la servitori, cît și de la nobili și burghezi. Băncile împrumutau apoi acești bani cu o dobîndă mai ridicată, în special suveranilor. Dar aceste depuneri erau rambursabile la vedere și la cea mai mică alertă. Cîte bănci nu s-au ruinat astfel, prin bruscă retragere a depunerilor particulare! ■

Jean DELUMEAU

Versiune românească de Olga MĂRCULESCU

¹ În 1494 a început seria războaielor pe care le-au purtat Carol-VIII, Ludovic XII și Francisc I cu casa de Habsburg, pentru Italia. Prin tratatul de la Madrid (1526), Francisc I re-

³ Totalitatea sumelor investite de asociați prin contractul care stătea la baza funcționării companiei. În epocă se numea *corpus* companiei, distingîndu-se de depunerile ulterioare încheierii contractului în vigoare.

⁴ Acestea puteau intra în capitalul social al companiei la proxima reînnoire a contractului.

BERIA:

SFÎRȘITUL UNUI CRIMINAL

Lavrenti Pavlovici Beria. Greu de reconstituit un portret viu, veridic al acestei ființe cumplite, nefaste a istoriei sovietice. În ultima vreme, publicistica istorică sovietică și, în primul rând, revistele Voprosi istorii și No-vaia i noveșia istoriia, au oferit cititorilor aspecte necunoscute din viața acestui criminal, recent anunțat ca vinovatul nr. 1 și în masacrul de la Katyn.

Circulă mai multe legende despre cum a ajuns el șef al NKVD-ului (comisariatul popularului pentru afaceri interne). Să reproducem numai una dintre ele: Stalin — aflat la odihnă pe malul lacului Rița — a căpătat o încredere fără margini în Beria, cind acesta a zădărnicit un atentat împotriva „tătucului”, acoperindu-l cu pieptul său. Unii și-au permis atunci să-și spună în șoaptă unul altuia că atentatul fusese o înscenare regizată de Beria și urmată de reprimarea singeroasă a celor din umbră, pasămite. Beria speculase cu abilitate suspiciunea maladivă a lui Stalin, pe care îl cunoștea ca pe propriile-i buzunare. Nimeni nu îndrăznise atunci să-i dezvăluie „marelui conducător” — fie măcar și aluziv — înșelăciunea. Ar fi însemnat să-l jignească, să-l umilească. Așa încît „scenariul” a devenit un act eroic, cheia de boltă a carierei lui Beria, iar scenaristul un erou de-

votat.

„Și astăzi trăiesc oameni — scrie Nikolai Jusenin, autorul unui portret politic al criminalului, apărut în revista Nedelea (nr. 8, din februarie 1988) — și mi-a fost dat să-i întilnesc cind am lucrat la acest text, cărora începeau să le tremure miinile numai la auzul numelui de Beria. O singură dorință citeam în ochii lor: să se despartă cît mai repede de mine”. Și asta după mai bine de trei decenii de cind acest personaj de coșmar nu mai era (fusese împușcat în decembrie 1953).

Beria îi avea practic la mină — prin șantaj și intrigi — pe toți membrii conducerii sovietice. Fiecare dintre ei se știa spionat de oamenii lui. Mașina sa de distrugere a curățat deopotrivă mari savanți și oameni de cultură, scriitori și studenți, muncitori și țărani, diplomați de prestigiu, comuniști cu stagiu în ilegalitate, familiile, prietenii și colegii lor, femei, copii etc.

Văduva mareșalului Blücher, împușcat în 1938, din ordinul lui Stalin, își amintește: „Am stat șapte luni într-o celulă, singură, pe [strada] Lubianka [unde se afla sediul Direcției politice a NKVD-ului] și niciodată nu voi uita primul interogatoriu, pe care mi l-a luat însuși Beria. Nu m-au bătut, nu m-au

Malenkov și Beria (de la stînga la dreapta), încă la tribună...

schingiuit, ca pe multe soții de militari, pentru a le smulge mărturiile false despre soții lor. Dar nu mi-a fost mai ușor. Mi-au răpit omul cel mai drag. Mai tirziu am înțeles de ce nu fuseseră necesare torturile: toate documentele împotriva lui Blücher fuseseră deja plătute. Pe mine m-au izolat pur și simplu, pentru că eram omul cel mai apropiat al celebrului mareșal. Probabil că Beria a condus interogatoriul pur și simplu dintr-o curiozitate sadică.

Era arrogant. Nu privea, cerceta omul, cum studiezi cu lupa o gînganie. Aspectul lui exterior îți provoca repulsie. Emană răceală, indiferență față de tot ce era omenesc în victimele sale. Erau vremurile în care suferam nu numai noi, cei lichidați fizic și înșuși moral. Nu le era mai ușor nici celor care trăiau, munceau sau chiar se bucurau de onoruri, dar care erau într-o permanentă așteptare: acu'-acu'...

Desigur, rădăcinile crimelor lui Beria se împletesc într-un mod inseparabil cu cele ale crimelor lui Stalin. Cultul personalității a născut fenomenul Beria. După cum Beria — intrat în garda pretoriană a lui Stalin — a dus la apogeu cultul personalității (Voprosi istorii KPSS, nr. 3/1990, p. 102). Într-un raport citit în iulie 1935, după moartea lui Kirov (Magazin istoric, nr. 2/1990), Beria a lansat „ideea” rolului conducător al lui Stalin în evoluția mișcării revoluționare. Cei 2 000 de oameni prezenți au ascultat vreme de cinci ore, într-o atmosferă de isterie acest raport, — consacrat organizațiilor bolșevice din Transcaucazia, unde lucrase Stalin. Textul a devenit, un an mai tirziu, broșură, tipărită în... 35 milioane exemplare. Din fondul de premii Lenin, Beria avea să fie recompensat cu 5 000 ruble pentru această „epocală” lucrare, care, de altfel, nici nu-i aparținea. Fusesse scrisă, după cum menționează unele surse, de un colectiv de autori sub conducerea lui E.A. Bedia, redactor la ziarul Kommunist și director al filialei Institutului Marx-Engels-Lenin din Gruzia. O diferență de o singură literă deci între numele autorilor (Bedia-Beria). „Atotputernicul „conducător al poporului gruzin”, a sfatul celor apropiați sau din proprie inițiativă, a hotărât să corecteze „greșeala” și... a înlocuit „d” cu „t”... [Voenno-istoriceski jurnal, nr. 7/1989, p. 82].

În alte surse se afirmă că autorul lucrării este rectorul Universității din Tbilisi, Malakia Toroșelidze, filolog, specialist în materialism dialectic, căruia Stalin „i sugerase”, după ce acesta elaborase textul: „Cine crezi că ar putea fi autorul? Eu aș zice să fie Beria. E tinăr, în ascensiune... Ce zici, Malakia, te superi? — spusese Stalin și îl bătușe pîrîntește pe umăr pe Toroșelidze. Problema era rezolvată” [Zvezda, nr. 5/1989, p. 74]. În decembrie 1938, Beria a devenit stăpînul Lubiankăi.

Niciodată, nici înainte de el, nici după el, în fotoliul poliției secrete nu mai tronase un

om atît de puternic. Lui Henrich Iagoda și lui Nikolai Ejov, predecesorii lui Beria în funcție, Stalin le ordonase numai. Cu Lavrenti Beria „tătucul” se sfătua, plănuia mari operații cu caracter special. Cu „tova-rășul” Lavrenti, Stalin putea vorbi deschis. Între doi asociați nu-și aveau loc tăcerile, sincropele de informări reciproce.

Dar să vedem cum s-au derulat evenimentele după moartea „tătucului”, în martie 1953. „Cînd a murit Stalin — povestește Nikita Hrușciov în redarea lui Feodor Burlațki, care în anii '60 a lucrat în aparatul central de partid, însoțindu-l pe Hrușciov în repetate rînduri în călătoriile sale în străinătate, iar în prezent are o cotă foarte ridicată la bursa publicisticii sovietice —, noi, membrii Prezidiului, am sosit la Blijniia, vila sa de la Kunjevo. Stătea întins pe divan și nici un medic nu se afla lîngă el. În ultimele luni de viață, Stalin recursese rar la ajutorul medicilor, se temea de ei. Ori îl speria Beria, ori credea el însuși că medicii urzesc cine știe ce comploturi împotriva lui și a altor conducători. Se folosea de un maior oarecare din gardă, fost, cîndva, felcer veterinar. În el avea încredere. Acesta ne anunțase telefonice sfîrșitul lui Stalin. Stăm lîngă trupul neînsuflețit, nu vorbim mai nimic între noi, fiecare se gîndește la ale lui. Apoi am început să ne împrăștiem. Ne-am urcat în mașină cite doi. Primii au plecat Malenkov cu Beria, apoi Molotov cu Kaganovici. Mikoiian îmi spune atunci: «Beria a plecat la Moscova să ia puterea». Iar eu îi răspund: «Cîtă vreme există această canalie, nici unul dintre noi nu se poate simți liniștit». Și atunci mi s-a fixat puternic în conștiință gîndul că primul lucru pe care trebuia să-l facem era să-l curățăm pe Beria. Dar cum să încep discuția cu ceilalți conducători?...» [Novii mir, nr. 10/1988, p. 164].

Pe 13 martie 1953, patru zile după înmormîntarea lui Stalin, Beria a convocat o consfătuire cu un singur punct la ordinea de zi. fuzionarea a două ministere — interne și securitate. „Organele trebuie să aibă un singur stăpîn”, a declarat el, ordonînd subalternilor să controleze activitatea conducerilor de partid de la toate nivelurile. În iunie, organele de securitate și de interne din Ucraina au primit o circulară secretă privind mobilizarea tuturor forțelor și trecerea lor în stare de pregătire de luptă. Circulara era emisă de KGB și, cum organele de securitate erau patronate de Lavrenti Beria, directiva pornea evident de la el. Beria pregătea deci terenul pentru o lovitură militară.

Tuturor le-a fost clar ce imens pericol amenința țara imediat după moartea lui Stalin, țara abia intrată pe făgașul eliberării de regimul dictatorial al unui singur om. Beria miza pe atotputernicia organelor de reprimare și pe lipsa de unitate a membrilor Prezidiului C.C.

Cum a aflat Hrușciov despre aceste manevre de culise? Astăzi răspunsul la întrebare

este ușor de dat. Dintr-o scrisoare — publicată recent de presa sovietică — trimisă de generalul-locotenent Timofei Amvrosievici Strokaci, pe atunci șef al Direcției din regiunea Lvov a Ministerului de Interne, iar până în martie 1953 (când Beria l-a schimbat din funcție) ministru de interne al Ucrainei. Pe 21 iunie 1953 documentul a ajuns în mina lui Hrușciov, printr-un curier până astăzi necunoscut. Fusese expediată de generalul Strokaci, dintr-un spital din Moscova. Strokaci l-a denunțat deci pe Beria nu din străinătate, ci de pe patul spitalului KGB-ului, ce se afla vizavi de sediul NKVD-ului, când încă nu știa dacă se va mai trezi a doua zi și dacă își va mai vedea vreodată familia. Două zile mai târziu, Hrușciov a ordonat arestarea lui Beria [Novaia i noveșia istoriia, nr. 3/1989].

În 1963, la zece ani după împușcarea lui Beria, în Uniunea Sovietică s-a încercat publicarea unei povestiri documentare despre cazul generalului Strokaci. Redactorul-șef de la Izvestiia s-a prezentat la Hrușciov pentru a-i cere acordul. Hrușciov a citit textul, apoi a comunicat autorilor, prin mesagerul lor, că Beria a reprezentat un mare pericol pentru popor, pentru partid și stat, mai mare decât Hitler la Stalingrad, dar că el, Hrușciov, a obținut victoria asupra lui Beria cu ajutorul acelor oameni care mai târziu, în 1957, au creat o grupare antipartinică cu scopul de a-l destitui. „Noi, cu toții, nu simțem pur și simplu pregătiri pentru a face publice asemenea revelații”, a încheiat Hrușciov. Era vorba despre gruparea Molotov, Malenkov, Kaganovici, cei ce s-au opus demascării cultului personalității.

Povestirea despre generalul-locotenent Strokaci a apărut abia în 1988, iar pe baza ei studioul „Ukrkinohronika” din Kiev a realizat filmul Merg la moarte sigură [Sovetskaiia kultura, 7 februarie 1989, p.4]. Sint cuvinte din jurnalul lui Strokaci, însemnate în ziua de 15 iunie 1953, când se îndrepta spre Moscova, la convocarea expresă a lui Beria, care îi strigase la telefon: „O să te dăm afară din organe, te arestăm și te trimitem în lagăr, te facem praf, praf de lagăr. Ai înțeles sau nu? Ai înțeles? Bagă la cap”.

În volumele constituind ancheta penală a supercălăului stalinist, mărturiile generalului Strokaci dețin un loc aparte, iar scrisoarea sa reprezintă un autentic document istoric, pentru că ea a fost catalizatorul contraloviturii Prezidiului C.C. al partidului. O amenințare de moarte i-a unit atunci — pentru un timp numai — pe membrii Prezidiului: pornise spre putere un nou dictator singeros. Un cult, al lui Stalin, urma să fie înlocuit cu un altul, al lui Beria. Apăruseră chiar lozinci de tipul: „Beria = Lenin și Stalin azi”. Țara întreagă ar fi redevenit astfel un imens GULAG. Grație acelei scrisori evenimentele s-au derulat însă cu totul altfel.

În plus, locțiitorul ministrului securității statului, Ivan Serov, și ministrul de interne, Serghei Kruglov, cântărind șansele șefului

lor — Beria — s-au hotărât să vindă tot ce știau. Hrușciov a aflat astfel planul operativ al loviturii militare puse la cale de Beria, dispunerea unităților, numele complotiștilor. Nu-i mai rămăsese decât să-și atragă de partea sa pe foștii favoriți ai lui Stalin, pe care îi cunoștea bine: Molotov („un tip dubios”), Malenkov („prieteni apropiați ai lui Lavrenti”), Vorosilov („un laș și un lăudăros”), Kaganovici („nu știi niciodată încotro virează, de cine se atacează”).

Intriganți de cabinet, carieriști cu multă experiență, aceștia nu avuseseră niciodată încredere unul în celălalt, urmăreau cu invidie fiecare pas al rivalului. Nu-i unea absolut nimic. Ceva-ceva tot aveau însă comun: setea de putere și teama de a o pierde. Așa încît tratativele au mers ca unse. Unitatea între ei s-a realizat repede. Bulganin, ministrul apărării, și mareșalul Jukov au aderat și ei la operație. Ziua arestării lui Beria a fost fixată pe 26 iunie 1953. De cum acesta sosea la sediul de la Kremlin — a cărei ordine de zi o știau numai Malenkov, Bulganin, Jukov și Hrușciov — toate academiile militare primeau alarma de luptă, iar în Capitală urma să intre divizii de mare încredere.

Și iată că ziua a sosit. Kremlinul a fost literalmente asaltat de trupe.

Prezentăm în continuare ședința de arestare a lui Beria, preluată în traducere — cu titlul și subtitlul redacției Magazin istoric — din revista sovietică Lunosti, nr. 12/1988. Autorul ei, Anton Antonov-Ovseenko, este istoric. Istoric al unor decenii tragice, la care a fost, deopotrivă, martor și participant. Un an după absolvirea facultății, în 1940, a fost arestat, ca fiu al unui „dușman al poporului”, Vladimir Antonov-Ovseenko, membru al Comitetului militar revoluționar din Petrograd în timpul revoluției din octombrie, consul general la Barcelona, împușcat în 1938, din ordinul lui Stalin.

Istoricul A.V. Antonov-Ovseenko avea să petreacă, cu mici întreruperi, 13 ani în lagărele staliniste. După eliberare, a semnat o carte despre tatăl său, apoi a strins material pentru o altă, în care demasca crimele lui Stalin. La sfârșitul anilor '70 aceste lucrări nu a putut fi publicată în U.R.S.S. În 1980 ea a apărut în Occident, sub titlul Portretul unui tiran, fiind tradusă apoi în mai multe limbi. Ceea ce „a atras atenția” asupra autorului în țară. I s-au confiscat materiale de arhivă și manuscrisul unei alte cărți, despre cel mai apropiat tovarăș al lui Stalin, Beria. Rescrisă, între anii 1979 și 1989, această carte a apărut recent la editura „Moskovski rabocii”. „Tabloul veridic al arestării și executării lui Beria — spune A. Antonov-Ovseenko — nu ar fi putut fi reconstituit fără mărturiile autentice ale militarilor. Am avut ocazia să discut de multe ori cu trei dintre ei: Bațișki, Baksov și Iuferev. Foști combatanți, oameni curajoși, preciși în redarea detaliilor evenimentelor la care au participat”.

„Pe umerii lui Iosif Vissarionovici“

26 iunie 1953. În acea zi, la ora 13.00, Nikita Hrușciiov l-a sunat la telefon pe comandantul trupelor din Regiunea Militară Moscova, generalul Kirill Sergheevici Moskalenko, prin firul special de la Kremlin.

— Ai oameni devotați? oameni în care să crezi ca în tine însuși?

Moskalenko: — Se găesc, Nikita Sergheevici.

Hrușciiov: — Ia cu tine patru oameni. Și să-și facă rost și de țigări.

Moskalenko: — Ce țigări? Hrușciiov: — Deci ai uitat ce erau astea pe front?

Generalul și-a amintit. Hrușciiov avea în vedere revolvele.

Hrușciiov: — În curtea Marelui stat major vă așteaptă Bulganin. Grăbește-te.

Moskalenko a chemat imediat un ofițer, pe Viktor Ivanovici Iuferev, și i-a comunicat misiunea dată de Hrușciiov. El l-a întrebat pe locotenent-colonel:

— Ce crezi? pe Batițki ne putem baza?

Iuferev îl cunoștea pe Pavel Feodorovici Batițki, primlocitor al comandantului trupelor de apărare antiaeriană. Era un om de nădejde, făcuse frontul. El a adăugat că se mai poate baza total și pe Aleksei Ivanovici Baksov, șeful statului major.

— Pe cine să mai luăm de partea noastră? — a întrebat Moskalenko.

Iuferev l-a numit pe Ivan Grigorievici Zub, șeful Direcției politice a trupelor Regiunii militare Moscova. Moskalenko i-a convocat la el pe Batițki și Baksov. Zub era acasă, stătea la masă. Au hotărât să-l ia în drum. În mașină, Moskalenko a propus ca Zub să fie prevenit cu un telefon. Au oprit lângă magazinul „Dinamo”. Iuferev, cu o mapă în mână, a coborât din mașină. Din biroul directorului magazinului a sunat la apartamentul lui Zub. Mai târziu, când s-a terminat totul,

Moskalenko a mărturisit că, atunci când Iuferev se afla în magazin, pe el l-a apucat frica: dacă se duce totul de ripă și vor fi toți arestați?...

Colonelul Zub locuia pe strada Valovaia, lângă gara Pavețki. Aștepta deja la intrare. Au plecat toți cinci, fără să-l punem la socoteală pe șofer. În ZIS-ul 110 negru încăpeau șase persoane. Mașina mai avea două scaune rabatabile.

În curtea Marelui stat major grupa lui Moskalenko a fost întâmpinată de mareșalul Bulganin. Lângă el se mai afla locotenent-colonelul Feodor Timofeevici Bezruk, șeful gărzii ministrului apărării. S-au așezat în automobilul ministrului, tot un ZIS-110: Bezruk lângă șofer, Bulganin — pe locul mobil din stînga, Iuferev — în dreapta, restul — în spate. În total, opt persoane.

— La Kremlin — a ordonat Bulganin.

În apropierea porților Borovitchi, Bulganin le-a atras atenția:

— Nu vă aplecați în afară. Evident, n-avea nici un rost să privească pe fereastră, pentru că nu toți aveau permise de intrare.

Au trecut cu bine de santinele, s-au îndreptat spre intrarea specială guvernamentală și au urcat la etajul doi. Iată și cabinetul nr. 1, unde cîndva lucra Stalin. Acum acolo se instalase Preziidiul C.C. Bulganin a intrat în cabinet, ceilalți au trecut din camera secretarului în cabinetul vecin, de vizavi. Acolo se aflau vreo 15-20 de activiști C.C., cițiva generali și mareșalul Jukov. Erau destinși, glumeau, spuneau anecdote... Jukov s-a apropiat de Moskalenko, a salutat și a întrebat:

— Știți pe cine urmează să arestați?

— Nu știm, dar bănuim — a răspuns Moskalenko.

În acest moment a apărut Hrușciiov. S-a apropiat de

Moskalenko.

— Trebuie să ridicați pe unul dintre membrii Preziidiului. S-ar putea să fie înarmat...

Hrușciiov și-a oprit apoi privirea pe cei doi bărbați înalți, robuști: Batițki și Iuferev.

— Dumneavoastră vă apropiați de el — o să vi se spună când anume — și îl luați.

Iuferev: — Putem să tragem?

Hrușciiov: — Nu, e nevoie de el pentru ancheta penală. Nu folosiți arma. Deocamdată toate rămîn aici. Când auziți soneria sunînd de două ori, lung, porniți spre noi. Întrați direct în cabinet, treceți de secretar, nu vă uitați nici în stînga, nici în dreapta.

Hrușciiov a ieșit. Beria a venit la ședință printre ultimii, s-a așezat la locul lui și a întrebat:

— Ce ordine de zi avem?

— Un singur punct — a răspuns Hrușciiov — despre Lavrenti Beria.

Și, adresîndu-se lui Malenkov, a adăugat:

— Raportează.

N-a trecut mai mult de un sfert de oră și s-a auzit soneria de două ori, prelung. Militarii au deschis ușa, l-a ieșit în întâmpinare secretarul. Cei cinci, depășindu-l, au trecut în cabinetul de alături. Îi urma mareșalul Jukov¹.

...Pe locul președintelui stătea Hrușciiov, în dreapta lui — Malenkov, lângă el Bulganin, mai aproape de ușă, în diagonală — Malenkov — Beria, vizavi — Vorosilov.

Cei intrați au rămas în picioare în stînga, mai aproape de Bulganin, în spatele lui Beria. Malenkov termina de citit documentele.După cum vedeți, Beria s-a vădit a fi un dușman nu numai pe plan intern, ci și pe plan internațional. Se face propunerea să fie imediat arestat și

¹ La întrebarea ce i s-a pus mai târziu: care considerați a fi cel mai important eveniment din viața dv.? mareșalul Jukov a răspuns, fără nici cea mai mică ezitare: „arestarea lui Beria” (Novii mir, nr. 10/1988, p. 166).

pus la dispoziția acestor tovarăși”.

Batițki a scos la vedere pistolul său automat, luferev — „TT”-ul.

Beria stătea jos, cu capul plecat și, nervos, scria ceva cu creionul pe o foaie de hirtie. Mai târziu, s-a văzut că mizgălea unul și același cuvânt, „alarmă”, pe care îl repetase în scris de 19 ori. În sfârșit, Beria și-a ridicat privirea de pe foaie. Ofițerii erau lângă el, luferev în stînga, Batițki în dreapta. Palmele lui luferev au trecut de sus în jos pipăind buzunarele arestatului.

— N-am armă, a spus Beria și a ridicat mîinile.

Batițki și luferev au propus ca Beria să treacă în camera de odihnă, care se afla în stînga cabinetului. Acolo l-au așezat pe divan, ei rămînînd în picioare, în stînga lui. Moskalenko, Baksov, Zub s-au așezat pe scaune într-un colț, lângă o măsuță rotundă, cu pistoletele în mîini. Comandantul și-a scos „Waltherul”.

Batițki: — Scoateți-i ochelarii.

Beria: — Și cum o să mă văd? Am vederea slabă...

Batițki: — N-ai ce vedea. Arată ce ai în buzunar.

Beria a scos batista și blocnotesul.

Beria: — Ia-ți arma.

Batițki: — Las-o, că prinde bine.

Moskalenko: — Ascultă, Batițki, n-ai ce discuta cu el acum.

Beria s-a apucat să-și netezească cu mîinile dunga pantalonilor și să steargă de pe ei firușoarele de praf. Purta un costum uzat gri, iar sub haină o cămașă albă fără cravată.

După un timp, în cameră au intrat locțiitorul comandantului armatei de tancuri, generalul Andrei Lavrentievici Ghetman, și comandantul artileriei sovietice, generalul Mitrofan Ivanovici Nedelin. Îi chemase în ajutor Moskalenko.

În camera de odihnă, militarii au rămas cu arestatul pînă noaptea târziu. Au fost ore de mare tensiune, nimeni

nu știa cum se va termina totul...

Moskalenko a început să dea dispoziții în calitate de comandant al Regiunii militare Moscova. Fostul comandant, generalul Artemiev, fusese destituit.

Membrii Prezidiului C.C. au mers în seara aceea la Bolșoi. Au văzut opera „Decembrisții”. Numai Vorosilov a rămas la Kremlin.

La indicația lui Hrușciiov și Bulganin fiecare ofițer din gardă avea, atașat lângă el, încă de dimineață, un ofițer din armată. Securităților li se explicase că măsura făcea parte din planul de repetiție a stării de asediu. Ei stăteau perechi la fiecare ușa și la fiecare capăt de scară. Spre seară, securității dispăruseră pe undeva. Rămăseseră numai ofițerii din armată. Stăteau în picioare în lungul tuturor coridoarelor. Beria a trecut prin formație, apoi a fost dus în mașina lui Bulganin. Arestatul a fost plasat pe locul din spate. Batițki în stînga, luferev — în dreapta. Pentru orice eventualitate, luferev a băgat țeva pistolului sub coastă lui Beria. Acesta a privit tot drumul pe fereastră, foarte curios unde îl duc.

Moskalenko stătea lângă șofer, Baksov și Zub — pe locurile rabatabile.

Mașina a gonit pe chei, spre bariera Abelmanovski, apoi a cotit la stînga. La cazărmele Aleșinskie, aștepta generalul Ivan Kolesnikov, numit recent șeful comendurii orașului. El l-a introdus pe Beria la arest, sub o pază înțărîtă. Șef al gărzii a fost numit generalul Batițki, ajutat de Ghetman, Zub, luferev, Nedelin, Baksov. Garda era asigurată de ofițerii din trupele de apărare antiaeriană a Moscovei.

Beria a petrecut noaptea la arest. A doua zi, la ora 12.00 la cazarmă au sosit noul ministru al afacerilor interne, generalul Ivan Kolesnikov, numit recent șeful locțiitor al lui Beria, generalul Serov. Observîndu-i pe înalții vizitatori, Moskalenko i-a aruncat locotenent-colonelului luferev, care îl însoțea: „Cum au ajuns aici ticăloșii ăștia?”

Generalul i-a întrebat pe noii sosiți:

— Ce căutați aici?

— Am venit pentru anchetă, a răspuns pentru ei șeful comendurii.

Moskalenko: — Ce anchetă acum? Luați-i imediat de aici! (către șeful comendurii).

— Scoateți de aici persoanele străine.

Serov: — Noi nu simțim persoane străine.

Moskalenko: — Nu v-a împuternicit nimeni.

Serov: — Am fost trimis aici pentru a începe ancheta.

Moskalenko: — Nu știu nimic despre asta. Nimeni nu v-a dat nici o împuternicire în acest sens.

Serov și Kruglov au plecat, iar Moskalenko cu locotenent-colonelul au pornit în grabă spre Malenkov. Generalul i-a raportat primului ministru despre incident.

La o ședință extraordinară a prezidiului C.C. s-a hotărît ca Beria să fie dus la statul major al Regiunii militare Moscova. Anchetarea cazului Beria și a acoliților săi a fost condusă de procurorul general Rudenko.

Statul major al Regiunii militare Moscova se afla lângă cheiul rîului Moscova. În seara zilei de 27 iunie, acolo a sosit Bulganin. El s-a declarat nemulțumit de inspectarea încăperii. Noaptea fostul ministru, fostul membru al Biroului politic a fost deplasat în alt loc. Ca și prima oară, a fost însoțit în automobil de Moskalenko cu patru ajutoare.

Beria a fost dus într-o cameră mică cu o suprafață de sub 12 m pătrați. Un pat de campanie, un taburet — era toată mobila. Acolo, în acest bunker, s-a desfășurat ancheta penală. Un cabinet special i-a fost rezervat procurorului general.

Moskalenko a rămas la statul major al regiunii în permanență. A și înnoptat acolo, ca și luferev, de altfel. Statul major era păzit de tancuri și transportoare blindate.

Beria a trebuit să-și schimbe costumul cu o uniformă de soldat — tunică din bumbac și pantaloni. Hrana i se aducea arestatului din ga-

rajul statului major al Regiunii militare Moscova — rație de soldat, în veselă soldătească: gamelă și lingură de aluminiu.

În primele zile Bulganin suna în bunker în fiecare noapte, după ora 12.00.

— Ce mai e? E liniște? Cum se comportă arestatul?

Dacă generalul Moskalenko se culcase deja, Bulganin primea informațiile de la locotenent-colonelul Iuferev, care făcea permanent de serviciu într-unul dintre cabinetele subterane.

Paza fiind sigură, incidentele erau excluse. Dar dacă cineva reușea să îi dea lui Beria în celulă otravă, ar fi găsit acesta atîta curaj în el încît să se sinucidă? Colegului său berlinez Himmler, de pildă, nu-i tremurase mîna. Nu, în acest caz ar fi procedat ca un criminal tipic — ca un laș...

Beria a bătut în ușa și a cerut hîrtie și toc. I s-au dat o foaie de caiet și un creion.

„Egor oare nu știi că am fost ridicat de niște impostori vreau să-ți raportez împrejurările cînd o să mă chemi“.

Lui Gheorghei Malenkov, Beria îi spunea Egor. Cu mășusculele nu se incurca, semnele de punctuație le disprețuia.

...Au trecut două zile. Nici un răspuns de la Malenkov. Anchetatul i-a trimis și a doua notiță. „Egor de ce taci?“

Ambele însemnări — în creion, pe sferturi de hîrtie — au rămas la Hușciov.

Beria s-a purtat provocator în timpul anchetei, nu a recunoscut decît crimele pe care procuratura a reușit să le stabilească și să le sprijine pe probe incontestabile.

Ancheta s-a prelungit o jumătate de an. Documentele, mărturiile, protocoalele, interogatoriile au alcătuit 19 volume. Alături de Beria s-au aflat alți șase camarazi de-ai săi: Vladimir Dekanozov, Vsevolod Merkulov, Lev Vlodzimirski, Pavel Meșik, Serghei Goglidze, Bogdan Kobulov — numai o părtică din armata de tăietori de capete a lui Beria.

În sfîrșit, lui Beria i s-a propus să ia cunoștință de rechizitoriu. Cînd Rudenko a trecut la lectura documentului voluminos, cam 100 pagini, Beria și-a astupat urechile. Procurorul a cerut explicații.

Beria: — Am fost arestat de niște impostori... Vreau să fiu audiat de membrii guvernului.

Rudenko: — Ați fost arestat conform hotărîrii guvernului și asta o știți bine. Vă vom obliga să ascultați rechizitoriul.

Beria a fost dus în celulă și nu i s-a mai dat hrană. O singură zi a rezistat intransigentul comisar stalinist al poporului, apoi a cerut mîncare și a audiat rechizitoriul.

Procesul a avut loc la primul etaj al clădirii statului major al regiunii. Președintele Biroului special de judecată al Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S. a fost mareșalul Konev, acuzator public — Rudenko. Procesul a durat șase zile — din 18 pînă în 23 decembrie. Din Gruzia a fost invitat președintele sovietului sindicatelor profesionale ale republicii, M.I. Kuceava. În timp ce lua cunoștință de materialele cazului, sub ochii acestuia a apărut o listă respectabilă cu femei siluite de Beria.

— Pentru Dumnezeu, nu faceți publice numele! a spus Kuceava. Trei sferturi din listă sînt soțiile membrilor guvernului nostru.

Doamne, ce-o să fie, ce-o să fie...

Beria a fost executat prin împușcare în același bunker al statului major al Regiunii militare Moscova. I s-a scos tunica militară, lăsîndu-i-se cămașa albă de corp și i s-au legat mîinile la spate, cu o frînghie, prînsă într-un cîrlig bătut într-un panou de lemn.

Procurorul Rudenko a citit sentința.

Beria: — Permiteți-mi să spun...

Rudenko: — Ai spus tot (către militari) — astupați-i gura cu prosopul.

Moskalenko (către Iuferev): — Ești cel mai tînăr dintre noi, tragi bine. Dă-i drumul.

Batițki: — Tovarășe co-

mandant, permiteți-mi (își scoate parabellumul).

— Cu asta pe front am trimis mulți ticăloși pe lumea cealaltă.

Rudenko: — Rog ca sentința să fie dusă la îndeplinire.

Batițki a ridicat mîna. Beria a mîjit dintr-un ochi, celălalt i-a lucit sălbatic. Batițki a apăsat pe trăgaci, glonțul l-a nimerit în mijlocul frunții. Corpul a rămas atîrnat de frînghie.

Execuția a avut loc în prezența mareșalului Konev și a militarilor care îl arestaseră și îl păziseră pe Beria. A fost chemat doctorul. „Nu mai e nimic de constatat — a spus doctorul — e gata. Îl știu, e putred de mult, încă din '43 suferea de sifilis“. Totuși, i-a luat în palmă mîna care atîrna și s-a uitat la fața mortului.

Așa s-a sfîrșit, într-un bunker de beton, viața unuia dintre cei mai mari criminali din istoria omenirii. El s-a dedicat distrugerii poporului muncitor. El recepta cea mai mică aluzie la moralitate și intelect ca o jignire personală. Cel mai mult nu suporta la oameni sentimentul mîndriei proprii demnități. Acest sadic înnăscut și-a ales meseria de călău, conștient. Drumul spre vîrf trecea peste munți de cadavre, dar Beria nu s-a temut de greutăți.

Soarta a fost răutăcioasă cu Beria. El nu a reușit să-și extermine toți concetățenii. A împărțit această tragedie, ca între bărbați, cu învățătorul și prietenul său, Iosif Vissarionovici, Tătucul cel Mare și Tătucul cel Mic.

În '53 trecea din gură în gură o anecdotă: criminalii în infern. Unul în singe, altul în flăcări... Dante îl vede pe unul dintre cei mai cumpliti ticăloși în singe, dar numai pînă la genunchi. Se minunează, se apropie, îl recunoaște pe Lavrenti Beria:

— De ce ai așa puțin singe, Lavrenti Pavlovici?

— Stau pe umerii lui Iosif Vissarionovici... ■

A. ANTONOV-OVSEENKO

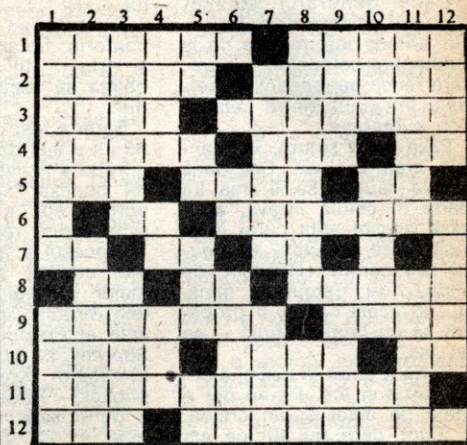
Introducere și traducere de
Florentina DOLGHIN

REBUS

MIRON COSTIN

ORIZONTAL: 1) Primul mare cronicar moldovean (1590-1647) pe care Miron Costin îl continuă în „Letopiseț” — „... lumii”, poem filosofic al lui Miron Costin, una dintre primele încercări de versificație în limba română. 2) Rang boieresc atribuit în 1664 pîrcălabului Miron Costin de către Istratie Dabija Vodă — Unul dintre cele cinci „simțuri ce le are omul” și pe care Miron Costin îl consideră „cel mai adevărat” (pl.). 3) Ued în Tunisia — Țară megieșă Moldovei, cu care neamul Costineștilor întreține cele mai bune relații. 4) Domn al Moldovei, de la a cărui domnie își începe Miron Costin „Letopisețul Țării Moldovei” — Puse în grilă! — Mihai Zamfir. 5) Tulpină de finic! — Copil de-o schioapă — Piese ale portului popular românesc. 6) Posesiv — Râi la inimă, așa cum îi vedea cronicarul pe otomanii năvălitori. 7) Campion — Iancu Jianu — Constantin Cantemir. 8) În capul cozi! — Primul ajutor! — Parte cu funcție vitală a organismului omenesc. 9) În anul 1675 Dumitrașcu Cantacuzino îi acordă lui Miron Costin acest mare rang boieresc, cel mai important din Moldova — Promontoriu în Maroc. 10) Pasăre de pradă — Pom fructifer — Aur (simb.). 11) Domn al Moldovei (1711-1715), al cărui cronicar oficial a fost Nicolae Costin, fiul marelui cronicar moldovean. 12) Mare unitate de timp — Constantin... domnitor moldovean (1685-1693) care a poruncit în anul 1691 uciderea lui Miron Costin, acuzându-l de „hiclenie”, fapt pentru care a avut remușcări în tot restul zilelor sale.

VERTICAL: 1) Ținut transnistrian unde se retrage Miron Costin însoțindu-l în pribegie pe domnitorul Vasile Lupu — „Viața” ei este cîntăț într-un apreciat poem al lui Miron Costin. 2) Localitate în Moldova, în care a fost executat Miron Costin, în decembrie 1691, din poruncă domnească — Calitate avută de Miron Costin în anii petrecuți la Colegiul iezuit din orașul Bar, în Polonia. 3) Bun cunoscător într-un anume cîmp de activitate — Element de construcție caracteristic stilului gotic. 4) Vîrf muntos în Turcia Asiatică — Antim Ivlireanul — Nouri destrămați pe margini! 5) Haralambie Scurtu — Nota traducătorului — Pradă a năvălitorilor, care stîrnește mînia cronicarului moldovean — Rădăcină de siminoc! 6) Pana tăietorului de lemne — Expresie caracteristică pentru luarea cu sîla a bogățiilor țării de către vrăjmașii Moldovei. 7) Important rang boieresc, conferit lui Miron Costin de domnitorul Ilias

Alexandru pentru Țara de Sus (1667), iar de Gheorghe Duca pentru Țara de Jos (1669) — Scaunul domnesc în slujba căruia și-a pus viața și opera cronicarul Miron Costin. 8) Fratele lui Miron Costin, a cărui ambiție de domnie l-a costat viața și l-a dus la pierzanie și pe marele cronicar — Aflate în curte! 9) Chip cioplit în credințele primitive — Părți dintr-un șir de convorbiri diplomatice. 10) Asociația Elevilor Năsăudeni (siglă) — Marele nostru istoric (1871-1940) care se exprimă astfel asupra uciderii cronicarului: „În momentul căderii capului, lui Miron Costin nu-i mai trebuia nici o rugăciune, fiindcă își mintuise sufletul cu opera pe care o lăsa neamului său”. — Înainte de amiază. 11) Sol însărcinat cu anume misiuni diplomatice, postură în care s-a aflat în repetate rînduri Miron Costin — Brăzdați cu plugul. 12) Mare dregător muntean din secolul 16 — Prenumele hatmanului Costin, tatăl marelui cronicar al Moldovei, Miron Costin.

Dicționar: RMEL, UARC, CILO, AIAZ

Andrei CIURUNGA

Soluția careului *Ce din vechi se pomeneste*, apărut în numărul trecut al revistei: Decebal — Dacia — Uliță — Ilirice — Reb — Cablu — Val — Animal — Roiri — Sinantrop — L — U — Sinta — Darius — Atu — Amarna — L — Lima — Ilie — Eft — Uc — Nar — Succii — T — Atlas — Sabla — Ulpia — Ul — S — Ar — Sarmizegetusa

DIALOG CU CITITORII

SOCIETATE

Primum din partea domnului dr. EUGEN-CONSTANTIN MEWES, președintele Societății de istorie și etnografie agrară din România, următoarele:

Stimate domnule Redactor sef,
Vă rugăm să aveți amabilitatea de a insera în paginile publicației dumneavoastră următorul anunț:

După două decenii de obstrucții oficiale, la data de 29 Ianuarie 1990 a luat ființă Societatea de istorie și etnografie agrară din România (S.I.R.A.R.), organizație științifică și cultural-educativă, cu scop nepatri-monial, formată din specialiști care activează în domeniul științelor tehnice, economice și sociale. Societatea are ca obiectiv studiul istoriei agriculturii și silviculturii, al instituțiilor, relațiilor și ideologiilor agrare și al vieții rurale din România și este patronată de Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare. În teritoriul, Societatea este organizată pe filiale și subfiliale din care fac parte membri individuali activi și membri colectivi (instituții și întreprinderi). Informații se pot obține în scris la adresa: S.I.R.A.R., C.P. 1—619 București.

Mulțumindu-vă pentru sprijinul acordat, vă rugăm să primiți asigurarea întregii noastre considerații.

COLECȚII...

O semnificativă expresie a dragostei față de istorie, a prețurii față de revista noastră ne trimite ȘOVREA SIMION, pensionar, din Baia Mare, care ne relatează: Deși am avut o profesie — tractorist — care necesită multă muncă și puțin timp liber, m-a pasionat lectura revistei dv., în care am găsit foarte multe lucruri interesante. Îmi place istoria și sunt un statornic cititor al Magazinului istoric, încă de la primul număr, apărut în aprilie 1967. De-a lungul anilor, mi-am alcătuit trei colecții complete Magazin istoric pe care le-am dăruit sau urmează să le dăruiesc copiilor mei la căsătoria lor.

Felicitări pentru acest frumos gest! Pasionat cititor al revistei noastre, MIRON SORIN CONSTANTIN, din com. Vama, jud. Suceava, după ce ne mărturisește că citește cu deosebit interes Magazinul istoric, din paginile sale îmbogățindu-mi cunoștințele de istorie, continuă: Întrucât nu dispun de colecția completă a revistei, aș dori să intru în posesia ei cu ajutorul cititorilor care au numere disponibile. Adresa mea: com. Vama, str. Ștefan cel Mare, nr. 45, jud. Suceava, cod 5 969.

...ȘI COLECȚIONARI

Iată și alte gânduri ale cititorilor și corespondenților în legătură cu colecțiile lor complete Magazin istoric.

NICOLAE V. VOLMER, din com. Brusturoasa, jud. Bacău: Sunt un pasionat cititor al revistei Magazin isto-

ric. Posed întreaga colecție și doresc ca și nepoților mei, cărora le-o voi dona, să le dăruiască aceleași satisfacții pe care mi le-a dăruit mie și copiilor mei. Vă felicit pentru formele întregii folosite în supraviețuirea revistei.

GH. GHEORGHE, din Constanța: Am colecția revistei, începând cu anul 1967, și am fost întotdeauna plăcut impresionat de conținutul ei. E adevărat că în ultimii ani prima parte a revistei era închinată „epocii de aur”, dar chiar așa, una peste alta, revista merita totuși să fie citită.

„ARCA LUI NOE”

MARIUS MARIAN, din București, ne întreabă dacă între organizațiile de rezistență din timpul celui de-al doilea război mondial s-a numărat și una intitulată „Arca lui Noe”. Da, a existat și a activat în Franța. Numele l-a fost dat de către germani, pentru că Marie-Madeleine Fourcade, care a condus-o, își botezase agenții cu nume de cod din lumea păsărilor și animalelor. Între realizările rețelei se numără obținerea unor informații inaceesibile Aliatilor prin sistemul Ultra și scoaterea din Franța a generalului Giraud, evadat din fortăreața germană Königstein (Magazin istoric, nr. 4-6/1986). Organizația număra peste 3 000 membri. Conducătoarea ei — decedată în 1989 — a stabilit și un record: a rămas neîntrerupt în ilegalitate peste doi ani de zile, în condițiile în care agenții nu rezistau mai mult de șase luni. După debarcarea Aliatilor în Normandia, a revenit în teritoriul ocupat, a fost arestată, dar a reușit să evadeze, scăpând de plutonul de execuție. Și-a publicat memoriile în anul 1968, evident sub titlul Arca lui Noe.

ARHEOLOGIE

NICOLAE GEORGESCU, din București, ne comunică unele știri apărute ulterior și care vin în completarea informațiilor oferite la rubrica Clor anunță din numărul 10/1988 al revistei noastre. Între descoperirile din epoca romană făcute de arheologii britanici în City, cartierul financiar din Londra, se numără și bazilica. Era o clădire de formă dreptunghiulară, principalul loc de adunare a cetățenilor, un fel de bursă comercială, dar în același timp și loc de judecată. După aprecierea lui Brian Hobley, arheologul șef al Muzeului Londrei, este vorba despre „cel mai mare edificiu roman construit la nord de Alpi”. Descoperirile din epoca romană atestă că așezarea întemeiată pe teritoriul Londrei de astăzi — și botezată Londinium — în jurul anilor 50 e.n. a fost mult mai importantă decât s-a crezut.

Săpăturile arheologice au lămurit și o enigmă istorică. Multă vreme savanții s-au întrebat de ce, după retragerea romană, nu au supraviețuit urme

ale ocupării Londrei de către anglo-saxonii. Recentele descoperiri au arătat că aceștia au întemeiat o altă așezare în apropiere, pe malul Tamisei, la vest de cea romană. Explicația: noli sosiți nu agreeau așezările înconjurare cu ziduri, preferându-le pe cele în cimp deschis.

Munca de investigare a fost mult ușurată de o înțelegere încheiată cu societățile de construcții, care au permis arheologilor (și chiar au finanțat unele șantiere) să își desfășoare activitatea într-un interval de timp stabilit de comun acord. Atunci când a fost posibil, descoperirile arheologice au fost încorporate în noile construcții. Astfel, o arcadă normandă din sec. XII și-a găsit locul în fața unei construcții moderne, ceea ce a dus la desemnarea respectivei societăți pentru Premile arheologice britanice pe anul 1988.

PROFESOR

Vechi și statornic cititor și colaborator al revistei noastre, locotenent-colonelul (r) GH. OPRIȘESCU, din București, după ce ne împărtășește bucuria de a fi posesorul colecției complete Magazin istoric, ne trimite cheia date referitoare la Vasile Șuteu (1876-1946), al cărui nume l-a înfinit în nota Liceu grăniceresc, din cadrul acestei rubrici din nr. 1/1989.

Fiu de instructor din Năsăud, Vasile Șuteu a urmat cursurile liceului grăniceresc din această localitate, apoi pe cele ale Universității din București, luându-și licența în filologie. Și-a completat studiile în Germania la Halle (1898-1900). Întors în țară, a fost profesor de latină și germană la Piatra Neamă, apoi în București. În 1910, a fost numit profesor și director al gimnaziului „D. Cantemir”, unde a funcționat până în 1938, când s-a pensionat. A contribuit la educarea multor generații de elevi, fiind totodată autorul unor manuale de limba latină pentru liceu.

În memoria sa, foștii elevi, prin contribuție publică, l-au ridicat un bust (în imagine) în curtea Liceului „D. Cantemir”, din Capitală, operă a sculptorului C. Medrea.

CONTENTS (Romanian History) A. Dumitriu Bonum et Malum (II) ● The December 1989 Revolution: Sibiu (II) ● G. Ștrempel The Fate of the Romanian Academy Library during the Dictatorship ● S. Iosipescu Dismantling of the Pantelimon Monastery ● The Confessions of Dictator's Cook (IV) ● R. Florescu, R. McNally (USA) Dracula — Legend and Historical Truth ● V. Căndea The First Reader of Dimitrie Cantemir ● H. Colan George Barițiu — The Engineer ● E. Glieck Documents about Romanians ● F. Mayor (General Director, UNESCO) The Appeal from Bucharest ● Interviews with Ambassador H.G. Barnes jr. (USA), Archbishop Angelo Sodano (Vatican), J.-M. Lustiger, Cardinal of Paris ● A. Șperco June 1941 — August 1944. René de Week — the Swiss minister cables from Bucharest... (IV) ● I. Flueraș 1920. How did the Romanian Communist Party affiliate with the Comintern ● In Bucharest, 50 years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) A. Dumitriu Bonum et Malum (II) ● La Révolution de décembre 1989: Sibiu (II) ● G. Ștrempel Le sort de la Bibliothèque de l'Académie Roumaine sous la dictature ● S. Iosipescu La destruction du monastère Pantelimon ● Les confessions d'un cuisinier du dictateur (IV) ● R. Florescu, R. McNally (USA) Dracula — la légende et la vérité historique ● V. Căndea Le premier lecteur de Dimitrie Cantemir ● H. Colan George Barițiu — l'ingénieur ● E. Glieck Documents toulousiens sur les Roumains ● F. Mayor (Directeur Général de l'UNESCO) L'appel de Bucarest ● Des interviews avec l'ambassadeur H.G. Barnes jr. (USA), l'archevêque Angelo Sodano (Vatican) et le cardinal de Paris J.-M. Lustiger ● A. Șperco Juin 1941 - Août 1944. Les rapports confidentiels de René de Week, le ministre de Suisse à Bucarest (IV) ● I. Flueraș 1920. Dans les coulisses de l'adhésion du P.C.R. au Komintern ● À Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) A. Dumitriu Bonum et Malum (II) ● Революция декабря 1989 г.: Сибю (II) ● Г. Штремпел Судьба Библиотеки Румынской Академии во время диктатуры ● С. Иосипеску Разрушение монастыря Пантелимона ● Воспоминания повара диктатора (IV) ● Р. Флореску, Р. Макнэлли (США) Дракула — легенда и историческая правда ● В. Кяндя Первый читатель произведений Димитрие Кантемира ● Х. Колан Джорджие Баритиу — инженер ● Е. Глик Тевтонские документы о румынах ● Ф. Майор (генеральный директор ЮНЕСКО) Воззвание в Бухаресте ● Интервью посла Х. Дж. Барнес мл. (США), архиепископа Анджело Содано (Ватикан), парижского кардинала Ж.-М. Люстиге ● А. Шперко Июль 1941 г. - август 1944 г. Донесения Рене де Века, министра Швейцарии в Бухаресте (IV) ● И. Флуераш 1920. За кулисами вступления РКП в Коминтерн ● В Бухаресте, 50 лет тому назад

INHALT (Rumänische Geschichte) A. Dumitriu Bonum et Malum (II) ● Die Revolution von Dezember 1989: Sibiu (II) ● G. Ștrempel Das Los der Akademie-Bibliothek während der Diktatur ● S. Iosipescu Die Zerstörung des Pantelimon-Klosters ● Die Bekenntnisse des Diktators Koch (IV) ● R. Florescu, R. McNally (Vereinigte Staaten) Dracula — Wahrheit und Sage ● V. Căndea Der erste Leser Dimitrie Cantemirs Werke ● H. Colan George Barițiu — als Diplomingenieur ● E. Glieck Dokumente des Deutschen Ritterordens über die Rumänen ● F. Mayor (General-Direktor der UNESCO) Der Bukarester Aufruf ● Gespräche mit Botschafter H.G. Barnes jr. (Vereinigten Staaten), Erzbischof Angelo Sodano (Vatikan) und Kardinal J.-M. Lustiger (Paris) ● A. Șperco Juni 1941 — August 1944. Der schweizerische Gesandte in Bukarest, René de Week, berichtet... (IV) ● I. Flueraș 1920. Hinter den Kulissen der Beitretung der rumänischen K.P. zum Komintern ● In Bukarest, vor 50 Jahre

SUMARIO (Historia română) A. Dumitriu Bonum et Malum (II) ● La Revolución de Diciembre de 1989: Sibiu (II) ● G. Ștrempel La suerte de la Biblioteca de la Academia Rumana durante la dictadura ● S. Iosipescu La destrucción del Monasterio de Pantelimon ● Las confesiones del cocinero del dictador (IV) ● R. Florescu, R. McNally (E.E.U.U.) Dracula — leyenda y verdad histórica ● V. Căndea El primer lector de Dimitrie Cantemir ● H. Colan George Barițiu, el ingeniero ● E. Glieck Documentos toulousinos sobre los rumanos ● F. Mayor (Director General de la UNESCO) El Llamamiento de Bucarest ● Entrevistas con: el Embajador H.G. Barnes jr. (E.E.U.U.), el Arzobispo Angelo Sodano (Santa Sede), el Cardenal de París J.-M. Lustiger ● A. Șperco Junio de 1941 — Agosto de 1944. Los informes del ministro de Suiza en Bucarest, René de Week (IV) ● I. Flueraș 1920. De entre los bastidores de la afiliación del P.C.R. Al Comintern ● En Bucarest, hace 50 años

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București, Calea Griviței, nr. 64—66, P.O. BOX 12—201 ; telex : 10376 prsfr.

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică, anul XXIV, nr. 7 (280), iulie 1990. București, Intrarea Ministerului nr. 2 parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150 200, interior 406; 917.

Acest număr al noii serii a revistei Magazin istoric a fost pregătit pentru tipar de: Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Cristian Popișteanu (redactor șef), Marian Ștefan, Ioana Ursu (secretar general de redacție); secretariat tehnic: Anton Tănase, Georgeta Apreotessei, Constanța Avram, Floarea Dragne, Tudora Petre; machetă artistică: Radu Ion Popescu; tipărit prin Editura Presa Liberă la Combinatul Poligrafic București cu sprijinul colectivelor secțiilor fotoculegere, offset și legătorie.

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștale și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la oraș și de la sat. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic — București

42 427

